

GELENEKSEL KONUT DOKUSUNUN OLUŞUMUNU ETKİLEYEN FİZİKSEL FAKTÖRLER

Dokuz Eylül Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı

109988

109988

İsmail Emre KAYNAK

109988

Ekim, 2001

İZMİR

Yüksek Lisans Tezi Sınav Sonuç Formu

İsmail Emre KAYNAK, tarafından Prof. Dr. Eti AKYÜZ LEVİ yönetiminde hazırlanan “GELENEKSEL KONUT DOKUSUNUN OLUŞUMUNU ETKİLEYEN FİZİKSEL FAKTÖRLER” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Eti Akyüz Levi

Yönetici

Yrd. Doç. Dr. Dürri Sider Kılıç

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Recep Nure

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Cahit HELVACI

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

ÖNSÖZ

Öncelikle, bu tezin hazırlanmasında sonsuz desteği, rehberliği ve sabrı için,
değerli tez hocam

Prof. Dr. Eti AKYÜZ LEVİ 'ye,

Eşsiz desteği ve paylaştığı tecrübeleri için saygıdeğer hocam

Yüksel ÜSTÜNGEL 'e

Desteği ve değerli kritikleri için saygıdeğer hocam

Prof. Recep MERİÇ 'e

Tüm yüksek lisans çalışmalarım boyunca her daim destek olan dönem
arkadaşlarım

Nezihat KÖŞKLÜK, Ebru SOYDAŞ,
Öncü BAŞOĞLAN, Aslı NİĞDELİOĞLU,
Umut Devrim SAVAŞ ve Mine TANAÇ' a ,

Verdikleri destek ile bugünüme kadar yanımda olan

Aileme,

Ve son olarak, bu tezin başından sonuna kadar, her aşamasında ve her konuda
sonsuz desteği, yardımı, sabrı ve hepsinden önemlisi varlığı ile
hayatımı şereflendiren, eşim

Ahenk (BAYIK) KAYNAK 'a

Sonsuz Teşekkür Ederim.

İsmail Emre KAYNAK

ÖZET

Günümüzde yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan birçok yerleşimin en önemli sorunları, sosyal yapıdaki değişme ve yapının fiziksel durumunun bozulması olarak tanımlanabilir. Bu değişimin geleneksel konut dokusunu birçok yörede yok olma noktasına getirmiş olması, zamana bağımlı olan yapının, zamandan bağımsız çeşitlilikte gelişim gösteren sosyal yapıyla dengelenmesinden ve yapıların güncel koşullara uygun bir duruma getirilmesinden kaynaklanmaktadır. Temel sorun, bu sosyal gücü ayakta ve canlı tutabilecek , pratik ve uygulanabilir fiziksel gelişimlerin Türk evine entegrasyonudur. Söz konusu entegrasyon yapısal olmayan fakat ihtiyaçlara göre belirlenebilen detaylarda her türlü gelişime açık bir değişimi de beraberinde getirerek, yapıyı ve dokuyu zaman içinde gelişen bir süreçte birleştirebilmelidir. Bu Türk evinin oluşumunun sadece sosyal değil, fakat tüm doku ve yaşamı oluşturan fiziksel sürecinin incelenmesi ile mümkün olabilir.

“Geleneksel konut dokusunun oluşumunu etkileyen fiziksel faktörler”; bu sorunun doku, konut ve mekana kadar indirgenen bir değerlendirmenin sosyal yanları dışında, günümüz koşullarına uygun restorasyon kararları alabilmek ve konut, doku oluşumlarında tarihsel süreç içinde gelişmiş olması gereken entegrasyonun incelenmesine yönelik bir çalışma olarak düşünülmüştür. Bu tezin kapsamı dahilinde geleneksel konut dokusunun oluşumunu etkileyen doğal etkenler incelenmiştir. Topografya, İklim ve Gün ışığı, rüzgar ve manzara gibi genel yönelimler tanımlanarak seçilen iki yöre dokusu içinde değerlendirilmiştir. Kula ve Tire yörelerinde yapılan araştırmalar ile saptanan genel kriterler karşılaştırılarak bunlara bağlı sonuçlar incelenmiştir.

Anahtar kelimeler : Doku, Türk evi, Yapım sistemleri, Konut, Mekan, Topografya, Malzeme, Gün ışığı, Avlu, Sofa, Tire, Kula,

ABSTRACT

The danger for the vernacular settlements' vanishing piece by piece as time passes through, can be described as a problem of the changes in the social and physical aspects of the community. These changes, in most of the parts has brought the vernacular houses and vernacular environments in a state where time, traditions and social formations of the community must be rebalanced with in a restoration of these houses to be redesigned for the new century. Turkish House, with the humanoid manners and specialities it includes already has the power to upgrade itself for any time in the human era. At this point the main problem starts within the improvisations of the practical and structural portions of the vernacular settlements. Improving the Turkish House should start at the point where it began to be formed out. Most of the studies on Turkish Housing and settlements are about its social aspects and effects on the settlement. The development of the Turkish house is a physical process as it is mostly a social process.

“The Physical factors effecting the development of the vernacular settlements” is a thesis on examining the physical factors like topography, the orientations for the sun direction, climate effects, visual aspects. These factors of nature have always being effective on the formation and development of the vernacular settlements. To form out a proper definition for these factors applicated examples have to be studied. For this purpose this thesis examines Kula and Tire.

Keywords : Vernacular, Settlement, Turkish House, Space, Topography, Structure, Material, Day light, Sofa, Tire, Kula

FOTOGRAFLAR LİSTESİ

	sayfa
Resim 2.1 Geleneksel Konut Dokusu ve Türk evi.....	7
Resim 2.2 Bursa.....	14
Resim 2.3 Mudurnu.....	14
Resim 2.4 Birgi.....	14
Resim 2.5 Kula.....	14
Resim 3.1 Safranbolu.....	20
Resim 3.2 Şirince.....	20
Resim 3.3 Kula.....	20
Resim 3.4 Tire.....	20
Resim 3.5 Bursa.....	22
Resim 3.6 Akçabat.....	22
Resim 3.7 Kula’da sofa.....	24
Resim 3.8 Birgi’de sofa.....	24
Resim 3.9 Birgi’de bir yapının kuzey duvarı.....	26
Resim 3.10 Diyarbakır.....	29
Resim 3.11 Bursa.....	29
Resim 3.12 Kula Beyoğlu evi – sofa.....	36
Resim 3.13 Sofa genel görünüm.....	36
Resim 3.14 Kula Kestaneciler evi - sofa.....	36
Resim 3.15 Avlu.....	37
Resim 3.16 Sofa’ya çıkış.....	37
Resim 3.17 Sofa genel görünümü.....	37

Resim 4.1 Bahçe kapısı.....	42
Resim 4.2 Karakteristik Kula sokağı.....	42
Resim 4.3 Karakteristik Kula sokağı.....	42
Resim 4.4 Kula'nın genel görünümü.....	43
Resim 4.5 Kula sokak dokusu.....	44
Resim 4.6 Kula sokak dokusu.....	45
Resim 4.7 Kula sokak dokusu.....	45
Resim 4.8 Kula sokak dokusu.....	45
Resim 4.9 Kula Beyler evi Kış dönümünde çekilmiş resim.....	48
Resim 4.10 Kula Beyler evi Yaz dönümünde çekilmiş resim.....	48
Resim 4.11 Kula Beyoğlu evi Kış dönümünde çekilmiş resim.....	49
Resim 4.12 Kula Beyoğlu evi Yaz dönümünde çekilmiş resim.....	49
Resim 4.13 Kestaneciler evi sofa yönelimi.....	49
Resim 4.14 Beyoğlu evi Sofa yönelimi.....	50
Resim 4.15 Kula'da Karataş ve mermer avlu duvarı ve kavak avlu kapısı.....	51
Resim 4.16 Kula'da sokak dokusu.....	51
Resim 4.17 Kula'da bir ev ve bahçe duvarı	51
Resim 4.18 Tire genel görünümü.....	53
Resim 4.19 Tire'nin topografik durumu sebebi ile oluşan farklı bir yapı.....	54
Resim 4.20 Tire genel görünümü.....	55
Resim 4.21 Tire genel görünümü.....	56
Resim 4.22 Tire'de karakteristik bir sokak.....	56
Resim 4.23 Tire'de yaz dönümünde gün ışığı.....	58
Resim 4.24 Tire'de kış dönümünde gün ışığı.....	58
Resim 4.25 Tire manzaraya ve sokağa yönelen konut örneği.....	60
Resim 4.26 Tire manzaraya ve sokağa yönelen konut örneği.....	60
Resim 4.27 Tire sadece manzaraya konut örneği.....	60
Resim 4.28 Tire'de kullanılan yöresel malzemeler.....	61
Resim 4.29 Tire'de kullanılan yöresel malzemeler.....	61
Resim 4.30 Tire sokak dokusu	73
Resim 4.31 Tire sokak dokusu	73
Resim 4.32 Kula sokak dokusu	73
Resim 4.32 Kula sokak dokusu	73

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1 Sofasız plan tipleri.....	8
Şekil 2.2 Dış sofalı plan tipleri.....	9
Şekil 2.3 İç sofalı plan tipleri.....	9
Şekil 2.4.Orta sofalı plan tipleri.....	9
Şekil 2.5 Türk evi plan şemaları.....	10
Şekil 2.6 Çadır – Oda ilişkisi.....	13
Şekil 3.1 Arazinin durumuna göre konut yerleşim kesiti	21
Şekil 3.2 Türk Evi ve mevsim dönümlerinde güneş ışığının durumu.....	27
Şekil 3.3 Le Corbusier’in sistemi ile oluşturulmuş bir oran tablosu	32
Şekil 3.4 Le Corbusier’in ölçü sistemi modülör.....	33
Şekil 3.5 Türk Evi oda planı.....	39
Şekil 3.6 Kesit ve Tavan planı.....	39
Şekil 3.7 Oda bölümlerinin genel şematik gösterimi.....	39
Şekil 4.1 a Terzi Ahmed Evi Zemin Kat Planı	64
Şekil 4.1 b Terzi Ahmed Evi Üst Kat Planı	65
Şekil 4.2 a Bekir Beyler Evi Zemin Kat Planı	66
Şekil 4.2 b Bekir Beyler Evi Üst Kat Planı	67
Şekil 4.3 a Ertuğrul Mahallesinde bir Ev Zemin Kat Planı	68
Şekil 4.3 b Ertuğrul Mahallesinde bir Ev Üst Kat Planı	69
Şekil 4.4 a Kurtuluş Mahallesinde bir Ev Zemin Kat Planı	70
Şekil 4.4 b Kurtuluş Mahallesinde bir Ev Üst Kat Planı	71
Şekil 4.5 Kula sokak dokusu	74
Şekil 4.6 Kula sokak dokusu	75

Şekil 4.7 a Yapıların iklim etkisinde maruz kaldıkları soğuk ve sıcak cepheler	78
Şekil 4.7 b Yapıların iklim etkisinde maruz kaldıkları soğuk ve sıcak cepheler	79
Şekil 4.7 c Yapıların iklim etkisinde maruz kaldıkları soğuk ve sıcak cepheler	80
Şekil 4.7 d Yapıların iklim etkisinde maruz kaldıkları soğuk ve sıcak cepheler	81
Şekil 4.8 Eğimli alanda konumlanan bir Türk evinin manzara yönelimi ve komşu parseller ile ilişkisi	83
Şekil 4.9 Düz alanda konumlanan bir Türk evinin manzara yönelimi ve komşu parseller ile ilişkisi	84
Şekil 4.10 a Yapıların manzara yönelimleri	86
Şekil 4.10 b Yapıların manzara yönelimleri	86
Şekil 4.10 c Yapıların manzara yönelimleri	86
Şekil 4.10 d Yapıların manzara yönelimleri	86

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.1 Sokak Yapısı.....	73
Tablo 4.2 Konut Yönelimi.....	77
Tablo 4.3 Konutların Manzara ve Güneş Etkileri Açısından Değerlendirilmesi.....	85

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Önsöz	I
Özet	II
Abstract	III
Resimler listesi	IV
Şekiller Listesi	VI
Tablolar Listesi	VIII
İçindekiler	IX

Bölüm 1

GİRİŞ

1. Giriş	1
----------------	---

Bölüm 2

GELENEKSEL KONUT DOKUSU VE TÜRK EVİ

2. Geleneksel Konut Dokusu ve Türk Evi	6
2.1. Türk Evi kavramının tanımlanması	6
2.2. Tarihsel Süreçte Türk Evinin Gelişimi	11
2.3. Geleneksel Konut Dokusunu oluşturan temel özellikler	16

Bölüm 3

GELENEKSEL KONUT DOKUSUNU OLUŞTURAN FİZİKSEL ETKİLER

3. Geleneksel Konut Dokusunu Oluşturan Fiziksel Etkiler	18
3.1. Geleneksel Dokunun Oluşumunu Belirleyen Doğal Etkenler	18
3.1.1. Topografya	19
3.1.2. İklim	23
3.1.3. Yönelim (Manzara)	24
3.2. Geleneksel Dokunun Oluşumunda Konutun Belirleyici Etkenleri...	25
3.2.1. İklim	25
3.2.2. İnşa teknikleri ve yerel malzeme kullanımı, farklılıkları ,işçilik	29
3.2.3. Oran – Boyut belirleme yöntemleri	31
3.2.4. Konut elemanlarının oluşumu	34
3.2.5. Mekan Organizasyonunun Dokuya Etkileri – Oda	38

Bölüm 4

GELENEKSEL KONUT DOKUSUNUN GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN ETKENLERİN ÇEŞİTLİ YÖRELER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

4. Geleneksel Konut Dokusunun Gelişimini Etkileyen Etkenlerin Çeşitli Yöreler Bağlamında Değerlendirilmesi.....	40
4.1. Yörelerin tanımlanması	40
4.1.1. Kula	40
4.1.1.1. Kula'nın konumu ve tarihçesi	40
4.1.1.2. Kula konut dokusunun özellikleri	41
Topografya	44
İklim	46
Yönelim (Manzara)	49

4.1.2. Tire	52
4.1.2.1.Tire'nin konumu ve tarihçesi	52
4.1.2.2..Tire konut dokusunun özellikleri	53
Topografya	55
İklim	57
Yönelim (Manzara)	59
İnşa teknikleri ve yerel malzeme kullanımı	61
4.2.Yörelerin Karşılaştırmalı doku analizi	62

Bölüm 5

SONUÇ

5. Sonuç	90
Kaynaklar	94

BÖLÜM. 1

GİRİŞ

500 yıl boyunca yaşadığı ve yaşattığı çevreyi kültürel, toplumsal ve ekonomik açıdan zenginleştiren Geleneksel Konut dokusu ve bu dokunun ana ögesi olan Türk Evi, günümüzde artan bir ivme ile yok olmakta, modern dönemin yaşantısının ve teknolojisinin getirdikleri karşısında kendini yenileyememektedir. Değişen gereksinimleri karşılayamayan geleneksel konutlar Türkiye genelinde, sağlıklı bir iskan döneminin sembolü durumuna gelen betonarme binaların tercih edilerek hızla yayılması sonucunu beraberinde getirmiştir. 20. yüzyılın ortalarından itibaren bu yapılar çoğunlukla geleneksel konutlar ile tümüyle zıtlık oluşturacak biçimde bir arada ya da bu konutların yerine inşa edilmeye başlamıştır. Bu durum geleneksel konutların yok olma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Söz konusu tablonun tersine çevrilmesi toplumsal dinamiklerin birçoğunun yeniden kurulması için gerekli olduğu gibi, yaşam biçimimize yüzyıllardır kattıkları ile geleneksel kültürümüzün temelini oluşturan değerlere sahip çıkılmasını da beraberinde getirecektir. Bunun için Türk evinin revizyondan geçirilmesi ve günümüz koşullarına uygun bir hale getirilmesi gerekmektedir.

Günümüzde değişen ekonomik koşullar ve gelişen eğitim düzeyiyle yayılan kültürel bilinç çerçevesinde tarihi yapıların restore edilerek yeniden kullanımı anlam kazanmaya başlamıştır. Bu durum Türk Evinin yenilenme süreci için önemli bir gelişmedir. Söz konusu sürecin Türk Evine ait geleneksel değerler açısından olabildiğince başarılı ve verimli bir şekilde değerlendirilebilmesi için öncelikle Türk Evinin geçmişini ve oluşumunu incelemek gerekir. Tez konusunun seçilişinde bu durumun önemi büyüktür. Türk Evinin gelişimi

sadece sosyal açıdan değil, fiziksel olarak da dikkatlice incelenmeli ve bu gelişimi etkileyen tüm etkenler detaylı bir biçimde özümzenmelidir.

İlkel toplumların oluşumundan bu yana insanoğlunun en temel ihtiyaçlarından birisi barınma olmuştur. Bu ihtiyaç çerçevesinde yüzyıllar boyunca birçok yerleşim kurulmuş, birçok bina inşa edilmiştir. Bu yapılanma süreci, farklı kültürlerle ve toplumsal gelişmelere göre, çeşitli tipolojilerin gelişimini de beraberinde getirmiştir. Tarihin aynı dönemlerinde tümüyle aynı malzemelerle, fakat farklı bölgelerde ve farklı plan şemasına sahip yapılar inşa edildiği görülmektedir. Fakat bunun yanı sıra, çeşitli dönemlerde ve bölgelerde ayrı malzemeler ile benzer plan şemasını yansıtan binalar inşa edilmiştir. Böyle bir sonuç, insanların, gelenek ve kültürlerine özgü birçok değişkene rağmen, yerleşimleri oluşturan ve yörelere özgü olduğu düşünülen birçok etkenin gerçekte temel bazı kriterler çerçevesinde gruplandığı görülmektedir. Yani yaşanan çevreler, fiziksel faktörler çerçevesinde biçimlenip, sosyal ve kültürel değişkenlerle farklılaşarak, detaylandırılmaktadır, denilebilir.

Orta Asya'dan gelerek Anadolu'ya yerleşen Türk toplumu, göçebe olarak yaşadıkları dönemden yerleşik hayata geçiş yaptıkları döneme kadar sahip oldukları teknikleri ve birikimleri bir araya getirerek Türk Evi olarak adlandırılan yapı tarzını ortaya çıkarmışlardır. Bulunduğu bölgeye göre biçimlenip, Balkanlar'dan Güney Anadolu'ya kadar büyük bir alanda farklılıklar gösteren bu konut tarzı geniş bir sosyo-kültürel tipolojiyi de ortaya koyarak yaygınlaşmıştır. Bu konutlar üzerine yapılan araştırmalar günümüzde birçok mimari detay ve uygulamaya etkili olmuştur.

İnsanlar yaşam tarzlarını sadece kendi istekleri ile değil, içinde bulundukları toplumun ve yaşadıkları çevrenin özelliklerine ve değerlerine göre biçimlendirmek durumunda kalmışlardır. Bu, kişilerin yaşadıkları konutlarda da etkisini göstermiştir. Oluşumu birçok nesli ve dönemi kapsayan ve geniş bir kitle tarafından kabul görülerek benimsenen bir kültürel yapı zamanla kendi dinamikleri ile biçimlenerek önce insan, daha sonra yaşanan çevre ve yapı

karakteristiğinde etkin olmuştur. Toplumumuzun geleneksel ve kültürel değerlerine bağlılığı günümüzde yerini yeni çağın getirdiği teknolojik değerler ile ayrılarak yerini yeni bir kültürel oluşuma bırakmaya başlamış olsa da genel hatları ile bir Türk kültürü hala hakimdir. Mevcut konutların yaşaması ve yaşatılması için gerekli olan en önemli gelişim bu kültürel değişim sürecinde konut dokusunun temel kriterlerinin yüzyıllar ile oluşturduğu birikimin yeni çağın kriterleri ile uyumlu bir biçimde şekillendirilmesidir.

Günümüze kadar Türk Evi kavramı çoğunlukla bölgesel olarak ya da sosyal yönü ile ele alınmıştır. Türk Evini ortaya koyan temel fiziksel faktörler genel tanımlamalar ile özet halinde bırakılmıştır. Tez kapsamında incelenecek olan konular temel olarak, yapılabilecek olan restorasyon ve yeni dönem Türk Mimarlığı uygulamalarında ana kriterleri oluşturabilecek bir takım fiziksel etkenleri de içermektedir. Türk Evinin bize bıraktığı bu asırlık tecrübelerin günümüzde de anlaşılabilir uygulanabilir bir zeminde toplanmasını sağlayacak temel fiziksel faktörlerin , çeşitli örnekler ile irdelenerek, değerlendirmesi yapılacaktır.

Plan şemasından caddelerinin biçimlenişine, avlu kullanımından mekan içindeki kullanımlarına kadar Türk geleneksel dokusu, insancıl boyutları ile sadece kültürel değil, birtakım fiziksel değerlerin gelişmesinde de etkin olmuştur. Bu biçimlenişin sadece konuta özgü kalmayarak doku geneline yayılması, dokusal karakterin önemini ortaya koymaktadır. Dokuyu biçimlendiren tüm elemanlar, sokaklar, sokağı biçimlendiren konut cepheleri ve konut ile sokağı birbirine bağlayan çıkmalar, çeşitli boyutlarda meydancıklar ve dokuyu tamamlayan monumental yapılar (cami, kervansaray, vs...) bulundukları coğrafyanın ve doğal çevrenin tüm özelliklerini, yöresel kültürün de etkisinde ortaya koyarlar. Bölgesel malzemelerin kullanımı, zemin yapısına göre yerleşimin gelişimi, manzara ve güneşin yönüne göre yapıların ve genel dokunun yönelimi gibi veriler geleneksel dokunun oluşumunu anlamamızda temel oluşturacak belirleyici kriterler olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Bu kriterlerin ne oranda kullanıldığı ve farklı bölgelerde nasıl sonuçlar meydana getirdiği bu tez kapsamında incelenecektir.

Geleneksel konut dokusunun incelenmesi ve bu konuda tez genelinde incelenecek olan başlıkların değerlendirilmesi için öncelikle bugüne kadar bu konuda yayımlanan kaynakların taranması gerekmektedir. Bu aşamada çalışma yöntemi olarak yapılacak kaynak taramaları sonucunda elde edilen bilgilerin ışığında geleneksel konut dokusunun oluşum kriterlerinin tanımlanması düşünülmüştür. Tanımlanan kriterlerin farklı yapıda olan yerleşimlerde, karşılaştırmalı olarak incelenmesi ile ortaya çıkacak sonuçlardan tez içinde irdelenen konuların farklı uygulamalar ışığında desteklenmesi düşünülmüştür. Yöresel incelemeler için seçilen bölgelerin sadece Türk evi olarak tanımlanan konut tipleri ile oluşturulmuş ve farklı sosyo-kültürel topluluklardan fazla etkilenmemiş bölgeler olması tez kapsamında araştırılan temel kriterlerin daha belirgin bir biçimde ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır. Bu noktada incelenecek yerleşimler fiziksel özellikleri ve özgün dokusunun yaşanabilirliği çerçevesinde Tire ve farklı özellikler göstermesi sebebi ile Kula olarak belirlenmiştir.

Tezde öncelikle, “Türk evi” kavramı ve bu kavramın oluşum süreci açıklanmaktadır. Geleneksel konut dokusunun Anadolu’da çadır yerleşimleri ile başlayan oluşum süreci ve buna bağlı olarak gelişen konut kültürü tezin en önemli noktalarından birisidir. Bu gelişim günümüz geleneksel konut dokularının da oluşumunun daha sağlıklı bir biçimde incelenebilmesi için irdelenmelidir. Türklerin ilk kurdukları göçebe yerleşimlerden günümüze kadar gelen yapı kültürü birikimi ve inşa edilen çevreleri biçimlendiren temel kriterlerin gelişimi tarihi önemleri açısından araştırma için önemlidir.

İkinci olarak, geleneksel konut dokusunun oluşumunu biçimlendirilen temel kriterler incelenmektedir. Bu kriterler yerden bağımsız bir biçimde en genel anlamda tüm yerleşimleri etkiledikleri ortak yanları ile irdeleneceklerdir. Ayrıca dokunun en önemli var oluş sebebi olan konuta da değinilecek ve

birbirleri arasında bulunan ilişkiler, dokuyu biçimlendiren yönleri ile açıklanacaktır.

Son olarak, ikinci bölümde ortaya konan temel kriterler, dokusal özellikler incelenerek seçilmiş olan yöreler bağlamında incelenmektedir. Genel bir alan tanımlaması ile beraber dokular karşılaştırmalı olarak incelenmekte ve oluşumlarında etkili olan kriterler irdelenmektedir.

BÖLÜM. 2

GELENEKSEL

KONUT DOKUSU

VE TÜRK EVİ

2.1. Türk Evi kavramının tanımlanması

Günümüzde Mimarlık tarihi içinde Anadolu, Rumeli ve Balkanların birçok yöresinde rastlanan ahşap çatkılı, çıkmalı, geniş saçaklı ev tipi Türk Evi tanımlaması altında incelenir. Türk evi üzerine yazılmış eserlerin çoğu bu konunun sosyal ve etnik yanını ağırlıklı olarak incelemiştir. Tarihsel gelişim süreci içinde Türk evi, yöresel doku ve çevre verilerine göre biçimlenmişse de bunun temelinde yatan ana prensipler belli bir takım genellemeler ile tanımlanmıştır.

Anadolu'ya yerleşen Türklerin kurdukları yerleşimlerin ve değişen sosyal yaşamlarının gelişiminin incelenebilmesi için bu topraklarda yüzyıllardır süre gelen uygarlıkların özgün birikiminden ne şekilde yararlandıkları ve bu birikime kendi katkılarının ne olduğu gibi soruların güvenilir yanıtlarının aranması gerekir. Türklerin Küçük Asya'ya gelmesi ile Anadolu'da yeni bir iskan süreci başlar. Bu yeni dönemin başlangıcına yönelik bilgiler oldukça dağınık ve yetersizdir. Bu durum, her şeyden önce , çoğunluğu dayanıksız malzemeler olan ahşap ve kerpice dayanan tarihsel dokunun sürekli yenilenme gerekliliği yüzünden korunamamış olmasından ileri gelir, (Arel, 1999). 150 – 200 yıl öncesine ait, günümüze kadar ayakta kalabilen yapılar tümüyle yönetici zümrenin köşk ve kasırlarından arta kalabilmiş olanlar ile monumental önemi olan cami, kervansaray ve kale gibi yapılardır. Buna karşılık, sıradan insanların

ne gibi evlerde oturduklarını , bu evlerde nasıl yaşadıklarını kestirmemize yarayacak belge ve bulgular fazla değildir. Sosyal gelişim ve toplumsal yapının analizi Çadır ‘dan Oda ‘ya kadar geçen sürecin tüm gelişimini yeterli oranda tanımlama olanağı sağlar. Bu noktada önemli olan “Türk evi” kavramının nereye dayandığıdır. Türk evi kavramını ilk olarak ortaya koyarak onu bir tanıma oturtan Sedad Hakkı Eldem,

“İlk olarak Anadolu’da kendine has karakterini bulmuş ve buradan zaman ile inkişaf ederek ve muhtelif dış unsurları benimseyerek Osmanlı fütuhatını takiben Avrupa’nın muhtelif yerlerinde... Türk ırkını veya Osmanlı kültürünü kabullenen kavimlerin yerleştikleri ve oturdukları bu yerlerde, TÜRK EVİ, 15. ve 16. yüzyıldan itibaren mevcut diğer tiplerin yerine kaim olmuştur.” (Eldem,1954,11)

sözleri ile Türk evi kavramının gelişimine yönelik süreçte bir kesit tanımlamıştır.

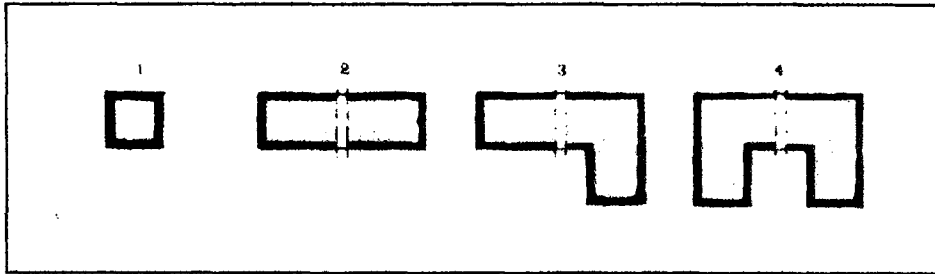

Resim 2.1 – Geleneksel Konut Dokusu ve Türk evi

Bu tanımın dışında günümüzde çeşitli farklı görüşler ve tanımlamalar yapılsa da, temel olarak Sedat Hakkı Eldem 'in tanımlaması geçerli kabul edilmektedir. Genel olarak Türk Evi tarihsel süreç içinde başta da belirtildiği gibi dayanımı az malzemeden oluştuğundan günümüzde bulunan örnekler, en eskisi 150 – 200 yıllık olan birkaç konut dışında, genelde 18. yüzyıl sonlarında yapılan yapılardan oluşmaktadır. Bu durum önceki dönemlere ait, 15. , 16. yüzyıl örnekleri hakkında pek fazla bilgi bulunmaması sonucunu beraberinde getirmektedir. Fakat yine de eldeki veriler doğrultusunda Türk evi kavramını bir tanıma oturtmak ve çeşitli tipolojiler geliştirmek mümkün olmuştur. Bu konuda şu an kabul edilen en önemli sınıflandırma yukarıda belirtilen S. H. Eldem'e ait olmaktadır. Tipolojik bağlamda S. H. Eldem ve Doğan Kuban'ın farklı yöntemlerle oluşturdukları gruplamalar vardır. S. H. Eldem Türk evini ortak karakteristiği olan sofa mekanının konumlanışına göre tanımlayarak bir tipoloji geliştirmiştir. Bu tipoloji çerçevesinde Türk evini dört ana gruba ayırmıştır:

- Sofasız Plan Tipi

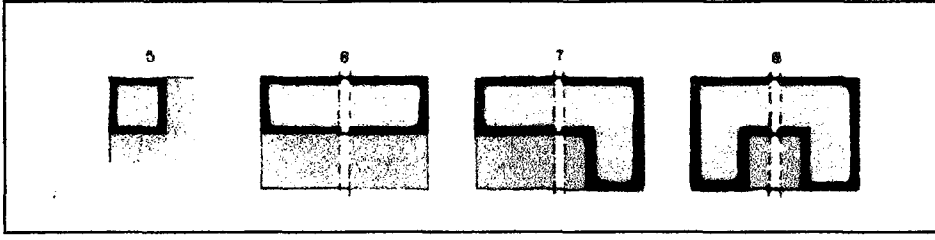
Odaların yanyana dizilmesi ile oluşturulan en ilkel ev plan tipi olarak kabul edilir. Odalar arası bağlantı bir kaldırım ya da avlu ile sağlanır. Odaların üst katlarda olması durumunda bu bağlantı balkon karakteri kazanır.

Şekil 2.1 Sofasız plan tipleri (Eldem)

- Dış Sofalı Plan Tipi

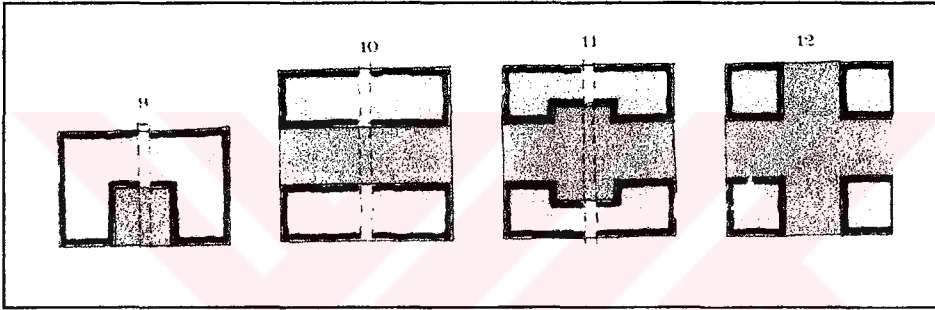
Herhangi bir düzene göre sıralanmış odaların bağlantı noktası bu plan tipinde sofa olarak biçimlenir. I, L ve U plan şemalarında örnekleri görülebilir.

Şekil 2.2 Dış sofalı plan şemaları (Eldem)

- İç Sofalı Plan Tipi

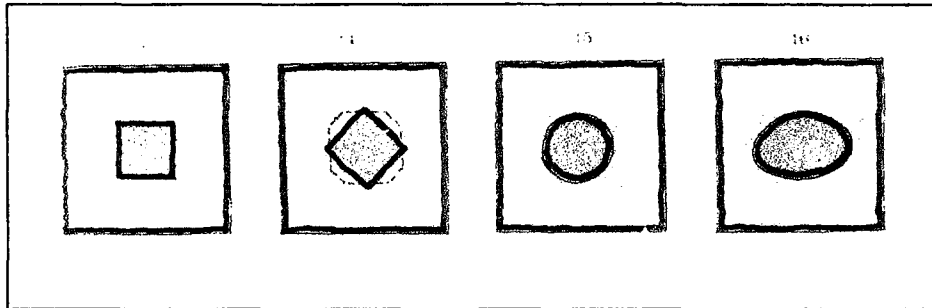
Oda sıralarının , sofanın iki yanını sarması ile oluşan plan şemasıdır. Bu plan şeması “karniyarik sistem” olarak da adlandırılır.

Şekil 2.3 İç sofalı plan şemaları (Eldem)

- Orta Sofalı Plan Tipi

Sofanın evin merkezinde ya da dört tarafının odalar tarafından sarılması durumunda ortaya çıkan plan şemasıdır.

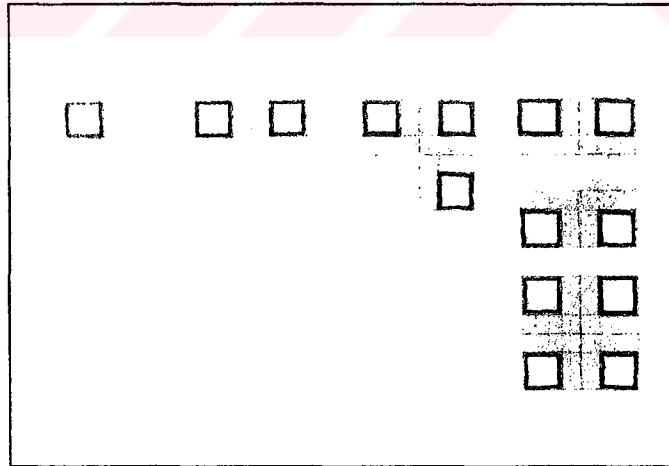

Şekil 2.4 Orta sofalı plan şemaları (Eldem)

Bu tanımlamanın dışında Doğan Kuban’ın son yıllarda oluşturduğu tanımlamada kabul görmektedir. Tanımlamanın temelini oluşturan yaklaşım, Türk evini oluşturan odaların evin bağımsız yaşama birimleri olduğunu kabul

ederek, bu birimlerin adedi ve ortak mekan ile aralarındaki ilişkiye göre belirlenir. Burada temel olan her yaşama biriminin dağılımına ya da diğer mekanlarla bağlantı kurmasına yarayan hol ya da orta mekan bölümü ile birlikte bir modül oluşturduğu kabul edilerek gruplama gerçekleştirilir. Buna göre Türk evi dört grupta incelenir:

- En küçük tekli birim
Tek oda ve onun açıldığı orta mekandan oluşan en temel birim olarak şekillenen plan tipleri
- İki birimli düzen
İki oda ve onların açıldığı orta mekandan oluşan plan şeması. I plan şemasının yoğunlukta olduğu planlardır.
- Üç birimli düzen
Üç oda ve bu odaların açıldığı orta mekandan oluşan plan şeması. L plan şemalarının yoğunlukta olduğu planlardır.
- Dört birimli düzen
Temelde dört ya da daha fazla odanın açıldığı orta mekandan oluşan plan şemasıdır. Çoğunlukla U ya da O plan şemaları bu gruba dahildir.

Şekil 2.5 Türk evi plan şemaları – D. Kuban

Her iki tanımlamanın da birbirlerine göre doğrulukları bir çok açıdan tartışılmaktadır. Bu bağlamda Türk evi tarihsel süreçte Anadolu topraklarında yaşamış olan bir toplumun iskan tarihi içinde oluşan hayat tecrübesi olarak

düşünülebilir. Türk evini çok genel kavramlarla tanımlamaktan daha öteye geçilemez kılan bu “İnsana özgü ve yaşam tecrübesi birikiminden oluşmuş olma” durumu her türlü tipolojik tanımlamada çeşitli eksiklikler ve açık noktalar bırakmaktadır.

2. 2. Tarihsel Süreçte Türk Evinin Gelişimi

Toplumsal bir gelişim süreci, içinde yaşanan çevrenin de gelişimi ile kendini gösterir. İnşa edilen yaşanabilir çevreler, kültür, ahlak, hiyerarşik düzen gibi toplumsal olarak biçimlenmiş ve bu etkenlerin dışında teknoloji, fen bilimleri gibi teknik ve pratik yaşamı belirleyen bilimsel gelişimlerin gücü ile kalıcı hale gelmiş çevrelerdir. Bu noktada kalıcılık önemlidir, çünkü nesillere aktarımı söz konusu olan bir birikim oluşmaktadır.

Türk evi incelendikçe bu evin birtakım karşıtlıklardan oluştuğu ve temel tipolojik gelişimin ve düzenin bu karşıtlıklar çerçevesinde anlam bulduğu fark edilir. Odalar – ortak alanlar ; Kapalı kısımlar – Açık kısımlar ; Zemin kat – Oturma katı ; Başoda – Diğer odalar ; Yazlık kısımlar – Kışık kısımlar ; Haremlik – Selamlık , ... arasındaki işlev ve kullanım esaslı karşıtlıklar, simgesel olarak da desteklenmekte ve mekanı sosyal açıdan tanımlamaya başlamaktadır. Bunlar aynı zamanda toplumun bireye, aileye ve mekana yükledikleri değerlerdir. Mekan, bireyin fiziksel varlığı ve ailevi varlığına yönelik olarak ; İç – Dış ; Sosyal – Gündelik ; Üst – Alt ; Hizmet eden – Hizmet edilen ve Erkek – Kadın karşıtlıkları ile tanımlanmaktadır. Bu “nerenin” , “ne zaman” , “kim” tarafından “nasıl” kullanılacağını belirler ve bu düzende mekan birimlerinin kendi iç kurgusunda ve birbirleriyle ilişkilerinde de etkili olmuştur (Küçükerman, 1996).

Fakat daha temel olarak Türk evini oluşturan bu ana karşıtlıklar göçebe toplumdan yerleşik topluma geçiş sürecinde ortaya çıkan “Çadır – konut” ilişkisi ve bunun getirdiği farklı ihtiyaçların biçimlenerek günümüzde bulunan örneklerin oluşum sürecine yansıma şekilleridir. Türkler Anadolu’daki iskan

tarihleri öncesinde Asya topraklarında göçebeliğin tüm gereklerini karşılayan bir yaşam tarzı göstermektedirler . Yer ve vatan kavramlarının topraktan bağımsız, iklimlere bağlı olması, yaşıntının tümüyle tek bir çatı sayılabilecek çadırın içinde sınırlayıcı ve koruyucu, içe dönük bir yaşam çevresinin şekillenmesini beraberinde getirmiştir. Türklerin, İslamiyet’i kabullerinden sonra başlayan toplumsal değişim sürecinin de etkisinde Anadolu’ya girmesi “Göçebelik” , “İslami Değerler” ve “Anadolu’nun Verileri” ile harmanlanmış; farklı ve özgün bir yaşam tarzının oluşumunda ilk ve en önemli gelişme olmuştur.

Göçebeliğin temelinde aile toplumu kavramı ve yaşama birimleri olarak kullanılan Çadırlar bulunmaktadır. Bu çadırlara “ev, iv, oyak, gerge, çetir, çadır, vb...” gibi adlar verilmiştir. Yaşama ait tüm düzen bu çadır içinde biçimlenmiştir.

Çadıra girildiğinde ilk olarak ortada daima ateş yakılan ocak yeri “korluk” göze çarpar. Isınma ve yemek pişirme gibi ihtiyaçlar burada karşılanır. Girişin tam karşısında ise “tör” olarak adlandırılan sandıkların, hurçların vb.. durduğu yer bulunur. Çadır girişinin sağ tarafında kiler olarak kullanılan ve “çiğ” diye adlandırılan çoğunlukla örme hasırdan yapılmış bir perde ile ayrılmış olan “saba” bölümü bulunur. Bunun yanında “kerevit” olarak adlandırılan yatak bölümü bulunur. Tek çadırlı ailelerde bu yatağın karşı tarafında, çadırın sol tarafında, oğul ve gelin yatağı bulunur. Kerevitin sağında değerli eşyaların asıldığı demir bir kazık bulunur. Çadır girişinin solunda ise eğer, koşum vb.. asmak için kanatlar bulunur. Bunların dışında her çadırdaki erzak çantaları, tulumlar, dokuma tezgahları vb.. günlük malzemeler bulunur (Küçükerman,1996). Bu dönem ile, günümüzde bilinen Türk evlerinin oluştuğu dönem arasında geçen ahşap çatkı sisteme geçiş süreci konusunda çeşitli varsayımlar vardır. Bunların en temel olanı ahşap bir iskelet ve üstüne örtülen bir örtü ile tamamlanan , yörük çadırlarından oluşan ve otav, otağ, Kerekü, Aıaçık gibi adlarla anılan çadırların zamanla ev olarak anılmaya başlamasıdır. Bu dönemde bu tarz evler yapım sistemine göre ikiye ayrılır (Uğurlu,1990).

- **Çatma ev:** Uçları sivriltilmiş yirmi yatay, yirmi dikey ahşap çubuktan oluşturulan ve her iki yönde ortaya çıkan kesişim noktalarından birbirlerine sabitlenerek üzeri keçe ile örtülen yapı türüdür.
- **Topak ev:** Uçları sivriltilmiş ahşap çubuklar yere 45 derece açı yapacak şekilde çember oluşturarak uçlardan ve temas noktalarından birbirine bağlanır. Bundan sonra yapı, keçe ile örtülerek ortasına geniş bir ahşap dikme yerleştirilerek tamamlanır.

Şekil 2.6

Çadır – Oda ilişkisi

Bu yapı tarzı yerleşik hayata geçildiğinde yerini tek katlı, kerpiç ya da taştan inşa edilen yayla evlerine bırakmış ve bunu zemini taş, üst katları ahşap olan günümüz Türk evinin ilk örnekleri almıştır.

Göçebelikten yerleşik düzene geçilirken Türk toplumunda farklı yönelimler olmuştur. Bir kısım Türkler uzun bir süre daha göçebe yaşam tarzları ile yaşamaya çalışmışlar, bazıları farklı bölgelerde yeni yerleşimler kurarak toprağı işlemeye başlamışlar, bir kısım da eskiden kalma yerleşimlere yerleşip varolanları aralarında pay ederek kendilerine bir düzen kurmuşlardır. Bu gelişimlerin sonucu olarak Türk yerleşimleri dağınık bir karakter sergilemişlerdir.

Anadolu’da da yerleşmelerin genel karakterlerini belirleyen en önemli etken bölgesel etkilerdir. Hangi toplum olursa olsun yerleşimin kurulduğu bölgenin

temel verilerinden bağımsız bir gelişime yönelmesi bölgenin verilerindeki yoğunluğa göre zorlaşır. Bölgesel veriler azaldıkça yerleşimin biçimlenişi ve gelişimi çeşitlilik kazanmaya başlar. Anadolu'nun doğal verileri kendisi gibi yerleşimlerde de çok çeşitliliği beraberinde getirmiştir. Malzemeden konstrüksiyona, dışa yönelimden içe kapanışa kadar toplumsal gelişimi de etkileyen birçok değişik tipolojik gelişimler oluşmuştur. Örneğin Kuzey Anadolu'da zeminden yükseltelen ahşap yapılar , Orta Anadolu'da içe dönük taş ve kerpiç yapılar , Batı ve Güney Anadolu'da mevsim çeşitliliğine karşı ahşap , taş ve karma yapıların oluşumunda etkili olmuştur.

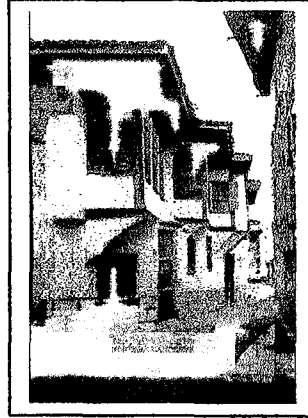
Resim 2.2 – Bursa

Resim 2.3 – Mudurnu

Resim 2.4 – Birgi

Resim 2.5 - Kula

Zaman ile gelişen sosyal yapının da etkisi ile çadır yerini odaya bırakmıştır. Göçebelikten gelen yaz – kış değişimi yeni konut tipinin gelişiminde etkin bir rol oynamıştır. Bunun bir sonucu olarak iklime bağlı olarak göç evin içindeki

katlarda yahut yakın bir çevrede bulunan ikinci bir konut arasında devam etmiştir. Yapı içi gelişimde ise yan yana kurulan çadırlar odalara dönüşerek her oda aileye özel bir ev işlevi kazanmıştır. Odaların ortak bir mekan olan sofaya, hemen her yapıda, tek bir kapı ile açılması ile yapı içi birlikteliğin önemi oranında özerkliğinin de ortaya konmuş olması geleneklere bağlılığın en temel özelliği olan “aile toplumu” kavramının, bu yeni gelişimde de yer bulmuş olduğunu gösterir (Küçükerman, 1996).

Türk Evi genellikle az katlıdır. Temel düzen tek katlı olarak programlanmıştır. Zamanla kat sayısı artmış ve temel düzen gereği her yeni kat alttakilerden daha üstün tutulmuştur. Bu sebeptendir ki, tipolojik özellikler ana katlarda belirlenmiştir. Yapının inşa edildiği yerleşmenin düzeni, geniş ve açık alanlar olarak biçimlendiğinde, yapılar da bunun paralelinde ana katlar mümkün mertebe alçaltılarak doğayla iç içe geçmiştir. Fakat yerleşme dar, yoğun şehir dokusu olarak biçimlendiğinde ana kat yerden olabildiğince yükselmiştir. Genel dokunun organik oluşumu tüm bu etkiler çerçevesinde bireylerin kendilerine yetecek kadar alanı rasgele bir şemada sınırlandırması sonucunda oluşmuştur. Belirli ve düzenli bir parsel kavramı yoktur. Yapılar ve çevreleri de bunun bir sonucu olarak içlerinde kendilerine özgü biçimlerde çözümlenmiş fakat buna rağmen tipolojik dil birliği ve kuruluş ilkeleri sabit kalmıştır. Tüm bu doğal gelişim ile beraber yeni oluşan dokunun genel karakteri de özgün bir şekilde biçimlenmeye başlamıştır. Dar ve ağaçlandırılmamış sokakların bol ağaçlı , çeşmeli , ocaklı meydanlara ya da camilerin baktığı açık alanlara çıktığı , çeşitli bitki ve ağaçlar ile zenginleştirilmiş bahçelere açılan sokak kapıları, dışarıya ile tek bağı bu kapı olan avluları, her katının farklı bir amaca hizmet ettiği konutları ve yer yer dış sokak ile konutu bağlayan çıkmaları ile Geleneksel Konut dokuları yörelere özgü farklılıkları ile biçimlenerek Türklerin iskan tarihindeki yerini almıştır.

2. 3. Geleneksel Konut Dokusunu oluşturan temel özellikler

Geleneksel konut dokusunun genel oluşum süreci incelendiğinde başta da belirttiğimiz gibi “insan” kavramı ön plandadır. Farklı toplumlara göre insan olgusu nasıl çeşitlilik kazanıyor, kültürel ve sosyal yapıya göre farklılaşıyorsa toplumun bağlı bulunduğu bölgenin fiziksel etkenleri de genel yapının ve yaşantının biçimlenmesinde , yani insan olgusunun çeşitliliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Bunun sonucudur ki , her geleneksel dokunun temelinde aynı ilkelere dayansa da farklı sonuçları olan tipolojileri vardır. Örneğin Kula bölgesel olarak düz ve volkanik tüf açısından zengin bir alana kurulmuştur, bunun sonucu olarak Kula’da yoğun bir volkanik tüf taşı kullanımı ile bu taşın doğal kullanımının getirdiği koyu tonlar söz konusudur. Fakat Tire, Kula’dan farklı olarak bir dağ yamacına ve zengin biçimde kayrak taşı bulunan bir bölgeye kurulduğundan yoğun bir kayrak taşı kullanımı tüm dokuya hakimdir. Volkanik tüfün kayrak taşına oranla daha fazla işlenerek kullanılması, Tire dokusunun içerisinde bulunduğu çevrenin doğal yapısına daha uyumlu olması sonucunu beraberinde getirir. Kula düz bir alana kurulduğundan sık ve tam organik bir sokak dokusuna sahiptir ve doku içinde yön kavramı kaybolmaktadır. Oysa Tire, Kula’dan farklı olarak bir dağ yamacının eğimine kurulduğundan eğime göre biçimlenmiş paralel sokaklar ve paralel sokakları dikey olarak bağlayan merdivenler ya da daha dik sokaklar bulunmaktadır. Tire’nin doku yoğunluğu da Kula kadar sık olmasına rağmen eğimden dolayı çeşitli noktalarda yakalanılan manzara kesitleri dokuyu daha ferah bir şekilde algılatmaktadır. Bu iki örnek geleneksel konut dokusunun aynı bölgede olmasına karşın fiziksel etkenler çerçevesinde nasıl değişiklikler gösterebileceğini ortaya koymaktadır.

Yerleşimler temelinde, toplumun aile yapısının ve genel karakterinin bir yansıması olarak biçimlenir. Geleneksel doku içinde meydanlar ve evlerin bahçeleri haricinde fazla ağaç ya da yeşil alan bulunmamaktadır. Bu sokakların sadece iki yer arasında ulaşımı sağlamak için yapılmış olmasından da kaynaklanır. Sokakların genel yaşantı ile bağlantısı ya avlu kapılarından, ya da

çıkmalardan sağlanır. Konutun mahremiyetinin de ön planda tutulması sonucu bahçe duvarlarının yüksekliği iç-dış ilişkisini tamamen kopartacak şekilde biçimlenir. Zemin kat duvarları bu sebepten dolayı kalın, yüksek ve mümkün mertebe az açıklıkla inşa edilmiştir. Toplum yapısı gereği kadın evinde evin işleri ile ilgilenirken erkekte bütün günü dışarıda geçirir. Bu Türk evini kadının yaşantısına göre biçimlenmeye bırakır. Bütün bir günün evde geçirilecek olması beraberinde kendi içinde yaşanabilir bir dünya yaratılması sonucunu getirir. Türk Evi kapısını kapattığında dışarıda bulunan doğadan ve çevreden bağımsız bir biçimde varlığını kendi içinde sürdürebilir. Geleneksel Konut dokusunun oluşumunda en önemli nokta budur. Göçebelikte var olan, kurallardan bağımsız ve doğa tarafından belirlenen yerleşim düzeni, yerleşik hayata geçildiğinde de etkisini göstererek birbirinden bağımsız , rasgele seçilen arazilere konumlandırılan evler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu geleneksel dokuların organik yapısının ana etkenlerinden birisidir. Kentsel organizasyonlar, çeşitli teşkilatlar zamanla ihtiyaçlara göre gelişmiştir (Küçükerman,1996).

BÖLÜM. 3

GELENEKSEL

KONUT DOKUSUNU OLUŞTURAN

FİZİKSEL ETKİLER

3. 1. Geleneksel Dokunun Oluşumunu Belirleyen Doğal Etkenler

Tarih boyunca yerleşimlerin biçimlenişi temel olarak toplumsal yapıdan önce yerleşilen bölgenin doğal yapısına bağlı olarak gelişmiş ve hatta çoğunlukla bu gelişim zaman içinde toplumları da biçimlendirmiştir. Göçebe hayattan yerleşik düzene geçiş sürecinde de geleneksel konut dokusunun oluşumu coğrafi özelliklere bağlı olarak yaşadığı yeri değiştirmeye alışmış bir toplumun, değişen coğrafi özelliklere göre bu ortamı biçimlendirmesi ilginç olduğu kadar insanoğlunun mevcudiyetinden bu yana var olan temel sorunlarına da çözüm bulmaya zorlamıştır. Bu çabalar çerçevesinde şekillenmeye başlayan geleneksel konut dokusu, konut ölçeğinde ortaya koyduğu gelişim sürecinin dışında, hem kültürel, hem de sosyal olarak tümüyle farklı bir kavram olan ortak yerleşim alanları oluşturulması , inşa edilen ve yaşanılan daimi çevrenin kalıcı bir biçimde ortaya çıkarak genel bir yerleşim karakterinin belirmesi açısından da önemli tecrübelerin geliştiği bir sürece girmiştir.

Bir yerleşimin karakteri ve genel dokusunun oluşumu, anlam olarak ifadesi belirli tanımlamalara bağlı olarak yapılabilir de, pratikte bu oluşumu etkileyen doğal ya da insan yapımı faktörlerin çeşitliliği, bu etkileri değerlendiren toplumun karakteri ile birlikte düşünüldüğünde anlaşılabilirliğini kaybetmeye başlar. Teknik olarak belirlenebilen ve zaten var olan doğal kriterler toplumsal

yapıya göre uygulamalar aşamasında farklılıklar gösterebilir de, genelde aynı temele dayanmaktadırlar. Doğaya bağlı oluşumların takibini ve bu yönde benzer dokusal çözümlerin birbirleri ile hiçbir bağlantısı olmayan topluluklarca uygulanmış olması söz konusu doğal kriterlerinin aynı olmasına bağlıdır. Ana farklılıklar toplumların sosyo-kültürel yapılarının değişmesi ile başlar. Tez kapsamında sosyal yapı ve kültürel etkenler mümkün olduğunca genel değerlendirmelerden arındırılmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda ortaya geleneksel konut dokusunda belirleyici kriterlerin toplandığı üç ana grup alan meydana çıkmıştır. Bunlar:

- Geleneksel dokunun ortak ve genel yapısı, karakteri
- Geleneksel dokuyu oluşturan ana birimler – Konutlar
- Geleneksel dokunun oluşumunun en temel birimi – Mekan – (Oda)

Bu çerçeveden bakıldığında, genel dokunun oluşumunu etkileyen faktörler her üç grupta da aynı olmasına karşın doku içinde farklı sonuçlar ortaya koymaktadırlar. Bu Türk evinin kültürel ve sosyal bağlamda kişiye özgü bir gelişimi olmasından kaynaklanmaktadır. Geleneksel konut dokusunun oluşumunda varolan tüm sebep-sonuç ilişkilerinin kurularak , dokunun oluşum sürecinin tam olarak izlenebilmesi için bu üç grubun, kişiselleştirilebilen genel detaylardan arındırılarak ayrı ayrı incelenmesinde fayda vardır.

3. 1. 1. Topografya

Anadolu toprakları yüzyıllar boyunca süre gelen iskan tarihinde adı geçen tüm uygarlıkları, her köşesinde farklılaşan topografik yapısı ile barındırmıştır. Bu tarih boyunca aynı kültürel ve sosyal yapıya sahip toplumlar hep ortak bir gelişim olanağı bulsalar da, dokusal gelişimleri için hep Anadolu'nun zengin topografyası içinde yerleşimlerinin fiziksel yapıları açısından sürekli farklılaşmışlardır. Ovalar, dağlar, dere boyları, yamaçlar, dağ etekleri gibi birçok alanda iskan edilmiştir. Benzer topografyalarda farklı toplumlar daima birbirlerine yakın yerleşim dokuları oluşturdıkları gibi ortak köklere sahip

toplumlar farklı topografyalarda birbirinden çok farklı dokular oluşturmuşlardır.

Yerleşimlerin birincil görevi barınma ihtiyacının karşılanmasıdır. İkincil olarak kurgulanan bir yaşantının sürdürülebilmesi için gerekli olan ihtiyaçların çevreden karşılanabilmesidir. Bu durum bir yerleşim bölgesinin belirlenmesi için önemlidir. Geleneksel konut dokusu, oluşumunda bu temel iki kavramı belirleyici, sosyal ve kültürel yapı ile yerleşim bölgesinin fiziksel koşullarını da şekillendirici olarak kullanmıştır. Yerleşimler üretime, ticarete, stratejik konumuna ya da geçmişten gelen tarihi önemlerine göre gelişmişlerdir. Örneğin Babadağ üretime dayalı önemi, Kula ticari önemi, Tire tarihi kültürel değerleri ve bünyesinden çıkan sadrazamların yöreye verdikleri önem , Bergama stratejik önemi , Birgi ise dini inançlara dayalı gelişimi ile yaşamışlardır. Tüm bunlar söz konusu yerleşimlerin topografik olanakları doğrultusunda oluşan sonuçlardır. Bölgenin tarıma elverişli topraklardan oluşması, engebeli bir yamaçta ya da geniş bir ovada olması genel dokuyu doğrudan etkiler.

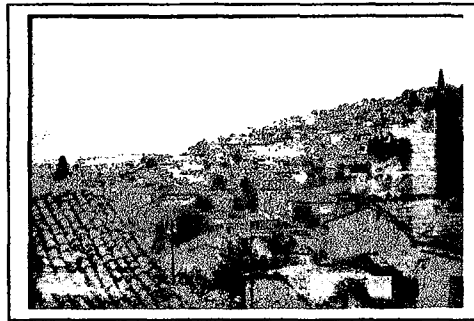
Resim 3.1 Safarnbolu

Resim 3.2 Şirince

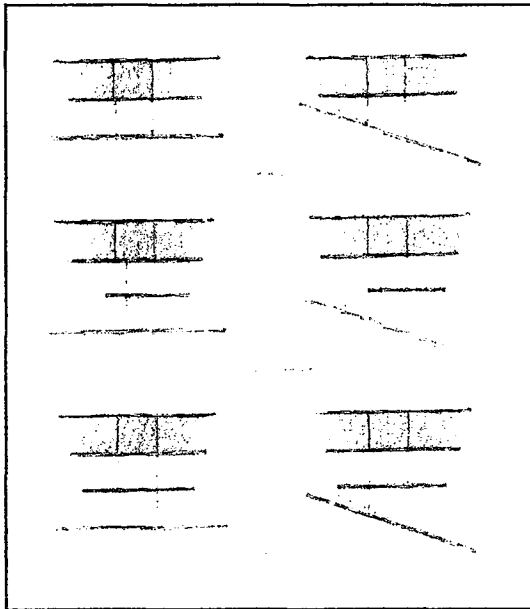

Resim 3.3 Kula

Resim 3.4 Tire

Türk evinin zemin katının organik olan dokuya uyumunun yanında üst katlarının temel ahşap konstrüksiyon prensiplerine uygun inşası, geleneksel konut dokusunu iki farklı düzlem olarak değerlendirmemizi mümkün kılar. Bu düzlemlerin en belirgin farkı birisini doğanın diğerini ise insanların oluşturmasıdır. Bu aşamada karşılaştıracak olursak ilk düzlem tümü ile bağımsız ve düzeni olmayan bir sınırlama kaygısı ile oluşturulan organik zemin katı ve bahçe duvarları ile bunların dokuyu aynı organik yapılaşmanın topluma ait ortak mekanı olan sokaklardan oluşur. İkinci düzlem ise, ilk düzlem ne kadar organik olursa olsun, bütünü ile ahşap yapı tekniklerine bağlı oluşturulan formu ile düzeni belli olan ve her şekilde birinci düzlem ile formsal açıdan hiçbir bağıllık göstermeden yerleşen üst katlardan oluşur. Bu geleneksel konut dokusunun temel prensibidir. Doğa koşulları ne olursa olsun birinci düzlem bu koşulları bünyesinde gerek organik gerekse belli koşullara bağlı olarak biçimlendirerek ikinci düzleme; her ne kadar bu düzlem birinci düzlemden bağımsız bir biçimde yerleşse de , zemin oluşturur. Bu durum geleneksel konut dokusunun topografyaya bağlı gelişiminde çok önemli bir tasarım kriteri yaratır ki, bu da arazi koşulları nasıl olursa olsun, birinci düzlemde doku oluşumunda araziye bağlı olarak verilen ödünler karşılık ikinci düzlemde bütünüyle mimari karakteri oluşturan temel kriterlere bağlı bir gelişim ile arazi yapısının ikinci planda bırakılmasıdır.

Şekil 3.1

Arazinin durumuna göre
konut yerleşim kesiti.

Genelde topografik olarak bir yerleşimin biçimlenmesinde bazı temel kurallar zaman içinde gelişen tecrübeler ile biçimlenmiştir. Bunlardan birincisi eğimli arazilerde konutun olduğu düzlemin doğal düzlemden belli bir noktadan başlayarak kopmasıdır. Bu durum doku genelinde eğime uygun olarak kademelenmeyi meydana getirir. Bu kademelenme doku içinde manzara, yönelim gibi diğer faktörleri de etkiler.

Resim 3.5 Bursa

Resim 3.6
Akçaabat

Dağlık bölgelerde gelişen yerleşimler çoğunlukla dağınık bir doku karakteri ortaya koyarken, daha düz alanlarda düzenli yerleşimler olarak biçimlenir. Bu durum, eğimli bölgelerdeki konutları hakim manzaraya, düz bölgelerde ise yapının iç avlusuna yönelten bir tavır beraberinde getirir. Bunun sonucudur ki, eğimli yerleşimlerde gelişen dokularda arazi yapısına göre sokak dokusu farklılaşır. Eğimi minimuma inecek şekilde eğime paralel konumlanan sokaklar mümkün olduğu oranda kısa ara bağlantılarla birbirlerine bağlanarak biçimlenir. Bu durumda eğimli alanlarda yapılar eğimin izin verdiği yerlerde konumlanır. Fakat bunun tersi olarak, düz alanlarda daha rijit ve düzenli bir sokak dokusu oluşturması beklenir ki, böyle bir durum söz konusu değildir. Tarihleri boyunca düzensiz bir yerleşim karakteri izlemiş olmalarından dolayı Türkler yerleşik düzene geçerken de aynı düzensizlik etkisinde ihtiyaçları kadar alanı rasgele bir şekilde bahçe olarak kapatmalarından dolayı ortaya düz bölgelerde eğimli bölgelere oranla daha da düzensiz ve daha organik bir doku oluşumu çıkmıştır. Eğimli ve düz alan yerleşimlerinin tipik örnekleri olarak Tire ve Kula'da bulunan Türk yerleşim bölgeleri gösterilebilir.

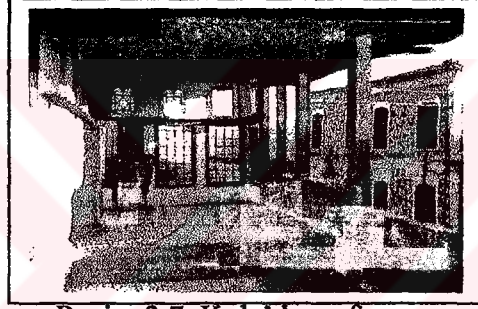
3. 1. 2. İklim

Ülke sınırı tanımadan insan yaşamını ve barınağını etkileyen olguların en başında gelenlerden birisi de iklimdir. İklim geleneksel konut dokusunun oluşumunda da bir diğer önemli etkidir. İklimin temel etkileri olan nem, güneş, soğuk, sıcak ya da rüzgar, dokunun oluşumunda genel prensiplerin belirleyicisi olmuşlardır. Genel olarak oluşturulan dokular incelendiğinde kuru bölgelerde iç içe yapılaşma, nemli bölgelerde yerini rüzgar yönünde genişleyen ve rüzgarın kurutucu etkisinden yararlanan anlayışa bırakır. Örneğin Antalya bölgesinde evlerin , bölgeye özgü bir şekilde esen melteme göre inşa edilmiştir. Bunun sebebi meltemin nemi kurutan etkilerinden faydalanmaktır. Bunun yanında Diyarbakır'da yerleşim sıkışık ve içe dönüktür. Burada ise ana sebep gölgeli bir doku oluşturularak güneşin etkilerinden maksimum oranda kaçınmak, saklanmaktır. Buradan da anlaşılacağı gibi Anadolu'nun birçok yöresinde iklim şartları değişkendir. Bu durum aynı zamanda doku içindeki sokak boyutlarını da etkiler. Sıcak bölgelerde evler sokaklarla çok fazla ilişki kurmazlar, fakat nemli ve soğuk bölgelerde yapılar sokağa dönük bir biçimde ve yakın yapılara mümkün oranda bitişik inşa edilir (Camcıgil,1990).

3. 1. 3. Yönelim (Manzara)

Tarih boyunca kurulan tüm yerleşimlerde, hakim görsel çevre yani manzara , yerleşim için önemli bir kriter olmuştur. Manzara ve mahremiyet kavramları pratikte birbirine ters düşen sonuçlar ortaya çıkartabilecek kadar hassas bir denklem olarak karşımıza çıkmaktadır. Manzaraya açılan bir yapının aynı zamanda manzara dahilindeki diğer yerleşim birimlerinde bulunan kişilerle karşılıklı bir mahremiyet çatışmasına girmesi kaçınılmaz olabilir. Bu durum geleneksel konut dokusu bağlamında genel bir toplumsal uzlaşmanın bireysel çözümleriyle yerleşim içinde hallolur. Topografik özellikler ile doğrudan bağlantılı olan manzara faktörü ortaya koyduğu görsel zenginlik ölçüsünde iklime bağlı kriterlerden bağımsız bir biçimlenmeyi beraberinde getirir. Doku genelinde manzaraya yönelim eğimli ya da engebeli bölgelerde ön plana çıkar. Düz alanlarda kurulan yerleşimlerde dokunun temel manzarası dokuyu

oluşturan öz'e yani konutun içe dönük kurgusuna bağlı olarak avlulardır. Eğimli bölgelerde manzaraya yönelim sırasında en temel kural manzara yönündeki öndeki konut sahibinin mahremiyetine vebir arkadaki konut sahibinin manzaradaki görüş alanına saygıdır. Bu kuralın uygulamasında farklı yöntemler oluşturulmuştur. En yoğun olarak kullanılan yöntem konutların yüksekliklerinin arazi eğimi ile birleştirilerek kademeli yerleşimdir. Bunun dışında, eğer olanak varsa genel manzara perspektifinde farklı yönlere yönelme de kullanılan yöntemlerden birisidir. Manzaraya bağlı biçimlenen bütün dokuların ortak özelliği tüm yapıların bahçelerinin manzara yönünde, konutun önünde konumlanması, konutun ise bir arkada bulunan konutun ön bahçe duvarı ile zaman zaman bitişik inşa edilmesidir.

Resim 3.7 Kula'da sofa

Resim 3.8 Birgi'de sofa

Topografya ve iklim kadar temel olmasa da, zaman zaman bu iki etkenden daha fazla önem kazanabilen bir etkidir manzara. Geleneksel dokunun gelişiminde yerleşik hayatın gereklerinin büyük kısmının toplumca benimsenmesinden sonra gelişen manzara kavramı, günümüzde teknolojinin inşa teknikleri ve iklim kontrolü yönündeki gelişmeleri çerçevesinde topografya ve iklim etkenleri yeni yerleşimlerde önemini yitirmiş, manzara birçok bölgede en temel etken halini almıştır.

3. 2. Geleneksel Dokunun Oluşumunda Konutun Belirleyici Etkenleri

3. 2. 1. İklim

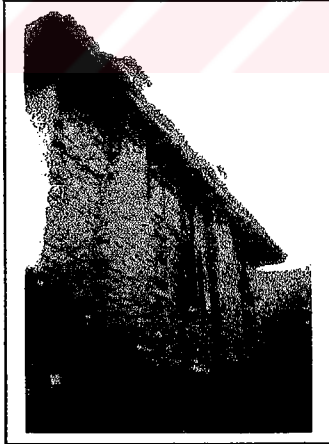
Geleneksel dokunun biçimlendirdiği konutun oluşumunda en önemli etkenlerden birisi de, iklimdir. İklim genel doku karakteristiğini etkilediği gibi konut dışı ve konut içi yaşantının da en önemli belirleyicisidir. Göçebelikten süre gelen en temel alışkanlık olan mevsime göre yaşanan yerin belirlenmesi ve değiştirilmesi doku içinde kışlık – yazlık ev ya da kışlık – yazlık oda veya kat olarak şekillenmiştir. Geleneksel yaşantının iklim koşullarına bağlı olarak etkilenen bölümlerinin başında ortak yaşam alanları gelmektedir. Yaşantının büyük bölümünün burada geçmesinin bunda rolü büyüktür. Sıcak ve nemli bölgelerde bu mekanlar genel doku karakterine uygun olarak serinletici rüzgara açık olarak konumlandırılır. Sıcak ve kuru bölgelerde ise, içe dönük olarak konumlandırılan ortak yaşama mekanları zaman zaman çeşitli su öğelerinin yardımı ile serin ve gölgeli mekanlar olarak biçimlendirilirler. Buna en güzel örnek sert kara iklimine sahip olan Diyarbakır evleridir. Soğuk bölgelerde ise ocakbaşlarına , tandirevlerine toplanan mekanlar olarak konumlandırılmıştır. Bu bölgelerde ısı kaynağı içeridedir ve ısının burada mümkün olduğunca korunması gerekir.

Türk evine özgü bir mekan olan sofalar bu tip ortak mekanların üst katlarda konumlandırılmış olmaları ve plan şeması için de önemli bir etken olmaları sebebiyle iklimsel olarak tipolojik açıdan da belirleyici bir karakteristik ortaya koymaktadır. Buna göre ; sofasız plan tiplerinde , odaların birbirleri ile bağlantıları evin dışından yapılmaktadır, bu çok sıcak iklim bölgelerinde sık görülen bir şemadır. Dış sofalı plan tiplerinde ise , sofa , üstü örtülü ve yanları açık yani yarı açık bir hacim olduğundan , sıcak ve ılıman iklim bölgelerinde uygulanır. İç sofalı plan tiplerinde ise daha çok dış etkilerden korunmuş bir mekan elde etme düşüncesi vardır. Bundan ötürü bu plan şeması serin ve soğuk bölgelerde görülür. Orta sofalı plan tiplerinde ise sofanın yapının odalarının

tam ortasında yer alması bu şemayı soğuk bölgelerde kullanılabilir kılar (Küçükerman,1996).

Buradan da anlaşılabileceği gibi geniş bir iklim grafiği içerisinde birçok farklı yörede çeşitli şekillerde biçimlenen Türk evinde mevsimlere göre kullanılan bölümleri farklı katlara çıkarmıştır. Örneğin yazları oturulan kısım , serin, esintilere açık, geniş, yüksek tavanlı çok ve büyük pencereli mekanlardır. Duvar ve döşemeler daha incedir. Çoğunlukla üst katlarda yer alırlar. İyi korunan kuytu bölümler ise kışlık olarak kullanılmaktadır. Sert ve soğuk rüzgarlara kapalı, kalın duvarlı, az ve küçük pencereli olan bu bölümler genelde evin iç kısımlarında konumlanır.

Bunların yanı sıra önemli iklimsel etken olan “güneş” Türk evinin oluşumunu doğrudan etkiler. Kuzey duvarlarının daha kalın ve mümkün olduğu oranda az ve küçük pencereli oluşu güneşin olmadığı cepheden gelecek olan soğuğa karşı alınan bir önlemdir. Bunun tersi olarak batı cephesine bakan duvarlar , özellikle sıcak bölgelerde cephe uzunluğu açısından mümkün oranda kısa ve dar tutulmaya çalışılır.

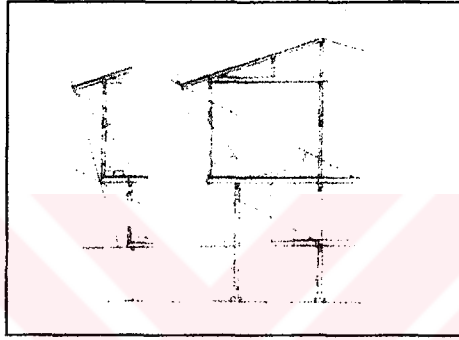

Resim 3.9

Birgi’ de bir yapının kuzey duvarı

Güneş kontrolünde en önemli elemanlardan birisi de, çatı saçaklarıdır. Türk evinin zemin katının sokağa kapalı ve sağıra yakın derecede az açıklıklı olmasına rağmen üst katlarda mümkün olduğunca güneş ışığına açılımı sağlama fikri ön plandadır. Fakat bu noktada güneş ışığının kışın yoğun, yazın ise daha az oranda yapıya alınması gerekmektedir. Bunun sağlanması için çatı

saçakları uygun açı ve uzunlukta yapılmalıdır. Saçaklar yazın dik gelen ışınları kesmeli, kışın ise yatay gelen ışınlara açık olmalıdır. Bunun sağlanabilmesi için gerekli birikim güneş ışıklarının mevsimlere göre hangi açılardan geldiğinin bilinmesi gerekmektedir. Bu bilimsel çalışmalarla değil yüzyıllar süren tecrübe ve birikim ile oluşturulmuş ve bugünkü tüm bilimsel çalışmalarla doğruluğu defalarca ispatlanmış bir uygulamadır. Çeşitli mevsim dönümlerinde güneş ışınlarının yeryüzüne geliş açıları bellidir. Buna bağlı olarak yaz dönümünde $77^{\circ}46'$, kış dönümünde $30^{\circ}52'$, ve Ekinoks, yani bahar dönümlerinde $54^{\circ}19'$ olarak biçimlenir (Özbek,1990).

Şekil 3.2 Türk evi ve mevsim dönümlerinde güneş ışığının durumu

Geleneksel konut dokusuna baktığımızda bu mevsim dönümlerini tanımlayan açıların saçak boyları, pencere yükseklikleri, bahçe duvarları gibi elemanların biçimlenişinin ne şekilde geliştiği gözlemlenebilir. Tüm bunlar evin iklim şartları ne olursa olsun, dış çevreye yönelimi ve iyi bir klimatizasyonu sağlamaya yönelik pencerelerin konumlanış biçimini belirlemiştir. Yapı bünyesinde oluşturulan çıkmalar sadece sokak ile yaşamsal bağlantıyı sağlamaya yönelik değil, bazen de birer güneş ve ışık kontrol elemanı olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Yazın yapı için serinletici bir ön hacim iken kışın, güneşin daha fazla görülmesini sağlayan bir bölüm halini alır. Ayrıca yapının ışık miktarını fazlaştırmak için pencerelerin iç duvarları belli oranlarda genişletilmiştir. Neme karşı da Türk evinde alınması gereken birtakım önlemler vardır. Ahşap yapının temelini oluşturduğu bir mimarının ahşaba en çok zarar veren neme karşı alabileceği çeşitli önlemler vardır. Geleneksel doku içinde bunlardan en çok kullanılanı yapının zemin ile

ilişkisini tümüyle kesecek şekilde yapının zemin katının yükseltilmesidir (Küçükerman,1996). Bunların yanı sıra çatılar da iklim etkilerine göre çeşitli şekillerde biçimlenmişlerdir. Sıcak bölgelerde düz damlar, yağışlı bölgelerde ise ahşap kırma çatı, iklim etkisine göre ahşabın çürümemesi için gerekli havalandırma sağlanacak şekilde kullanılmıştır. Çatı üstleri kiremit, toprak ve bazen de ahşap ile kaplanmaktadır (Günay,1999).

Tüm bu değerlendirmeler çerçevesinde Türk evinin ana yaşantısının geçtiği iki temel mevsim bölümü şöyle genellenebilir:

Yaz Odası :

- Havalandırma, güneş açısından uygun biçimde yönlendirilmiş olmalı,
- Üst katların köşe bölümlerine denk gelecek biçimde konumlandırılmalı,
- Duvar, döşeme ve tavan ince ve geçirimli olmalı,
- Kat yüksekliği fazla, açık ve geniş mekanlar olmalı,
- Geniş ve dışa açılımı fazla pencereler olmalı,
- Uzun süre kullanıldığından daha özenli düzenlenmeli.

Kış Odası :

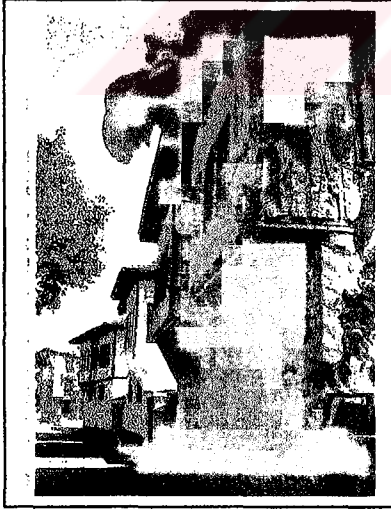
- Serin esintilere kapalı, güneş alacak şekilde yönlendirilmiş olmalı,
- Ara katlara ya da ara odalara denk gelecek şekilde konumlandırılmalı,
- Kalın ve geçirimi en az olan malzeme kullanılmalı,
- Kat yüksekliği az, dar ve küçük mekanlar olmalı,
- Kapaklı ve küçük pencereler olmalı,
- İç düzenlemeleri daha sade olmalı.

(Küçükerman,1973)

İklim, doku ve konut biçimlenişinde etkili olmasının yanında, kesin belirleyici değildir. Teknolojik gelişmenin az olduğu yerleşimlerde iklim öncelikli etkenlerden birisi olmuştur.

3. 2. 2. İnşa teknikleri ve yerel malzeme kullanımı, farklılıkları , işçilik

Konut ve dokusal oluşumların temelinde varolan en önemli etkenlerden birisi de, malzemedir. Tarih boyunca, özellikle madenciliğin inşaat teknolojileri ile bütünleştirilemediği bölgelerde çevre koşulları kadar bölgede bulunan doğal malzemeler de yerleşimlerin gelişimini etkilemiştir. Ağacın hakim olduğu bölgelerde ahşap, volkanik faaliyetlerin yoğun olduğu bölgelerde volkanik tüf ya da taş , bunların seyrekleştiği bölgelerde kerpiç malzeme kullanılmıştır. Bunun sonucu olarak bölgeye ait tüm yerleşim ve bina tipleri malzemelerin teknik olanaklarına bağlı olarak biçimlenmiştir. Örneğin Kula'nın volkanik yığınların bulunduğu bir bölgeye kurulmuş olması volkanik tüf cinsi olan Köfeke taşının kullanımını, Karadeniz'in ormanlık dokusu içinde ise, tümüyle ahşap kullanımı farklı plan şemasına sahip yapıların oluşumunu beraberinde getirmiştir. Bundan farklı olarak tümüyle birbirine benzer iklim bölgelerinde olmalarına rağmen, Kayseri ve Niğde yörelerinde taş işçiliği ağırlık kazanmışken Konya'da ahşap ağırlıklı bir doku oluşmuştur (Özbek 1990).

Resim 3.10 Diyarbakır

Resim 3.11 Bursa

Yerleşimlerde genellikle en kolay bulunan malzeme kullanılmıştır. Aynı malzeme ile farklı yapılar oluşturulduğu gibi yakın bölgelerde bulunan değişik malzemelerde getirtirilerek süsleme amaçlı olarak çeşitli yerlerde

kullanılmıştır. Fakat her geleneksel dokunun malzemeye yönelik en temel tavrı, taş gibi dayanıklı malzemelerin öncelikli olarak kamu binalarında, cami gibi dini ya da toplumsal önemi olan yapılarda kullanılmasıdır. Bunun bir sonucudur ki konutlarda dayanımı daha az olan ahşap, kerpiç gibi malzemeler kullanılmıştır. Bu bağlamda geleneksel konut dokularında kullanılan en temel malzemeleri kerpiç, ahşap ve taş olarak gruplandırılabilir. Bu gruplar kendi içlerinde incelenecek olursa (Kuban 1975),

Kerpiç : Balçığa saman saplarının karıştırılması ile hazırlanan kerpiç karışımı, tuğla blokları biçiminde kalıplarda iyice sıkıştırılıp, önce gölgede sonra güneşte kurutularak kullanıma hazırlanır. Bu bloklar yığma yapı tekniğine göre kullanılarak yapı meydana getirilir. Kerpiç tuğlası genelde yığma blok olarak kullanıldığında, dayanımının azlığı sebebi ile tek katlı yapılarda kullanılır. Hımmış tekniğinde kullanılan kerpiç malzeme üç katlı yapıların imalatına bile imkan sağlayacak kadar sağlam hale getirilebilir. Kerpiç bunların yanı sıra sıva malzemesi ve ahşap karkas duvarlarda dolgu malzemesi olarak da kullanılabilir. Bunun en önemli sebebi kerpicin malzeme olarak tuğlaya göre daha hafif ve ekonomik olması ve tuğla duvar imalatına oranla daha derin gömme dolapların imal edilmesine olanak sağlamasıdır (Özbek,1990).

Ahşap : En yaygın olarak kullanılan yapı malzemesi ahşaptır. Ahşap malzeme kullanımı ana hatları ile iki şekilde gruplandırılabilir :

- **Ahşap çatki** : Bu teknikte ahşap malzeme genel bir taşıyıcı strüktür oluşturmak için kullanılır. Bu strüktürün arası yapının bulunduğu yöreye göre farklı dolgu malzemeleri ile doldurularak yapı tamamlanır. Ahşap malzeme kullanımında en yaygın yöntemdir.
- **Ahşap yığma** : Bu teknikte ise, ahşap malzeme, az yontulmuş tomrukların belirli bir örgü tekniği ile üst üste bindirilerek yığma olarak bir araya getirilmesi ile yapı meydana getirilir. Bu yöntem daha çok

ahşabın çok bulunduğu Karadeniz Bölgesi ve yüksek tepelik bölgelerde kullanılır (Özbek,1990).

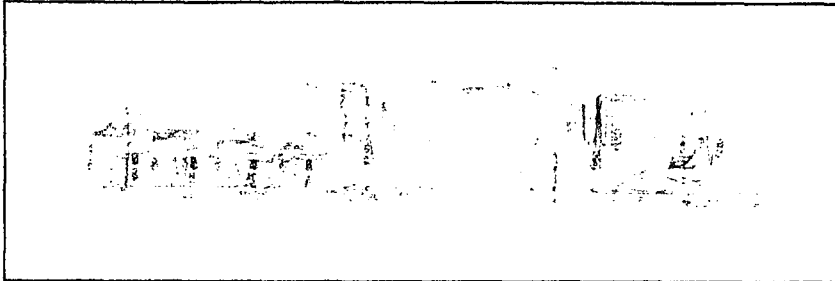
Taş : Geleneksel konut dokusunda taş kullanımı volkanik hareketlerin meydana geldiği bölgelerde daha yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Taş malzeme, ağırlığı sebebi ile ahşaba oranla çeşitli dezavantajlara sahiptir. Örneğin ahşapta 100 cm.'den fazla olabilen çıkmalar taş malzemede 50 – 60 cm. aralığında biçimlenir. Bu durum çatıda da kendini göstermektedir, taş yapıda saçak olanağı neredeyse yok denecek kadar az iken, ahşap yapılarda saçak olanakları çok ve çeşitlidir. Taş yapılarda en önemli özellik duvar kalınlığının fazla olması sebebi ile pencere açıklıklarının istenilen ışık kontrolüne göre ayarlanabilmesine olanak yaratmasıdır. Taş, genellikle konutlarda karma olarak kullanılmıştır. Kula'da zemin kat, avlu ve üst katların sağır duvarları taştan inşa edilirken Antalya, Safranbolu gibi yerlerde taş malzeme sadece temelde subasman oluşturmak için kullanılmıştır (Özbek,1990).

3. 2. 3. Oran – Boyut belirleme yöntemleri

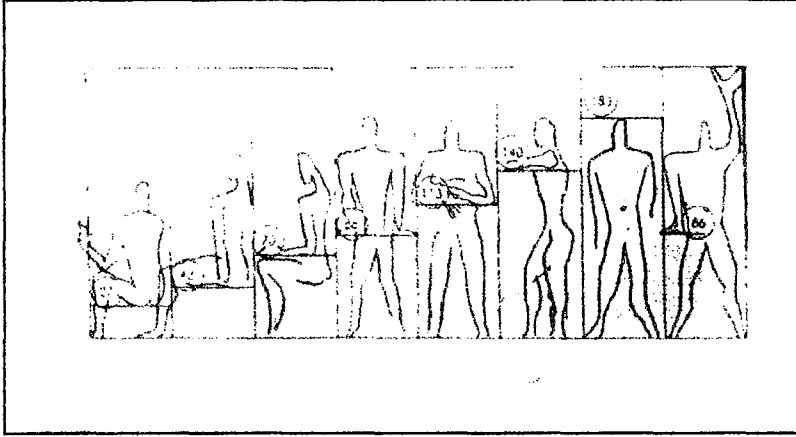
Yerleşimler insan için, insana yaşam vermek için var olurlar. İnsanın yaşayamadığı yerleşimler tarih içinde terk edilmeye mahkum olur. Bu günümüzde de, birçok kırsal bölgede ya da kentlerin semtlerinde bile rastlanan bir durumdur. Geleneksel konut dokusu, sokağından odasına kadar insanların yaşamaları için oluşturulmuştur. Bu oluşumun en temel prensibi insana uygun boyut ve oranlarda uygulamaların yapılmasıdır. Başta da belirttiğimiz için Türk evi bireylerin ihtiyaçlarını minimum düzeyde karşılamayı amaçlayan bir yapıdır. Bu doku geneline de yansır. Plan şeması , boyutlar, mekan genişlikleri, mekan yükseklikleri, sokak genişlikleri, pencere boyutları, cephesel dolu – boş oranları gibi yapıya ve dokuya ait tüm elemanların biçimlenişinde belirli doğrular , deneme yanılma yöntemi ile yüzyılların birikimi ile oluşmuştur. Geleneksel konut dokusunun geneli içinde bu kadar uzun bir zaman dilimi içerisinde yapısal uygulamalarda kullanılacak boyutların belirlenmesinde

kullanılmak üzere bir yöntem ya da teknik gelişmemiştir, tüm doku var olan en temel ortak oran birimi olarak tanımlanabilecek insana göre biçimlenmiştir. Yani boyutlar insan oranları ve insan hareketlerine uygun biçimde oluşturulmuştur. Bunun sonucunda ortak fiziksel özellikler gösteren Anadolu insanının boyutları ve oranları tüm yörelerde kurulan geleneksel dokularda benzer elemanlar ve ortak tipolojiler oluşmuştur (Bektaş, 2001).

Geleneksel dokunun bu gelişimi incelendiğinde günümüzde de geçerliliğini koruyan değerlerden oluştuğu görülebilir. Bunun en güzel örneği modern mimarlığın temelini oluşturan ünlü mimar Le-Corbusier'in Anadolu seyahatlerinden sonra oluşturduğu Modulor'dur. Modulor temelde bir boyut dizisidir. İnsan vücudunun çeşitli ihtiyaçlarını karşılaması için gerekli obje boyutları ve yükseklikleri ile ilgili bir tasarım rehberi görevi yapar. Bu nokta da önemli olan Modulor'dan çok modulator'un oluşumunda temel teşkil eden Anadolu Mimarlığı yani Geleneksel Konut dokusu ve onun sahip olduğu oranlardır. Birçok toplumun mimari gelişimini etkileyen bir boyut – oran tablosunun geleneksel konut dokumuzun ortaya koyduğu insana özgü biçimlenmeden meydana çıkmış olması mutluluk verici bir olay olsa da bunun kendi ulusal mimarlığımızda hiçbir birikim taşımaması üzücüdür. Modulor'da ortaya konan yükseklik değerleri 183 cm yüksekliğindeki bir insana göre düşünülmüştür. Fakat Türk insanının ortalama boyu 166'dır. Bu durumda 166 boyunda bir insana göre bir modulator değerlerini oranlarsak ortaya çıkan değerler Türk evinde sedir tahtası üstü, sedir yastığı üstü, pencere altı, pencere üstü ve sergen yüksekliklerine denk gelmektedir. Bunlar bir konut içinde yaşayan bir kişinin oturma, açma – kapama, uzanma gibi temel hareketlerini ortaya koyan yüksekliklerdir (Bektaş, 2001).

Şekil 3.3 Le Corbusier'in sistemi ile oluşturulmuş bir oran tablosu denemesi (Bektaş, 2001)

Şekil 3.4 Le Corbusier'in ölçü sistemi- modülör.

Modülör'un dışında geleneksel konut dokusunun oluşum sürecinde, plansal geometriler de temeline insan olgusunu alarak gelişmiştir. Mekanların ihtiyaçlara göre belirlenmesi ve yaşam için gerekli olan her ihtiyacın odalarda bulunması gerekliliğinin getirdiği karşıt iki tutum, Türk evinde dengeli bir biçimde şekillenerek oda geometrisinde ortaya çok amaçlı kullanıma uygun bir boş alan bırakılmıştır. Bu alanın çevresinde yine çok amaçlı kullanım ön planda tutularak sedir, yüklük, vb. elemanlar konumlandırılmıştır. Burada da yine boyutlar oturma, yatma, çeşitli günlük işlerin yapılması, misafir ağırlama vb. gibi amaçlara uygun olarak düşünülmüştür. Türk evlerinin plan şemalarında okunan oran ve boyutların altın orana yakın olduğu ya da altın orana uygun değerlerle biçimlendiği örnekleri bulunmaktadır. Geleneksel konut dokusunda cephe elemanları, çıkma oranları gibi yapının dokuyu tümü ile şekillendiren cephesel bölümlerinin oranları önemlidir. Pencereelerde genel olarak $3/5$, $2/3$ ile $1/2$ oranları görülmektedir. Bu oranlarda $3/5$ daha çok normal pencerelerde, $2/3$ ve $1/2$ oranları ise çoğunlukla tepe pencerelerinde görülmektedir. Cephede genel karaktere uygun olarak plan şemasının ve ahşap konstrüksiyonun dışa vurumu olarak biçimlenir (Özbek, 1990). Burada önemli olan nokta plansal geometride pencerelerin altın orana yakın bir biçimde konumlandırılmaları ve bunu cepheye de yüksekliğe oranlanarak yansıtma larıdır. Geleneksel konut dokusunun yoğun olduğu silüetlerde ortaya çıkan bir başka oran da, dokunun genel bir gridal sisteme bağlı

bağlı çözümlenmesini sağlar. Bu çözümleme yapıldığında 1:2 oranında 1.5 metre birim değerinde bir grid oluştuğu görülür. Bu oran daha çok önemli yapılarda ya da zengin konaklarında görülmekte olsa da, yöresel dokularda da bu orana yakın sonuçlar elde edilebilir (Ataman, 1998).

Geleneksel konut dokusunun oluşum sürecinde var olan bu tür gelişmelerin dönemin eğitim sisteminde var olan temel matematiksel bilgilere göre değil dokuyu inşa eden ustaların kişisel gözlemler ve geçmişten süre gelen önemli bilgi aktarımları sonucu, doğal bir deneme yanılma sürecinde oluştuğu söylenebilir. Bunun dışında genel cephe karakterinin plan dışında dış algıya yönelik olarak gelişen farklı bir boyutu da vardır. Bir binanın ölçeği çoğunlukla uzak, orta ve yakın mesafelerden aynı belirginlikte algılanabilen şekiller yaratma düşüncesine bağlı bir bütüne göre belirlenemez. Genel bir kural olarak uzak mesafeden görülebilen şekiller, büyük, sade ve belirgin olanlardır ki bunlar kesin ve koyu gölgeler yaratırlar. Küçük ve karmaşık şekillerin algılanması zor ve hatta çoğu zaman iklim koşulları sebebiyle imkansızdır. Binaya çeşitli açılardan bakılması durumunda algılanacak olan simetrik bir düzen yapının büyüklüğünün farklı şekillerde hissedilmesini sağlar. Simetrik oranlar yapının büyük algılanmasını sağlar. Köşelerde konumlandırılan çıkıntılar ortada konumlanmış çıkıntılı yapılara göre daha da büyük algılanır (Özbek,1990). Bütün bu etkenler geleneksel konut dokusunun temel unsurunun insan ve insana dayalı bir birikimin sonucu olmasından kaynaklanmaktadır.

3. 2. 4. Konut elemanlarının oluşumu

Yerleşimlerin oluşumunun en temel sebebinin insan, insanların en temel ihtiyacının da barınmak olduğu belirtilebilir. Konut bir dokunun oluşumunda belirleyici karakteri sebebi ile dokuya ait tipolojinin tanımlanması da konutlara bağlı olarak yapılır. Bundan dolayı bir evi oluşturan bölümlerde geleneksel konut dokusunu tanımlayan fiziksel etkenlerdir. Konutların genel yapısı ve elemanları incelenecek olursa:

- Sofa
- Oda
- Avlu
- Düşey Sirkülasyon Elemanları – Merdivenler
- Zemin Kat Mekanları
- Çatı

Sofa:

Sofa genel tanımıyla , odaların açıldığı ve yapı içinde hem ortak bir kullanım alanı oluşturan,hem de yapının mekansal bağlantılarının sağlandığı mekandır. Seyhan, sergi, çardak, hayat gibi adlarla da tanımlanmaktadır. Zaman zaman eyvan adı verilen, bir tarafa sokağa diğer tarafı da sofaya bakan, hacimlerle de zenginleştirilir. Bunun yanı sıra sofaların çeşitli yerlerinde köşkler de yapılabilir. Köşk, sofadan dışarı taşan, çevresi açık, serin ve yazlık yerlerdir. Ayrıca sofalarda, sofadan taşmaksızın yükseltelen döşemeler ile tanımlanan taht bölümleri de oluşturulmuştur. Sofa doku için her açıdan tanımlayıcı özelliği olan bir mekandır. Sofanın doku içindeki çıkmaları, dolu – boş etkileri, ahşap kafeslerle örülmesi ile ortaya çıkan farklı görsel algı etkileri önemlidir. Bunlar her ne kadar mahremiyet, iklim (Sofanın iklim ve manzara açısından önemini bölüm 3. 2. “Geleneksel konut dokusunun oluşumunda konut oluşumunu etkileyen etkenler” 3. 2. 1. “İklim “ başlığı altında incelemiştik) gibi etkilerle oluşturulmuş olsalar da geleneksel doku içinde önemlidir.

Sofa, ilk başlarda açık ya da yarı açık mekanlar olarak yapılmıştır. Zamanla sofa içinde yaşanan hayat, teknoloji ve gelişen kültürel değerler ile konut dışında yaşanır olunca sofaların büyük bir bölümü camekanlar ile kapatılarak , kapalı sofa haline getirilmişlerdir. Özellikle sokağa bakan kısımlar ahşap kafesli doğramalar ya da parmaklıklarla kapatılırlar. Bu sayede dışarıdan içerisinin görülmesi engellenmiş, içerisinin ise dışarıyla kurulan görsel bağları, kafesin sokaktan bakan insana göre daha yakın mesafede oluşundan

ötürü kesilmemiş olur. Bu durum sofa gibi geleneksel konut dokusunun önemli bir elemanının önemini yitirmesi ve zaman içinde herhangi bir oda gibi kullanılmasını beraberinde getirmiştir (Özbek,1990).

Resim 3.12 Kula Beyoğlu evi - sofa

Resim 3.14 Kula Kestaneciler evi – sofa

Resim 3.13 Sofa genel görünüm

Avlu:

Avlu, geleneksel konut dokusunun sahip olduğu yoğunluk içinde, sadece önemli meydan ya da yapıların bahçelerinde bulunan doğanın, konut dokusu içinde barındığı tek yerdir. Hem mahremiyetin, hem de doğal gelişimin en iyi biçimde ortaya konduğu bu mekanın en önemli özelliği konutta yaşayan insanlar için sofadan sonra ikinci bir ana ortak mekan tanımlamasıdır. Avlu aynı zamanda, konutun içinde bulunduğu iklim bölgesine göre yapının etrafını saran, yapının altına giren ya da yapının sadece belli yönlerinde gelişen bir iklim kontrol alanıdır. Rüzgara, güneşe göre yükselen, sıcak ve soğuğa göre güneş ışıklarının kontrolünü ve içerisinde gerektiğinde gölgelik gerektiğinde güneş gören mekanlar oluşturur. Yönelimi ve duvar yükseklikleri ile şekillenen avlu ve avlu duvarları geleneksel konut dokusunun sokak cephesini oluşturur. Avlu içinde genellikle evin temel ihtiyaçlarının yetiştirildiği ekili bölümlerin yanı sıra fırın, çeşitli üretim tezgahları, ve çeşitli yöreye özgü bitki ve ağaçlar

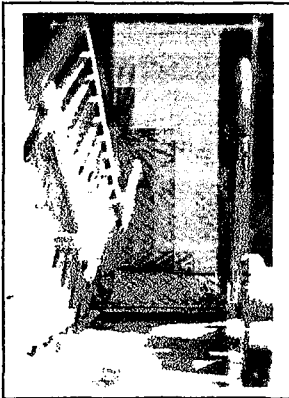
bulunur. Avlu kullanımı herhangi bir değişime uğramadan günümüzde de işlevini yerine getirmektedir (Suher, 1995).

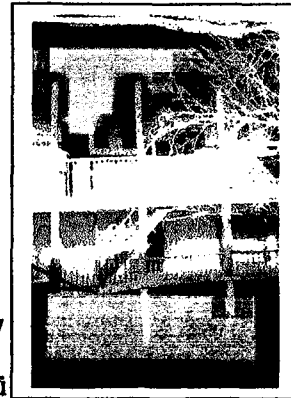
Resim 3.15 Avlu

Merdivenler:

Merdivenler, geleneksel konut dokusunun temel elemanlarındanr. Merdiven, doku içinde bulunan farklı yaşam katlarını birbirlerine bağlaması açısından önemlidir. Plan tipine göre yer ve biçim açısından değişiklik göstermektedir. Dış sofalı evlerde, oda sırası içinde ya da sofanın dış cephesinde konumlandırılır. İ  sofalı ya da orta sofalı örneklerde ise plan şeması içinde özel bir noktada konumlandırılır. Yazlık kat ile kışlık kat arası merdivenler mevsim aralarında sıcağı alt katlarda tutabilmek için ya da güvenlik amacı ile genellikle “kurt kaparı” olarak adlandırılan kapılar ile ayrılabilir. Merdivenler çoğunlukla yapının içinde kaldığından genel doku için belirleyici bir özelliği yoktur, fakat doku içinde, iklim kontrolünün sağlanması için yapının kullanılmak istenmeyen bölümlerine yerleştirilerek diğer mekanların konumlanışı açısından kolaylık sağlanır (Pirinç,1987).

Resim 3.16
Sofa'ya  ıkış

Resim 3.17
Sofa genel görünümü

Zemin Kat Mekanları:

Geleneksel konut dokusunun en kapalı bölümleri zemin katlarıdır. Nadir örneklerde görülen ufak bir iki pencere dışında konutun zemininde dışarı ile hiçbir görsel bağlantı kurulmaz. Bu hem güvenlik, hem de mahremiyetin getirdiği bir sonuçtur. Bu sonuç geleneksel konut dokusunun en temel görsel etkisinin de ortaya çıktığı bir noktadır. Zemin kat mekanları mutfak, ahır, müstemilat gibi mekanları içerir. Bu katta yaşam olmaz sadece yaşamı sürdürmek için gerekli olan ihtiyaçlar karşılanır. Tuvalet genelde bahçe içinde konuttan ayrıdır. Çok eğimli arazilerde bu katlara genelde eğimden faydalanılarak ara katlar da eklenebilir.

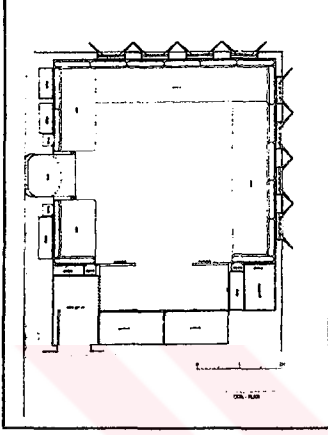
3. 2. 5. Mekan Organizasyonunun Dokuya Etkileri - Oda

Oda, Türk evinin oluşumunun en temel birimi ve sebebidir. Bu çadırdan konuta geçiş sürecinin en açık bir biçimde gözlemlenebildiği mekandır. Oda kendi içinde işlevi tamamlanmış ve tüm ihtiyaçların karşılanabildiği en küçük yaşam birimidir. Oda bir ailenin içinde yaşadığı ve yatma, yemek yeme, oturma gibi en temel eylemlerinin gerçekleştiği yerdir. Bu durum odanın tek başına Türk evinin geneline kadar uzanan bir sürecin çekirdeği olma özelliğini verir. Odanın özelliklerini maddelersek:

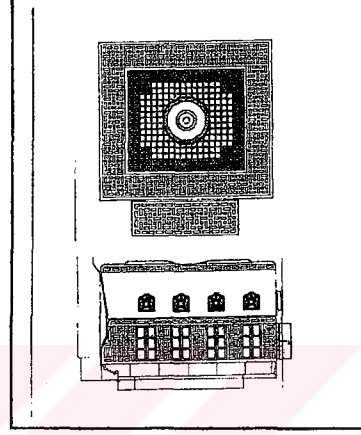
- Kendi başlarına belirli eylemleri karşılayan bütünlerdir.
- İç düzenleri belirli ilkelerle sınırlandırılmıştır.
- Bu ilkeler, toplumsal özelliklere bağlı olarak oluşturulmuştur.
- Bir ortak kullanma alanı çevresinde düzenlenirler.
- Bu ortak alanın yapı içindeki yeri ve durumu çeşitli etkilere göre değişimler gösterir (Küçükerman, 1996).

Oda, konut dokusu oluşumunda, organik zemin katlarının üzerine rijit ve düzenli olarak yerleşir. Bu, temel yaşama prensiplerinin kesin ve değişmez biçiminden ileri gelen bir durumdur. Üst katların düzenin hiçbir organik

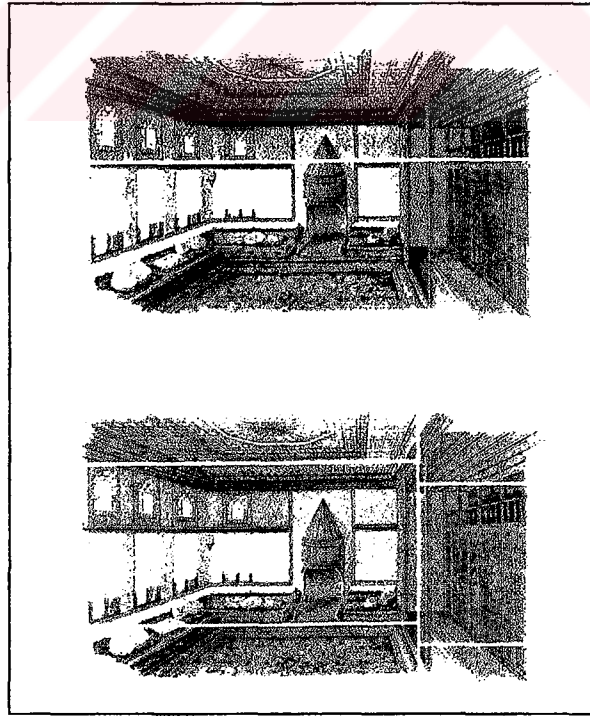
düzene bağlı kalmadan, kararlı bir biçimde inşası genel doku içinde, gerek strüktürü gerekse doku içinde sokaklara ya da manzaraya yönelen cepheleri biçimlendirir. Odanın mevsimlik kullanımı ve çevre ile ilişki kurduğu bölümleri yapının yüksekliklerini ve dokunun yoğunluğunu belirler. Bu bağlamda odanın Türk evinin olduğu kadar geleneksel konut dokusunun da önemli bir odağını oluşturduğu söylenebilir.

Şekil 3.5 Türk Evi oda planı
(Küçükerman)

Şekil 3.6 Kesit ve tavan planı
(Küçükerman)

Şekil 3.7 Oda bölümlerinin genel şematik gösterimi
(Küçükerman)

BÖLÜM. 4

GELENEKSEL KONUT DOKUSUNU OLUŞTURAN FİZİKSEL ETKENLERİN ÇEŞİTLİ YÖRELER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

4. 1. Yörelerin tanımlanması

Geleneksel konut dokuları üzerine günümüze kadar yapılmış ve yapıla gelen çalışmaların büyük bölümü, söz konusu dokuyu çoğunlukla sosyal yapısını temel alarak irdelenmiş, ya da değerlendirilmiştir. Bu bağlamda fiziksel gelişime yönelik değerlendirmelerin sosyal etkilerden bağımsız biçimde de değerlendirilmesi gerekmektedir. Mevcut yerleşimlerin dokusal özelliklerinin incelenmesi ve bunların çeşitli tanımlamalar ile gruplandırılarak çeşitli yerleşim kriterlerinin saptanması yönteminin bu tezin kapsamında incelenen kriterler çerçevesinde değerlendirilmesi doğru olacaktır.

4. 1. 1. Kula

4. 1. 1. 1. Kula'nın Konumu ve Tarihçesi

Kula, Ege bölgesinin Manisa iline bağlı, denizden yüksekliği 630 mt olan bir yaylada kurulmuştur. Selendi, Uşak, Alaşehir, Salihli ve Demirci yerleşimlerinin ortasında konumlanan Kula, hem tarihi “Kral yolu”, hem de Osmanlı dönemi İzmir – Ankara ticaret yolu üzerinde olduğundan bilinen Türk yerleşimleri arasında en yoğun olanlardan birisidir. Volkanik Kara Divlit

dağının 150 mt yakınında, bu dağın volkanik püskürükleri üzerinde bulunan Kula ikinci derecede deprem bölgesindedir. Bugünkü nüfusu, merkezinde 15000, civar köyleri ile birlikte 45000'i bulmaktadır.

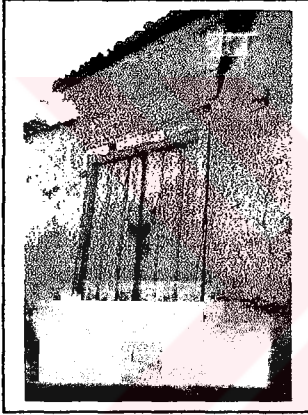
Kula, M.Ö. 56 yılından itibaren “Klanudda” adı ile tarih kayıtlarında görülmeye başlanmıştır. Yerleşim o dönemde bir gözetleme noktası olarak kullanıldığından adını “burç” anlamına gelen “kule” ‘den aldığı düşünülmektedir. Kula, önceleri Lidyalıların daha sonra Perslilerin yönetimi altına girdi. 1280 – 1300 yıllarında Selçukluların himayesinde kalmıştır. 1305 yılında Bizanslıların eline geçen Kula, 1344 yılından itibaren karmaşık bir beylikler dönemi geçirerek 1410 yılında Aydın Beyliğine bağlanmıştır. Osmanlı döneminde Kütahya’ya bağlı bir ilçe merkezi olan Kula 1920 yılında girdiği Yunan işgalinden 1922 yılında kurtulmuş ve Türkiye Cumhuriyeti’ne bağlanmıştır (Tosun,1969).

Kula konumu ile sahip olduğu ticari önemi, ulaşım teknolojisinin gelişmesi ile yitirmeye başlamıştır. Günümüzde hayvancılık, meyve, sebze, pamuk, tütün ve kök boyası üretimi ile dokumacılık yapılan Kula, sahip olduğu dokuyu muhafaza etmek için büyük çaba göstermektedir.

4. 1. 1. 2. Doku özellikleri

Kula’nın yoğun olarak yerleşilen en eski bölümü, Kara Divlit Dağı etekleriyle güneydeki ana yol arasında gelişmiştir. Yeni yerleşim bölgesi ana yolun güneyinde ve batısında yer almaktadır. Konut dokusu içinde İzmir – Ankara yolu, sanayi bölgesi – kent merkezi ve ana çarşı yolunu barındıran ve tüm dokunun genel ulaşımı için düğüm noktası olan belde merkezini ikiye bölen Yeni Hamam caddesi ve eski kervan yolu olduğu söylenen, beldenin ana yol ile bağlantısını sağlayan Kışla Caddesi konumları ve yoğunlukları ile dokunun en önemli sokaklarıdır.

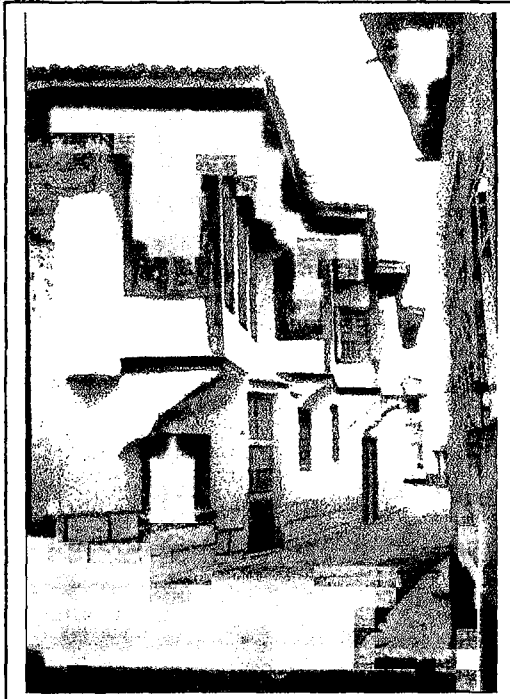
Kula'nın yerleşim olarak hangi bölgede ilk olarak kurulduğu bilinmemesine rağmen günümüzde mevcut olan yerleşimin, beldenin belediyesinin ve ana çarşısının bulunduğu merkez bölgesi etrafında kurularak geliştiği söylenebilir. Kula, bölge olarak geniş bir düzlüğe kurulmuş olmasına rağmen organik bir biçimde gelişmiştir. Topografyasının çok düz olması sebebi ile ortaya çıkan bu durum doku genelinde kentin bütününün bir bakışta algılanmasını engellemektedir. Bunun yerine sadece yatay bir düzlemde gelişmiş bu dokunun içine girildiğinde organik yapısının oluşturduğu, sürekli değişen perspektifleri ve sürprizli kentsel meydanlıkları ile zengin mekanlar oluşturulmuştur. Bu durum geleneksel konut dokusunun belli bir düzene değil, insan olgusunun genel yapısına bağlılığının, çeşitliliğinin ve zenginliğinin göstergesidir.

Resim 4.1 Kula'da
Bahçe kapısı

Resim 4.2
Karakteritik
Kula sokağı

Resim 4.3
Karakteritik
Kula sokağı

Kula içinde inşa edilen konutların büyük bölümü dış sofalı olarak yapılmıştır. Fakat iç sofalı plan şemasına sahip konutların sayısı da doku geneline oranla çoktur. Yüksek ve sağır avlu duvarları ile sokak arasındaki tek açıklık bahçe kapısıdır. Avlular çoğunlukla kayrak ile kaplı, duvarları ise kayrak ve karataş ile yapılmıştır. Yapı içi yaşam, zemin katlarda ahır, kiler, mutfak gibi mekanlar, üst katlarda ise yazlık ve kışlık oda ya da katlarda biçimlenir. Kula konutları en fazla üç katlı olarak inşa edilmiştir. Geniş saçaklı çatılar, ahşap çıkmalar ve bunları destekleyen payandalar genel dokuya zengin bir cephe sunar. Yapıların tümü ile yörede bulunan malzemeler ile inşa edilmesine rağmen, Kula genelinde ileri düzeylere varan işçilik kalitesi, süslü ve renkli bir doku oluşmasında etkili olmuştur.

Doku genelinde bölgenin sahip olduğu ekonomik yapı kendini göstermeye başlamış, ve bir çok ev kullanılmaz hale gelmiş, bir çoğu da yıkılmıştır. Bu durumun değişmesi ve konutların tekrar değerlendirilmesi için bölgenin geleneksel değerlerine sahip çıkılması ve yörenin geleneksel turizme yönelik etkinliklere girmesi gerekmektedir. Fakat sosyal ve ekonomik durumu ne olursa olsun öncelikli olarak yöre mimarisinin ve dokusunun biçimlendiricisi olan fiziksel etkenlerinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Resim 4.4 Kula'nın genel görünümü

Topografya

Kula, deniz seviyesinden 630 mt yükseklikte bulunan bir yayla üzerine kurulmuştur. Bölgenin en önemli jeolojik özelliği, yerleşimin üzerine kurulduğu volkanik tabakayı oluşturan, sönmüş Divlit volkanıdır. Bölgenin güney doğusunda bulunan Yağcı Dağı, az sayıdaki, 1000 – 1200 mt yükseklikli tepeler dışında en önemli yükseltidir. Kula bu düz alanda, önce eski Kral yolu üzerine kurulmuş, daha sonra buradaki merkez çevresinde gelişmiştir. Günümüzde bu merkezde Belediye, PTT gibi kamu yapıları bulunmaktadır.

Resim 4.5

Kula sokak dokusu

Yerleşimin düz bir alanda kurulmuş olması, genel doku karakteri ile ilgili bir çok kriteri biçimlendirmektedir. Düz bir alana kurulan bir yerleşimin genel planlamasında, düzenli bir kentsel sistemin gelişmiş olması beklenir. Kula, Tire, Birgi, Safranbolu gibi yerleşimlerin topografik özellikleri açısından zıt bir yapıya sahip olmasına rağmen tümüyle organik, ve birçok çıkmaz sokak barındıran bir dokuda gelişmiştir. Dokunun genelinde sokakların alanın rahatlığı sebebi ile geniştir. Doku genelinde ortalama sokak genişliği 4-6 mt arasında değişir. Bunun yanı sıra izleri eski çağlara dayanan Kral yolunun

günümüzdeki ortalama genişliği 12-17 mt arasındadır. Sokaklar genellikle granit ile kaplıdır. Karataş ve Tüf ile örülü olan masif ve açıklıksız bahçe duvarları dokuya sadece Bahçe kapıları ile cephe vermektedir. Bahçe kapılarının üstlerinde bulunan sundurmalar doku için önemli birer elemandır. Kapılar dışında, zemin düzleminde konutların sokak dokusuna katkısı yoktur. Organik zemin düzleminin üzerine yapının üst katları, düzenli ve dik açılarla yerleşir. Bu geleneksel dokunun yaşantısında da önemli ve temel bir oluşumdur.

Resim 4.6 Kula sokak dokusu

Resim 4.7 Kula sokak dokusu

Resim 4.8 Kula sokak dokusu

Zemin düzleminin organik yapısının yerleşim ve topografyaya rağmen korunması ve böyle bir düzende gelişmesi, toplumsal yapıdan kaynaklanmaktadır. Bu durum, ihtiyaca göre belirlenen ve parsellenen alanlarda bir merkeze bağlı, fakat genel bir şehircilik disiplininin yoksun bir biçimde iskan edilmesi olarak tanımlanabilir.

İklim

Kula, bölge olarak Anadolu'nun kara ikliminin özelliklerini gösterir. Kışları soğuk ve uzun, yazları ise sıcaktır. Kış aylarında -10 dereceye varan sıcaklıklar gözlemlenirken yaz aylarında 37 derecelik bir ısı ortalaması vardır. Bölge, yaylalık bir alanda olması sebebiyle tüm rüzgarlara açıktır. Fakat kış aylarında kuzeybatıdan esen karayel, yazın ise güneybatıdan esen serin meltem ile güneydoğudan esen sıcak rüzgarlar bölgede etkilidir. Kula'da ilkbahar aylarında yoğun, kış ve sonbahar aylarında seyrek, yaz aylarında ise nadir olarak yağmur yağar (Tosun, 1968).

Tanımlanan iklim koşulları çerçevesinde yapılar ve dokuyu oluşturan diğer elemanlar, yerleşimin düz bir alanda inşa edilmiş olmasının da ortaya çıkardığı olanaklar çerçevesinde, her türlü iklim etkisine karşı istenilen şekilde biçimlendirilebilirler. Bunda en önemli etkenlerden birisi güneştir. Gün ışığının kontrolü ve yapı içindeki sıcaklığın ayarlanabilir olması, dönemin teknolojik olanakları ile sadece konuta ait yapı elemanları ile yapılabilmekteydi. Bu durumun bir sonucu olarak kuzey yönü duvarları, kapalı çıkmlar, sofa yönelimleri gibi yöntemler kullanılmıştır. Konut dokusu içerisinde bu yöntemlerin her birisi dokuyu farklı şekillerde etkiler. Kula'da parsellerin büyük kısmı merkeze göre konumlandığından yapılar temel olarak iklim koşullarına yönelik kitlesel yönelimler gerçekleştiremezler. Yapılar çoğunlukla kuzey yönüne kalın beden duvarlarını vererek inşa edilmişlerdir. Bazı durumlarda yan yana inşa edilen yapılar, yönelim açısından yapılardan birisini kuzeye bakmak durumunda bırakmıştır. Bu durumun yaşandığı örneklerle doku genelinde sıkça rastlanır. Görsel olarak, bu durum komşu parsele bakan geniş bir sağır duvar ortaya çıkarmaması ve bunun yanı sıra yan yana konumlanan iki bahçe alanının yeşil ortamlarının daha geniş bir görsel yaşam alanı tanımlar hale gelmesi açısından çeşitli yapı sahipleri tarafından tercih edilir. Kuzey yönüne bakmak istemeyen yapı sakinlerinin kuzeye beden duvarlarını veren diğer yapıların geniş ve sağır duvarlarına bakmaları kaçınılmaz bir sonuçtur. Kuzeye bakan konutlarda oturan yapı sakinleri ahşap

kafesler, geniş saçaklar ve çeşitli doğal gölgeleyicilerden, ağaçlar, sarmaşıklar gibi... faydalanırlar. Bu durum doku genelinde farklı konut kombinasyonları ortaya çıkarması ile genel karakterde çeşitlilik yaratır.

Doku genelinde oluşan, organik zemin düzlemine tümüyle tezat olan ve doku karakterini oluşturan üst düzlem, hem dokuyu oluşturan etkenler ile doğrudan ilişkilidir, hem de dokuyu biçimlendiren en temel bölümlerden birisidir. Sofanın ve odaların konumu, kapalı çıkmanın yeri tümüyle dokunun içinde bulunduğu bölgenin iklim koşullarına bağlıdır. Kula'da dış sofalı plan tipleri sıkça görülmektedir. İklim yapısı gereği yazın serin, kışın ise kolay ısıtılabilir mekanlara ihtiyaç vardır. Kula'da, kış ve yaz ayları yaşantısı bir çok konutta üç katlı yapılar olarak çözümlenmiştir. Zemin kat ahır, mutfak, vb.. , ikinci kat alçak tavanlı kış katı ve üçüncü kat ise yaz katı olarak inşa edilmiştir.

Sofa konutun iklime karşı en önemli kontrol birimidir. Kula genelinde sofalar mümkün oranda güneybatıya yönlendirilmeye çalışılmıştır. Bunun sebebi yazın yörenin bu yönden serin rüzgar olan "meltem" rüzgarını alıyor olmasıdır. Ayrıca güney ve güneydoğu yönlerinden, yine yaz aylarında sıcak rüzgarların esiyor olması sebebi ile direkt olarak bu yönlerde sofa açılmamaya çalışılmıştır. Bunun tersine sokakların da genişlikleri iklime bağlı gelişmelerden bağımsız olarak oluştuğundan, esen sert rüzgarlar, özellikle üç katlı yapılar arasında güçlü boğazlar oluşturup evlerin cephe elemanları ve çatılarına zarar vermektedir.

Kula konutlarında bir diğer özellik ise, konutların geniş saçakları ve tepe pencerelerinin genel iklim kontrolü açısından önemlidir. Kula dokusu içinde hemen her evin kapalı çıkması vardır. Kapalı çıkmalar, iklim ve güneşin durumuna göre odaya daha fazla ışık alabilmek için kullanılır. Tepe pencereleri ise aynı amaca hizmet ederler; fakat bu pencerelerin kepenkleri yoktur. Bu sebepten dolayı tepe pencerelerinin kontrolü için yapıların saçakları kullanılır. Saçak uzunluğu, bölgenin ve yapının yönelimi doğrultusunda, kışın ışığı engellemeyecek, yazın ise gün ışığını içeri almayacak bir genişlikte imal edilir.

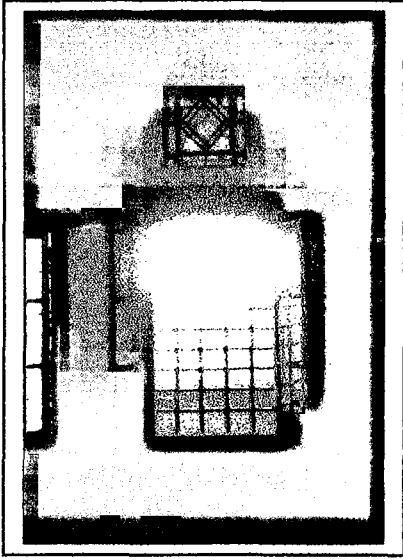
Yazın güneşin dik bir açı olan 77* 46' ile, kışın ise yatay bir açı olan 30* 52' ile yeryüzüne ulaşması, yapının saçığını ve tepe pencerelerini bu açılara göre ayarlamak konutlar için bu sorunu ortadan kaldırmaktadır. Fakat konutların inşa edildiği tarihte konut mimarisinde böyle ayarlamaları yapacak teknoloji sadece cami, saray gibi önemli yapılarda kullanılmaktaydı.

Resim 4.9
Kula Beyler evi
Kış döneminde
çekilmiş resmi.

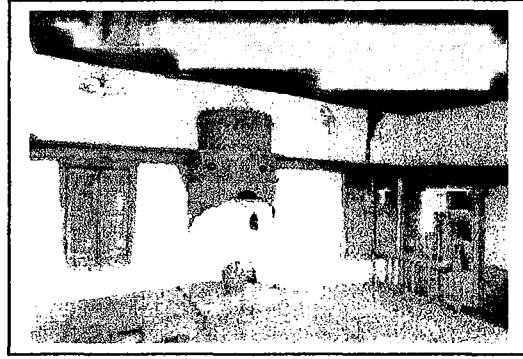

Resim 4.10
Kula Beyler evi
Yaz döneminde
çekilmiş resmi

Resim 4.12
Beyoğlu evi

Yaz dönümünde çekilmiş resmi

Resim 4.11
Beyoğlu evi
Kış Dönümünde
çekilmiş resmi

Yönelim (Manzara)

Kula'nın bölge olarak düz bir alana kurulmuş olması, yapıların bulunduğu çevrede görsel ilişki kurabileceği sadece yapıların iç avluları ve sokaklar bulunmaktadır. Bu durum yapıların tümünü tam anlamıyla içine kapalı birer birim haline getirmiştir. Bu durumda iklime bağlı değerler ne olursa olsun yapı bulunduğu alanda oluşan avluya sofası ile, yaklaşımının sağlandığı ana sokağa da kapalı çıkması ya da sofaya bağlı seki bölümü ile açılmaktadır. Yönelim konusunda Kula karakteristik bir Türk evi dokusu ortaya koymaktadır. Yapı dışındaki yaşantısı sadece avluda ve doku içinde çeşitli ihtiyaçların giderildiği meydancıklarda geçer.

Resim 4.13
Kestaneciler evi
sofa yönelimi

Resim 4.14
Beyoğlu evi
Sofa yönelime

Kula'nın dış sınırlarına yaklaşıldığında ufak tepeciklere dayalı oluşturulan bir iki konut, Divlit dağı, Yağcı dağı gibi belli mesafelerden seçilebilen manzaralara doğru yönelim göstermişlerdir. Fakat dokunun çevresinde yeni yapılaşma ile inşa edilen betonarme yapılar bu konutların yönelimlerini biçimlendiren manzarayı kapatmışlardır.

İnşaat teknikleri, malzeme, işçilik

Kula yerel malzeme açısından çok zengin bir bölgedir. Yörede en çok kullanılan yapı malzemesi, Divlit dağı ve civarında bulunan volkanik bir tüf taşı olan Köfeke taşıdır. Hafif ve kolay işlenebilir olması sebebi ile ara bölme duvarlarında ve bacalarda yoğun olarak kullanılmıştır. Bazı evlerin bahçe duvarlarında da dekoratif amaçlı kullanılmıştır. Sertliği ve yoğunluğu ile daha çok yapıların ana taşıyıcı duvarlarında, temellerinde ve bahçe duvarlarında kullanılan Karataş'ta yörede bulunan önemli volkanik taş cinslerinden birisidir. Bu taşın yanı sıra, yoğun olarak zemin kaplamalarında ve taş duvarlarda kilit taşı olarak kullanılan bir taş olan Kayrak taşı, sokaklarda ve temellerde kullanılan Granit ve Mermer bulunmaktadır. Yörede ahşap ihtiyacı sarıçam, meşe ve kavak ağaçlarından sağlanmaktadır. Bu ağaçların büyük bölümü Kula civarında bulunan kumluk alanlardan temin edilmektedir.

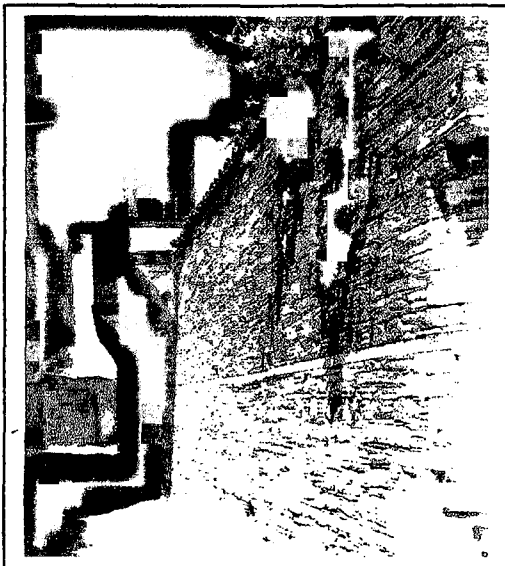
Yörenin kendi doğası içinde bulunan malzemelerin kullanımı, tüm geleneksel konut dokuları için geçerli bir durumdur. Fakat bir çok bölge malzeme konusunda Kula kadar zengin değildir. Bu durumda ya kendi bölgelerinde çıkan malzeme ile yetinilir, ya da civar yerleşimlerden malzeme temin edilirdi. İşçiliğin bilinen konut dokuları içinde çok ileri bir düzeyde olması Kula'da günümüzde de büyük kısmı ayakta olan konutların kalitesinden, süsleme ve yapı detaylarından okunmaktadır.

Resim 4.15 Kula'da Karataş ve mermer ile yapılmış avlu duvarı ve kavak avlu kapısı

Resim 4.16 Kulada sokak dokusu

Resim 4.17 Kula'da bir ev ve bahçe duvarı

4. 1. 2. Tire

4. 1. 2. 1. Tire'nin Konumu ve Tarihçesi

Tire ya da eski adı ile “ Thyraion ” Ege bölgesinde Büyük ve Küçük Menderes ovalarını ayıran Güme sıradağlarının eteğinde, doğu - batı yönünde kurulmuştur. Kent Küçük Menderese doğru gelişmiştir. Tarih boyunca önemli bir yer olan Tire'ye ait en detaylı bilgiler Aydınoğulları ile başlar. Tire'nin adı tarih boyunca birçok kayıta geçmektedir. Hititler, Frigyalılar, Lidyalılar, Persler, Helen, Roma ve Bizans dönemlerinde önemli bir merkez olarak bilinen Tire'nin, Efes sınırından Bozdağ'ı da içine alan bir alana yayılmış bir bölge olarak adı geçer.

Tire 14.y.y.'ın başlarında Aydınoğulları 'nın egemenliğine girdi. 1390'da Timur'un egemenliğine girinceye kadar geçen sürede yöre geleneksel değerlerinin en yoğun oluşum sürecini yaşamıştır. Birçok aşiretin, ocağın kurulduğu Tire'de, Ankara Savaş'ından sonra Timur bir süre kalmış ve çok sayıda tarihi anıtın ve yapının oluşturulmasını sağlamıştır.

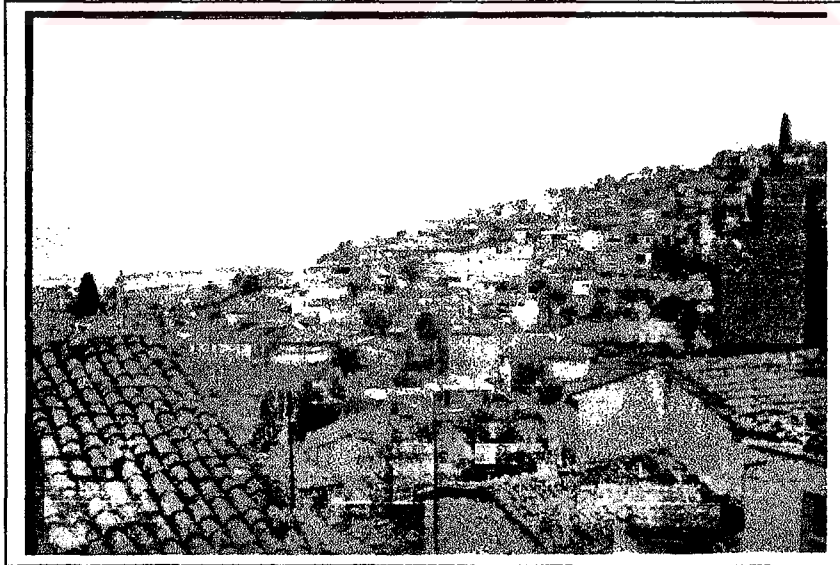
1426 yılında Osmanlı İmparatorluğuna bağlanan Tire ekonomik ve politik gücü ile önemini daha da arttırmıştır. Bu dönemde Tire Aydın ilinin önemli sancaklarından birisi olmuştur. Tarihi boyunca Halit Yahşi Bey gibi bir çok başarılı lider yetiştiren Tire'de günümüzde ayakta kalan yapıların büyük çoğunluğu Osmanlı İmparatorluğu döneminde bölgeden sadrazam olarak İstanbul'a giden paşalar tarafından yaptırılmıştır.

Tire'ye birçok cami, kervansaray, medrese, çeşme inşa edilmiştir. Osmanlı döneminde büyük bir ticaret ve kültür merkezi haline gelen Tire, 26 mahalleli bir yerleşim iken 17. yy.da 68 mahalleli bir yerleşim haline gelmiştir. Evliya Çelebi bu dönemde Tire'den “ Şehr-i Muazzam” diye bahseder. Yerleşimde 17. yy.da 1000 kadar konut, 2800 civarında dükkan, 144 mihrap, 36 cami, 30 medrese, 13 hamam, 27 han, 60 mektep, 270 çeşme bulunmaktadır.

Tire 1653 yılındaki büyük depremten sonra uğradığı yıkımın etkisiyle önemini yitirmeye başlamıştır. 17. ve 18. yüzyılda çıkan Molla ve Cennetoğlu isyanlarının etkisi ile bölge güvensizleşerek ticari önemini de yitirmeye başlamıştır. Tire 1919 yılında gelişen Yunan işgalinden 1922’de kurtulmuştur.

4. 1. 2. 2. Doku özellikleri

Tire’nin geleneksel konut dokusunu oluşturan Türk evlerinin bilinen ilk inşaları 16. yüzyıldan itibaren görülmeye başlar. Konutlar bir iki örnek dışında iki katlıdır. Bölge genelinde Güme Dağına sırtını veren ve dokunun çoğunluğu Kuzey – Güney, bir kısmı ise Doğu – Batı yönünde gelişen yerleşimde, günümüzde tanımlanan konut tipolojilerine uygun konutlar 16. yüzyıldan itibaren, çoğunluğu dış sofalı olarak inşa edilmeye başlanmıştır. Bölgenin engebeli yapısı yerleşimin temel özelliklerinin belirlenmesinde en önemli etkenlerden birisidir. Eğimli yapısı sebebi ile Tire geleneksel konut dokusunun sokakları, eğimin en ergonomik biçimde kullanılması için eğime paralel olarak ilerlerken ara bağlantılar merdivenler ile gerçekleştirilmiştir.

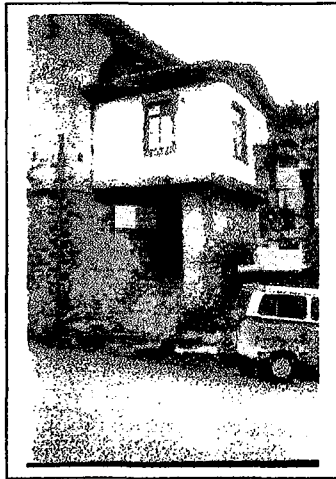

Resim 4.18 Tire genel görünümü

Geleneksel konut dokularının Batı Anadolu bölgesinde görülen temel özellikleri, Tire yöresinde görülmektedir. Yaşam ve plan şeması olarak

yapıların zemin katlarında taşlık, samanlık ya da ahır, üst katlarında ise sofa ve odalar vardır. Yapıların çoğunluğunun sade bir tarzda inşa edilmiş olmasının yanı sıra bir iki çok süslü örneğe de rastlanmaktadır. Doku genelinde giriş kapıları ve cumbalarda yoğunlaşan süslemeler avlu kapılarının çıtalarla işlenmesi , çıkmaların konsol ve pah gibi öğelerle vurgulanması ile oluşturulmuştur. Konutların ortalama 80 cm kalınlığında ve üç metre yüksekliği bulan kayrak taşından oluşturulmuş bahçe duvarlarıyla çevrilmiş olmaları yapıldıkları dönemin mahremiyet anlayışını tümüyle ortaya koymaktadır. Rumların Tire de Güme dağı eteklerine yerleşmeye başladıkları dönemden itibaren başlayan etkileşim süreci Tire’de görülebilen az sayıda kapalı sofalı ve üç katlı konut tiplerinin inşasını da beraberinde getirmiştir.

19. Yüzyılın sonlarından itibaren mevcut konutlarda bu etkileşim çerçevesinde birtakım değişikliklere uğrayarak yapılara , açık sofaların kapatılması , bahçe duvarlarının sıvanması gibi değişiklikler yapılmıştır. Günümüzde Tire’de geleneksel konut dokusu yok olmaya başlamıştır. Bu durum ulaşımı nispeten daha zor olan ve yamaçlarda bulunan Türk evlerinde daha yoğun bir biçimde gözlemlenmektedir. Bunun önüne geçilmesi için öncelikle bu dokuyu oluşturan tüm sosyal yapı incelenmeli ve bu bölgenin yaşamına devam etmesi için gerekli sosyal gelişim adımları atılmalıdır. Bunu takiben yörenin özgün yapı tekniği ve yerleşim kriterleri belirlenerek yapı sahiplerine konutlarını korumaları için gerekli bilgi ve detaylar aktarılmalıdır.

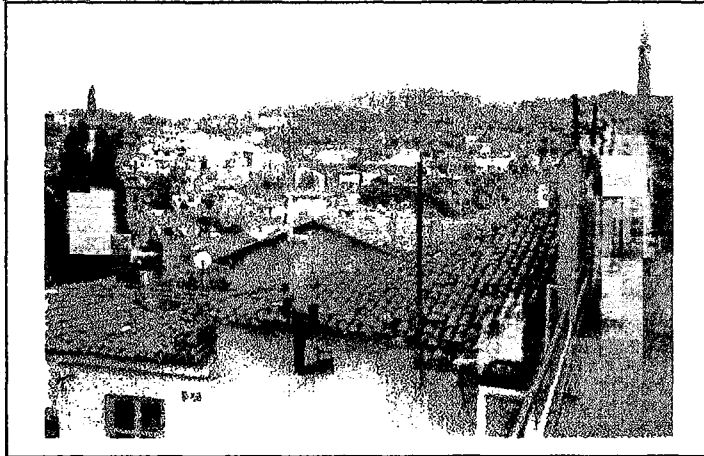

Resim 4.19

Tire’nin topografik durumu
sebebi ile oluşan farklı bir yapı

Topografya

Tire'nin topografik yapısını belirleyen en önemli etken yerleşimin sırtını verdiği Güme dağıdır. Güme dağı arazi yapısı olarak kayrak katmanları ve ormanlık alanlardan oluşmaktadır. Bu durum, yerleşim için gerekli olan açıklıkların yaratılmasını zorlaştırdığından coğrafi yapıya tam bir uyumu zorunlu kılar. Eğimli bölgelerde gelişen geleneksel konut dokularının organik biçimlenişi, düz bölgelere göre daha doğal bir oluşum ile kendini gösterir. Doğal yapıya bağlı olan organik doku düzlemi ve bu düzlem üzerinde oluşturulan inşa edilmiş yaşam düzlemi arasındaki fark bu bölgelerde net bir biçimde gözlemlenebilir. Tire'nin yerleşim şeması, doğal yapısı ve geleneksel yaşantısı tanımlanan düzlemlere gösterilebilecek en iyi örneklerden birisidir. Dokuların oluşumunda topografyaya bağlı önemli bir diğer etken ise dokunun ana karakterini belirleyen sokaklarıdır. Tire'de sokaklar eğim ile ilişkili bir biçimde gelişmiştir. Eğime dik olan mesafeleri mümkün olduğunca eğime paralel bir biçimde geçmek dokunun geneline ait bir oluşumdur. Bu noktada bir üst kota geçiş için iki paralel sokağın, eğimin mümkün kıldığı en kısa ara bağlantı noktasından mümkünse eğimi az olan bir sokak ya da merdiven ile sağlanması yöntemi uygulanmıştır. Sokakların gelişimi ile oluşan ara bölümler de ise arazi yapısının en uygun olduğu yerlere konutlar inşa edilmiştir. Araziye bağlı yerleşim, konutların zemin bazen de üst katlarını plan olarak zorlamaktadır. Tire konutlarının bir kısmında görülen dar açılı kenarlar bu sebepten dolayı ortaya çıkmaktadır.

Resim 4.20 Tire genel görünüm

Topografik etkenler yerleşimlere karakterini veren en önemli dokunun, sokağın biçimlenişini de doğrudan etkilemektedir. Tire sokakları diğer bölgelerin sokaklarına göre daha dardır. Tire genelinde sokak genişliği eğimin arttığı yamaç bölgesinde ortalama 3.5 ile 4 m., eğimin az olduğu aşağı bölgede ise 6-7 m. arasındadır Bahçe duvarlarının yüksekliklerinin 3 m.'de kaldığı bir durumda sokakların, zaman zaman derinliği ile kişiyi boğan bir hal alması da kaçınılmaz hale gelir. Bu durum doku içinde çeşitli sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Karanlık ve dar sokalar. Tire'nin topografik durumu sebebi ile tipik geleneksel konut dokularının en önemli sosyal çevreleri topografik olanaklar elvermediği için oluşturulamamışlardır. Çeşitli meydancıklar, ocak alanları, çeşmeler eğimin azaldığı ve levanten doku ile karışmaya başladığı alanlarda oluşturulmuştur.

Resim 4.21 Tire genel görünüm

Resim 4.22 Tire'de karakteristik bir sokak

Konut dokusunun oluşumu açısından topografik yapının bir diğer etkisi ise yerleşimin düzenini doğrudan etkilemesidir. Konutların düzenine bağlı olarak sokaklar, mahalleler ve yerleşimler biçimlenir. Bu biçimleniş günümüzün şehircilik uygulamalarında daima bir düzene göre uygulanmaya çalışılır. Fakat geleneksel konut dokusunun organik yapısı düzenli bir gelişimi mümkün kılmamıştır. Buna rağmen günümüzde var olan düzenli yerleşimlere oranla daha başarılı sayılabilecek kentsel mekanlar ve perspektifler yaratılmıştır. Eğimli alanlarda kurulu yerleşimlerde görülen zorunlu dağınık yerleşim şeması, düz alanda olmasına rağmen organik bir biçimde gelişen yerleşimlere göre daha geniş ve zengin görsel perspektifler sunmaktadır. Bu durum Tire dokusunda da gözlemlenmektedir. Paralel sokakların bağlandığı ara geçişler, çeşitli meydanların manzara ve doğal yapı ile sunduğu görsel olanaklar her biçimde değerlendirilmiştir.

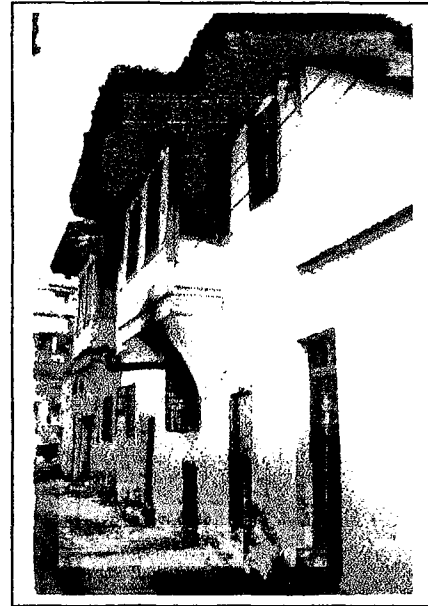
İklim

Tire, Ege bölgesinin sahip olduğu iklim özelliklerini tümü ile göstermektedir. Kışları soğuk ve karlı, yazları ise sıcak ve kurak geçer. Bahar aylarında ise hava nemli olur. Yörenin genelinde hakim rüzgar Batı ve Güney yönlerindedir. Bunlar ışığında bir konut dokusunun gelişimine dair temel kriterlerinin okunması mümkündür. Mevsimler bölgenin genel nem oranı ve yerleşim yönü konut dokusunun temel karakterini belirler. Tire bölgesinde yerleşimin büyük bölümü Güme dağının yönelimine bağlı olarak kuzey – güney doğrultusunda, bir kısmı ise doğu – batı doğrultusunda gelişmiştir. Bu durumun doku geneline en büyük etkisi kuzey yönüne bakan duvarların daha kalın, boşluksuz ve ocakların daha çok bulunduğu cepheler haline gelmesidir. Bunların yanı sıra Tire'nin sokak yapısı diğer bölgelerle aynı orandadır. Bu durum sadece topografyanın olanaklarından kaynaklanmaktadır. İklim yapısı göz önüne alındığında sokakların daha havadar ve nemi barındırmayan mekanlar olmaları, ve aynı zamanda rüzgarlar ve yamaçlara akan yağmur suları için yönlendirici olması gerekmektedir.

İklim koşullarına bağlı olarak karşımıza çıkan bir diğer önemli etken havada bulunan nem oranının bölgede yaşayan insanlara ve konutlara etkisidir. Bu durumun en önemli sonucu ise yapıların hava alması için sofa gibi elemanların kullanılmasıdır. Tire konutlarında en yaygın plan türü dış sofalı evlerden oluşmaktadır. Sofanın, hakim rüzgarların en yoğun fakat en sakin olduğu yöne açılması ya da çeşitli yönlerinden pencereler açılarak sofanın rüzgar kontrolünü de yapacak şekilde biçimlendirilmesi, gerek nem gerekse klimatizasyon açısından Tire konutlarında en çok başvurulan çözümdür. Bunun yanı sıra Tire genelinde ikinci yaygın bir uygulama olarak orta sofalı konutlar bulunmaktadır. Bu tip konutlarda sofa çevreye tek yönden açıldığından yapı genelinde bir hava sirkülasyonu kendiliğinden oluşmaz. Bu tip mekanların dış sofalı plan örneğine göre klimatizasyon daha zordur. İç sofalı konutlarda sofanın yapı için iklim kontrolüne hizmet etmesi için çeşitli yönlerden dışarıya cephe almalıdır. Bu durum konut dokusunun genel karakterini doğrudan etkiler. Sokağa bakan çıkmalar ya da kapalı – açık seki bölümleri yerleşimin içinde bulunduğu iklimin kriterlerine göre inşa edilirler. Tire konutlarında, yukarıda belirtilen etkilerin de paralelinde, mevsimlik kullanımların yoğunluğuna da bağlı olarak konutların genelinde sofa mekanlarının diğer bölgelere oranla daha alçak olduğu görülmektedir. Kula, Birgi gibi yerleşimlerde gözlemlenen yüksek tavanlı sofalar Tire’de nispeten daha alçaktır.

Resim 4.23 Tire’de Yaz dönümünde gün ışığı

Resim 4.24 Tire’de kış dönümünde gün ışığı

Geleneksel konut dokularının oluşumunu etkileyen etkenlerden biriside güneştir. Güneşin genel iklim yapısı ve bölgenin nem oranı doğrultusunda kontrolü hem yapı hem de içinde yaşayanlar için önemlidir. Güneş etkeni yerleşimin gelişim yönü ile doğrudan ilişkilidir. Tire'nin genel yerleşim yönelimi kuzey – güney doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu, kuzey cephelerinde masif ve kalın duvarın, güney cephelerinde ise çoğunlukla sofa mekanlarından oluşan açık ve havadar mekanların konumlanmasını beraberinde getirmiştir. Bu kriterler, doku içindeki yapıları dış sofalı plan tipine yönlendirmiştir. Dış sofalı plan tiplerinin bölgede yoğun olarak görülmesinin temel sebeplerinden birisi de budur. Bunun yanı sıra yapılarda saçaklar uzun tutulmuş fakat tepe pencereleri diğer konut bölgelerine göre daha az sayıda yapılmıştır. Güneş ışığının kontrolü için kullanılan bir diğer yapısal eleman ise çıkmalardır. Üç cephesinden de ışık alabilen ve istenilen yönü kepenkler aracılığı ile sağırlştırılabilen bir eleman olan kapalı çıkmalar yapı içine alınacak olan güneş ışığı için yapıya iki cephe daha katmaktadır. Bu durumun kullanımı Tire konutlarında da gözlemlenmesine rağmen yerleşimin topografik karakteri ve gelişim yönleri çıkmaları güneş kontrolünden çok bir sosyal iletişim mekanı olarak kullanımını daha baskın kılmaktadır.

Yönelim (Manzara)

Bir konutun, yaşamını sürdürdüğü ortam içinde görsel olarak açıldığı ve yapı ile ilişki kurduğu alanlar yapının genel karakteri için en önemli belirleyicilerden birisidir. Geleneksel konut dokusunun en temel özelliklerinden birisi olan mahremiyet ve manzara kavramları birçok açıdan çakışmaktadır. Mahremiyetin ön planda olduğu bir alanda manzara kavramı yapının kendi iç mekanları ve ortak sosyal alanlar yani sokaklar ile özdeşleşmeye başlamaktadır. Tire'de eğimli bir alana kurulmuş olması bu durumun daha da karmaşık bir hal almasını kaçınılmaz kılar. Eğimden dolayı yukarı çıkıldıkça evler karşılarında bulunan yapıların iç bahçeleri ile direkt görsel temas kurmaya başlarlar. Bu durumun çözümü, bölge sakinlerinin sosyal iletişimi ve ortak kararları ile çözümlenmiştir. Yapıların büyük bölümü,

bulundukları arsa içinde eğimin en uç noktasına konumlandırılarak eğimin üst bölümlerindeki yapılar ile kendi iç bahçeleri arasında bir seperasyon oluşturmuşlardır. Bu aynı zamanda eğimin doğal bir sonucu olan ova manzarasına da yönelimi mümkün kılmıştır. Manzara faktörü Tire bölgesinde, düz alanlarda kurulmuş geleneksel konut bölgelerinde olduğu gibi sadece avlu ve sokağa değil aynı zamanda daha genel bir kentsel manzaraya açılma olanağı vermiştir. Doku genelinde iklim, güneş ve topografik olarak durumu ne olursa olsun tüm konutlar mutlak olarak sokalarının bir bölümünü bu yönelime göre biçimlendirmişlerdir.

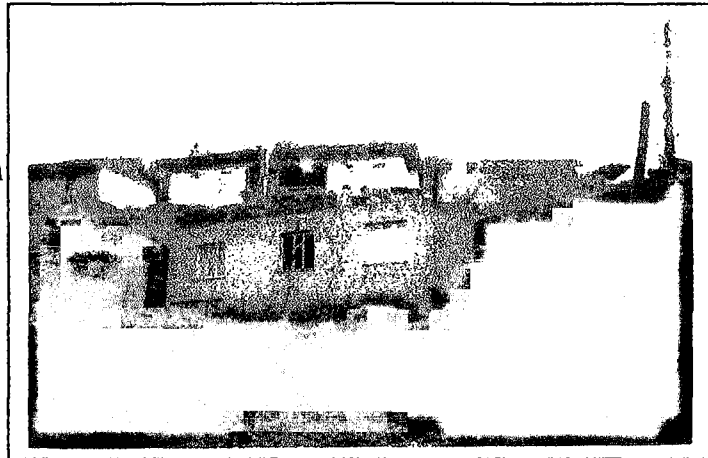

Resim 4.25 Tire'de manzaraya ve sokağa yönelen konut örneği

Resim 4.26 Tire'de manzaraya ve sokağa yönelen konut örneği

Resim 4.27
Tire'de sadece
Manzaraya yönelen
Bir konut örneği

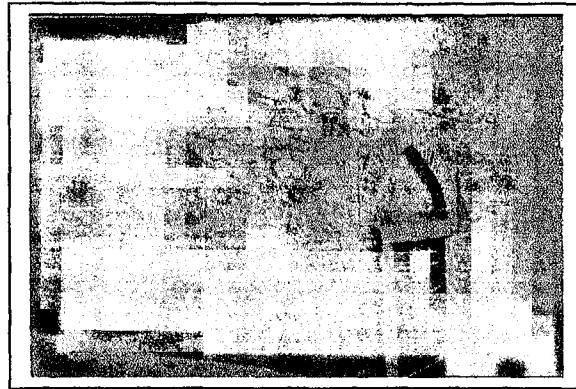
İnşa teknikleri, malzeme , işçilik

Tire genelinde hakim ağaçlar ceviz, zeytin ve çamdır. Bunun yanı sıra civar yerleşimlerde bulunan çeşitli taş ocakları da yörenin yapı malzemelerini belirler. Bunun ile beraber yörede bulunan ustaların tekniği, genel dokunun karakterine yönelik temel belirleyicilerden birisidir. Tire kurulduğu günden bu güne kadar sivil yerleşimleri açısından benzer diğer yerleşimlerin eriştiği yapı olgunluğuna geç erişmiş bir bölgedir. Belde de yapılan kervansaray, cami gibi yapıların çokluğu yörede konut inşası ile uğraşan usta sayısının azalmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra ustaların bir kısmının da bu bölge üzerinden ticaret yapan tüccarların vasıtası ile diğer yerleşimlere gidişi bölgedeki konut kalitesinin belli bir düzeyin altında kalmasına sebep olmuştur. Buna rağmen mevcut bulunan yapılar geleneksel konut kavramı ile tanımlanan bütün sosyal ve teknik detayları barındırmaktadır. Fakat iyi ustaların sayısının az olması yapılardaki süslemelerin de diğer bölgelere oranla daha az olması sonucunu doğurmuştur.

Resim 4.28
Tire’de kullanılan
yöresel malzemeler

Resim 4.29
Tire’de kullanılan
yöresel malzemeler

Tire’de yapıların hepsi yöre civarında bulunan malzemeler ile inşa edilmiştir. Alanın eğimi çoğu zaman yapının yapılacağı bölgeye malzeme taşınmasını zorlaştırmakta, hatta bazı bölgeler için imkansız hale getirmektedir. Bu tip problemlere çözüm olarak yapının yapılacağı alan içinde bulunan malzemeler kullanılarak yapı tamamlanmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak, Tire evlerinin bir kısmının zemin katları kayrak taşları ile inşa edilmiştir. Yapıların ahşap bölümlerinde genel olarak meşe ve çam ağacı kullanılmıştır. Bazı evlerde zeytin ağacı kullanımına da rastlanmaktadır.

4. 2. Yörelere genel doku analizi

Kula ve Tire dokuları bir çok önemli açıdan günümüzde korunan geleneksel konut dokuları arasında yer almaktadır. Sahip oldukları topografya, konutlar, camiler, medreseler, vb.. gibi yapıların hem geçmiş dönemlerin tecrübe ve birikimlerini geleceğe aktarmada, hem de kültürel özümüzün tüm değerlerini yansıtmada canlı birer belge konumundadırlar. Bu özellikleri itibari ile korunmaları ve korunurken de yaşatılmaları gerekmektedir.

Kula’nın ve Tire’nin bu çalışma kapsamında incelenmesinin temel sebepleri şunlardır:

- Kula ve Tire yerleşim özellikleri olarak farklı bir yapıya sahiptirler. Kuruldukları alanların topografyaları, yönelimleri ve iklim verileri birbirlerine oranla çok farklıdır.
- Kula’nın ve Tire’nin sosyal geçmişinin dayandığı kriterlerdeki kimlik farklılığı bütünüyle dokuya da yansımaktadır. Kula ticaret yolu üzerinde olmanın etkileri ile daha zengin bir konut yerleşimi, Tire ise siyasi dayanakları sebebiyle kamu yapılarının konutlara göre daha ön plana çıktığı yerleşimlerdir.
- Kula genelinde nüfus yoğunluğu olarak Türklerin doku geneline hakimiyeti görülmektedir. Tire içinse söz konusu konut bölgesi Güme dağının yamacı olmuş ve bu bölgenin içinde gelişmeye, bölgede yaşayan

levanten kesimin Tire genelinde bütün düz alanlara yerleşmiş olmasından dolayı zorunlu kalmışlardır. Bu gelişim genel doku karakterinin bölgesel olarak gelişimini etkilemiştir.

Farklı bölgeler olmasına karşın, yerleşime ait genel karakteristik öğelerde kültürel ve sosyal temellerin ortak olması ve temel barınma ihtiyacının evrenselliği sebebiyle, farklı ve değişken koşullarda ortaya çıkan mimari ürünlerin yaklaşımlarında hem benzerlikler hem de farklılıklar ortaya çıkacaktır. Geleneksel konut dokusu , gelişimini etkileyen temel fiziksel faktörlerinin, bulundukları bölgenin çevre koşullarına bağlı olması ve bünyesinde barındırdığı değişmez kültürel değerler ile tecrübeleri de kullanılarak sürdürmüştür. Bu gelişim , her yöreye özgü olan ayrı sonuçlar meydana getirirken diğer bir yandan da her dokunun birbirine farklılığı oranında benzerliği sonucunu da doğurmuştur.

Bu çalışma genelinde yapılan yöre incelemeleri Kula'da ve Tire'de Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarınca belirlenen sit alanları içinde çalışılmıştır. Genel olarak sokak ve mahalleler doku geneli içerisindeki özgünlük ve korunmuşluk durumuna göre değerlendirilerek incelenmişlerdir. Ayrıca Kula ve Tire içerisinde bulunan ikişer konut örneği ile yapılan incelemeler irdelenmiştir. Bu çalışmalar dokuların oluşumunu etkileyen üç temel etken kapsamında değerlendirilmiştir.

İnceme için genel hatları ile rölöveleri alınan evler şunlardır:

Kula : TerziAhmet Evi (Şekil 4.1 a-b)

BekirBeyler Evi (Şekil 4.2 a-b)

Tire : Ertuğrul mahalesinde bir ev (Şekil 4.3 a-b)

Kurtuluş mahallesinde bir ev (Şekil 4.4 a-b)

SOKAK

DEPO

DEPO

DEPO

MUTFAK

AVLU

MANZARA

KOMŞU

SOKAK

TerziAhmed Evi - Kula
Zemin Kat Planı
(Tosun.1969)

MANZARA

MANZARA

ODA

EYVAN

ODA

ODA

SOFA

ODA

OD
A

EYVAN

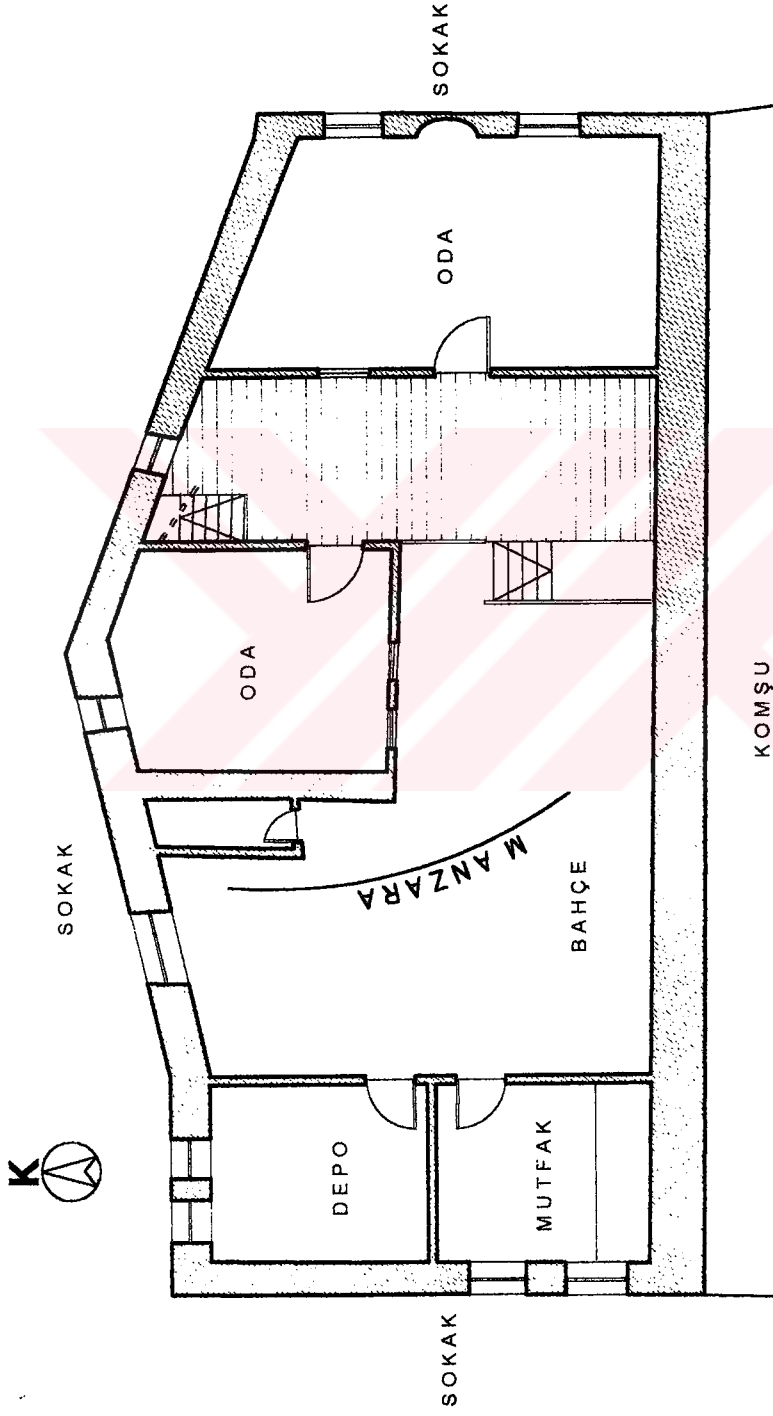
ODA

KOMŞU

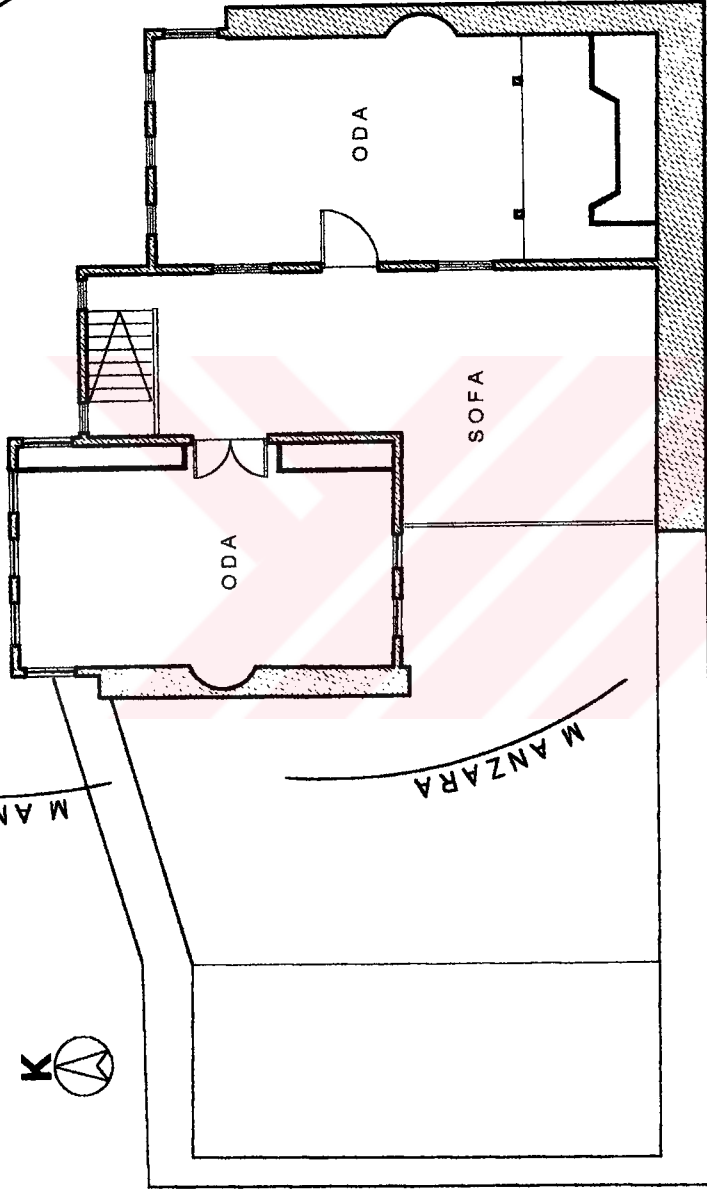
MANZARA

MANZARA

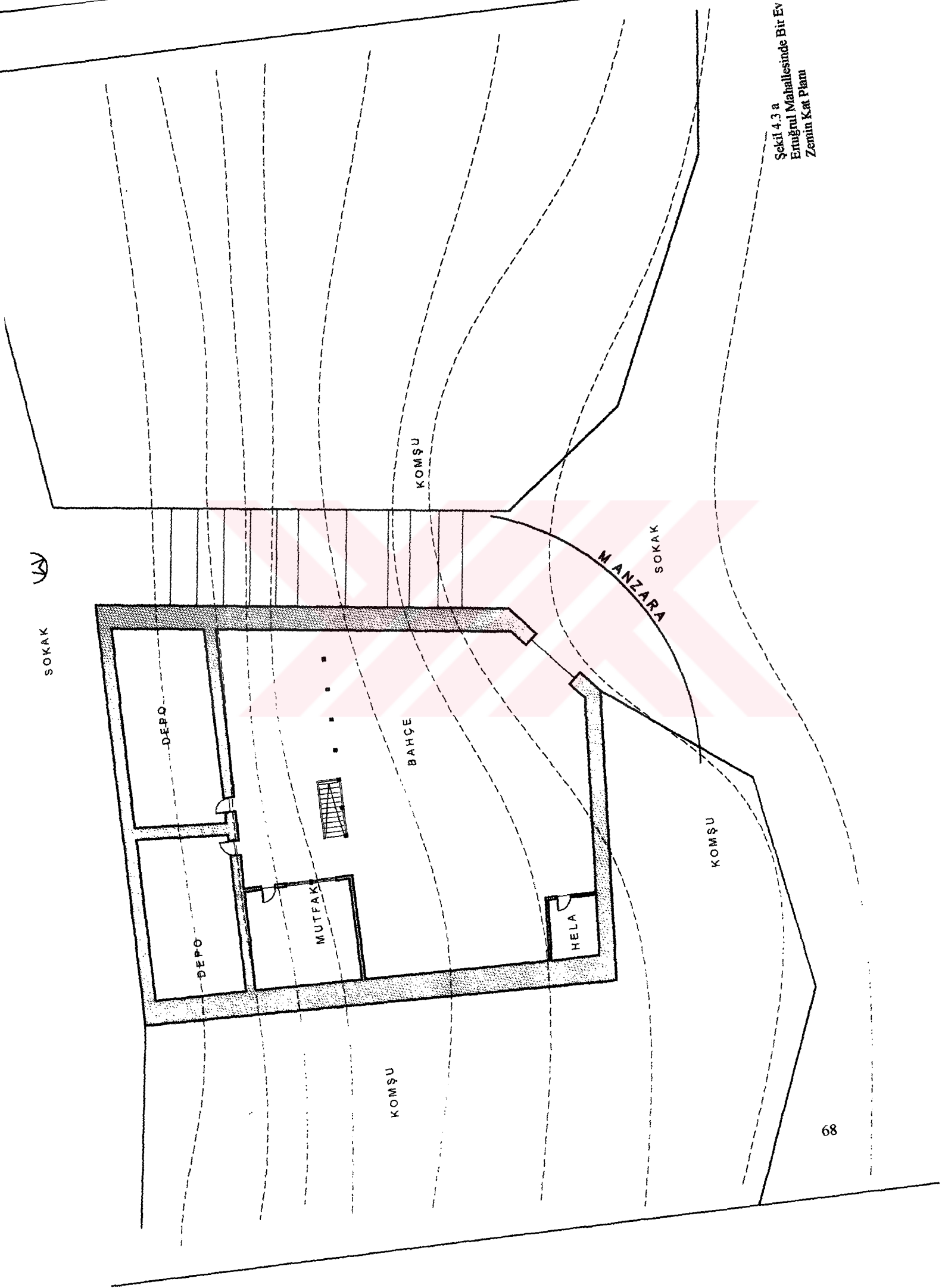
Şekil - 4.1 b
Terzi Ahmed Evi - Kula
Üst Kat Planı
(Tosun, 1969)

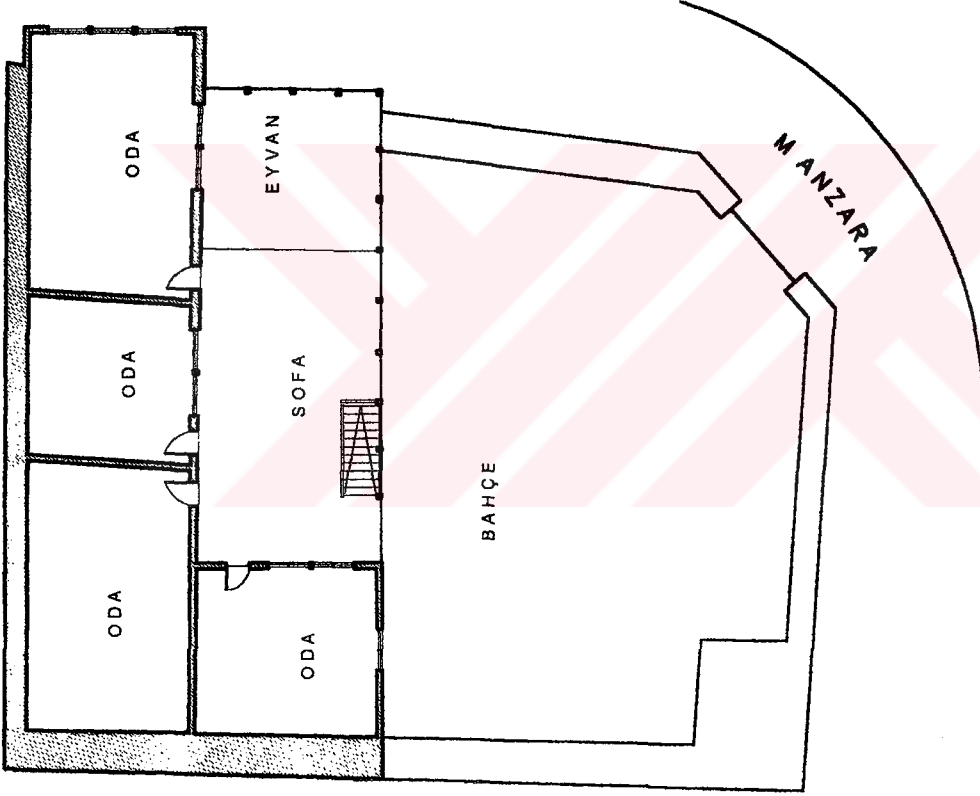

Şekil - 4.2 a (Tosun, 1969)
Bekirbeyler Evi - Kula
Zemin Kat Planı

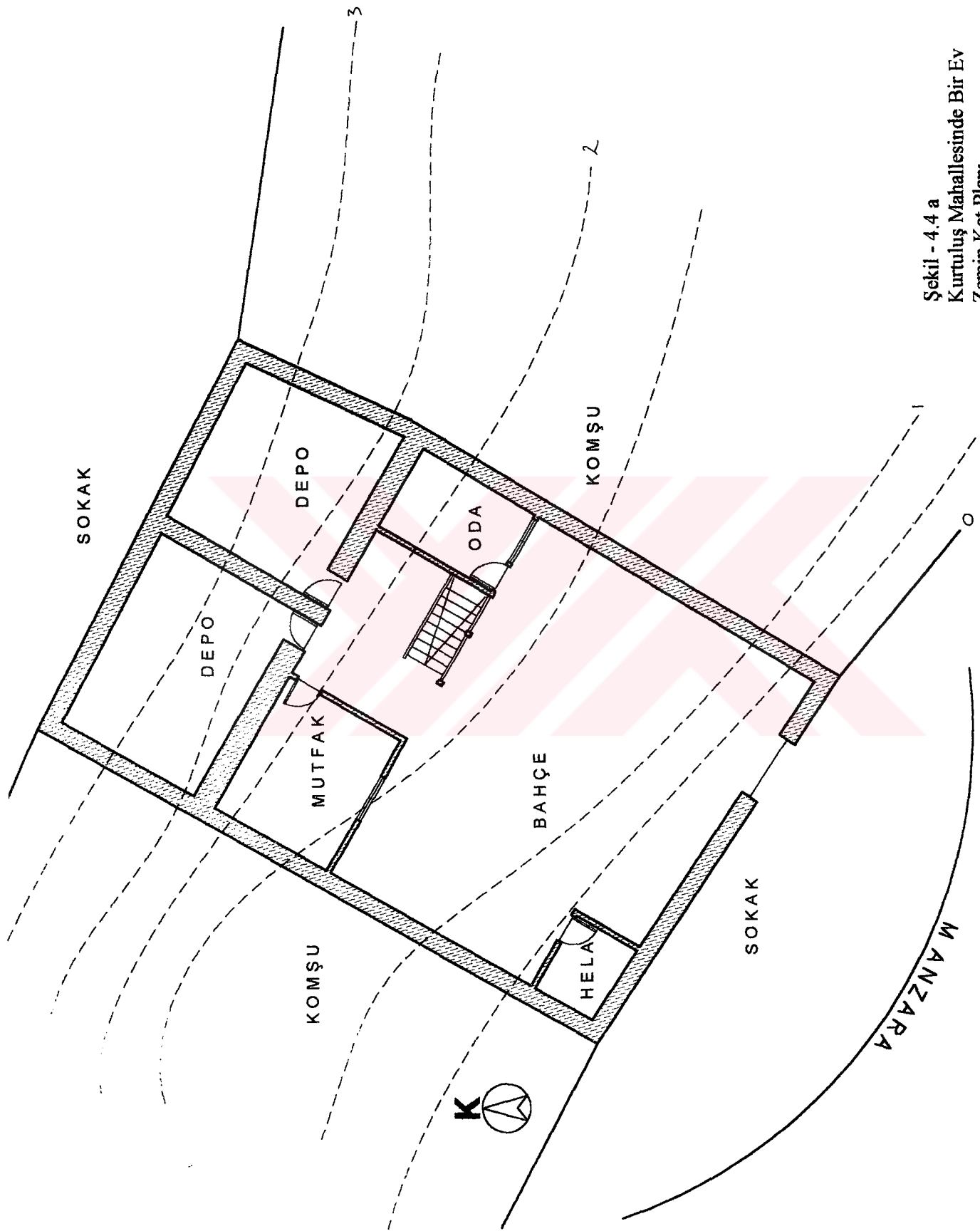

Şekil - 4.2 b (Tosun, 1969)
Bekirbeyler Evi - Kula
Üst Kat Planı

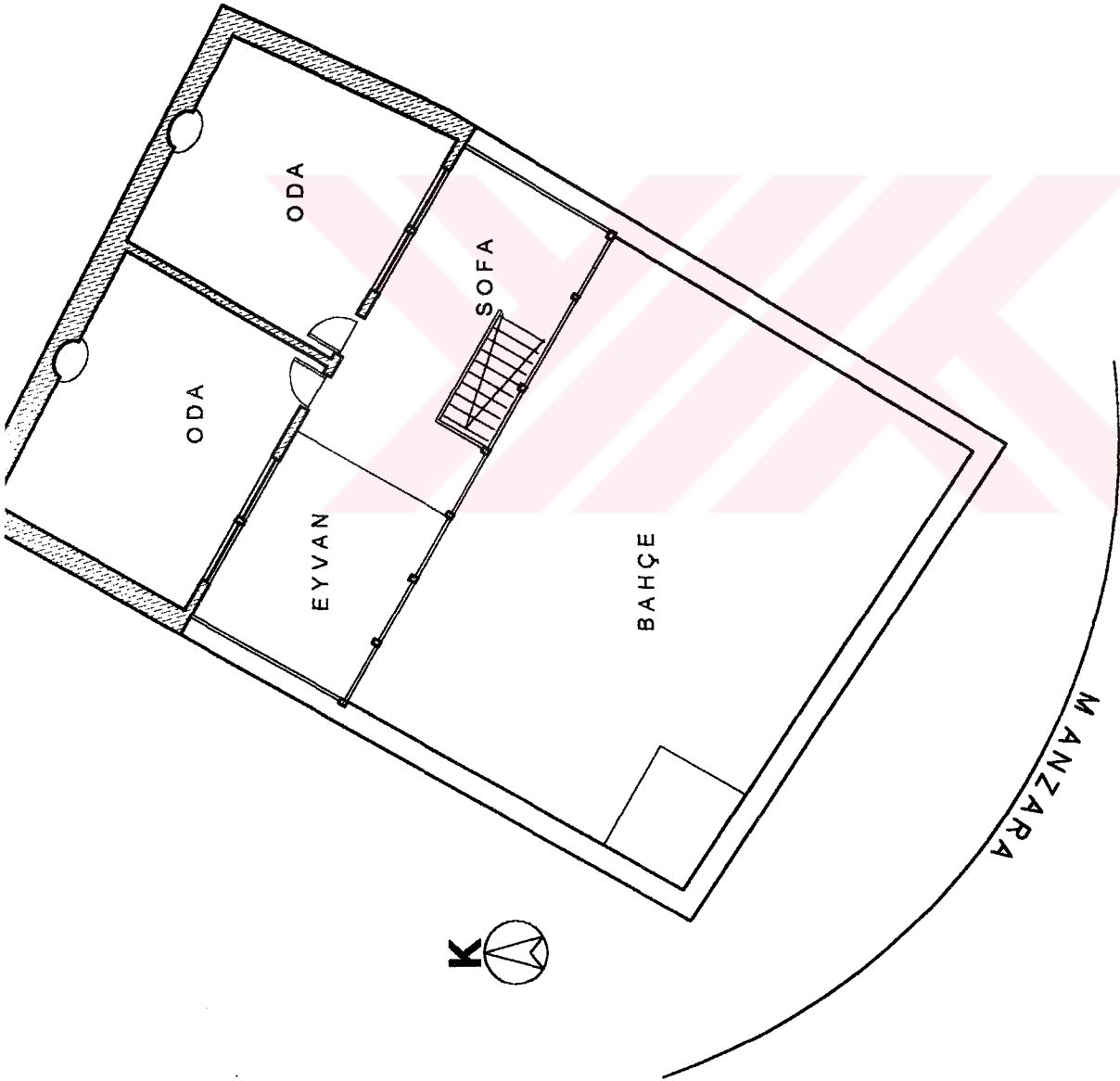

Şekil - 4.3 b
Ertuğrul Mahallesinde Bir Ev
Üst Kat Planı

Şekil - 4.4 a
Kurtuluş Mahallesi'nde Bir Ev
Zemin Kat Planı

Şekil - 4.4 b
Kurtuluş Mahallesi Bir Ev
Üst Kat Planı

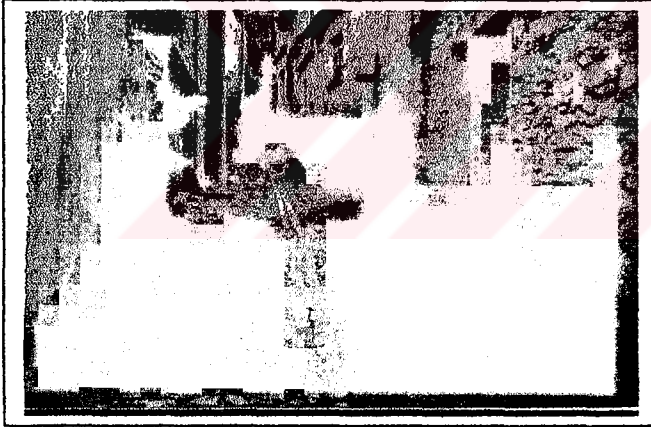

Topografya :

Kula ve Tire karşılaştırıldığında en temel farklılıkları yerleşimlerin kuruldukları bölgelerin topografik yapısıdır. Tire eğimli bir alanda ve bu coğrafyanın getirdiği organik yapılaşma zorunluluğu ile biçimlenmiştir. Bunun yanında Kula düz bir alanda ve rahat, düzenli bir yerleşim için gerekli olan tüm koşullara sahiptir. Fakat konut dokusu bu bölgede de Tire'nin organik yapısını aratmayacak kadar karmaşık ve düzensiz olarak biçimlenmiştir. Bunu en temel sebebi olarak karşımıza sosyal nedenler çıkmaktadır, ihtiyaca göre ve alelacele bölümlenmiş alanlar. Kişiler ihtiyaçları olduğu kadar alanı bölümlendirerek kendi konutlarını inşa etmişlerdir. Konut dışı alanları ise mahalle genelinde konuşup anlaşarak oluşturmuşlardır. Bu durum aynı zamanda geleneksel konut dokusunun gelişiminde sokaklarında sosyal birer buluşma alanı haline gelmesini sağlamıştır. Her iki bölgenin sokak yapıları bir çok etkene göre biçimlenmiştir. Söz konusu etkenlerin en başında doku içerisindeki ulaşım koşulları gelmektedir. Eğimli alanlarda, eğime paralel yönde ilerlenmesi ve mümkün olan en kısa aralıklarda paralel sokakların bağlanması ilkesi Tire'de kendini göstermektedir, düz alanlardaki düzensiz organik gelişim ise Kula'da karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu dokuların sokak ve doku şemalarından okuyabiliriz. (Şekil 4.5 – Şekil 4.6) Geleneksel konut dokusunun biçimlenişinde en önemli bir diğer etken sokak genişlikleridir. Tire'de topografik yapının etkisi ile doku genelinde sokak genişlikleri 2.5 ile 3.5 metre arasında değişmektedir. Bu değerler Sit alanı içinde kalan bölgelerde görülen değerlerdir. Kula'da ise dokunun organik yapısı Tire'ye oranla daha geniştir. Burada sokak genişlikleri 4 ile 6 metre arasında gözlemlenmiştir. Günümüzde dar sokakların 7 metredir. Bu durum göz önüne alındığında Kula Tire'ye nispeten daha rahat bir sokak yapısına sahiptir. İki yerleşimin genel sokak genişlikleri ve bulundukları topografya ile ilişkileri bir tablo olarak değerlendirildiğinde aşağıdaki değerler ortaya çıkacaktır.

Tablo 4.1 Sokak Yapısı							
	Sokak Genişliği			Sokak Düzeni			
				Düzenli		Organik	
	Dar (1-4 mt)	Normal (4-6 mt)	Geniş (6- mt)	Lineer	Organik	Topografya bağlı	Topografya bağımsız
Kula	% 10	% 80	% 10	-	% 20	-	% 80
Tire	%65	% 30	%5	-	% 5	% 95	-

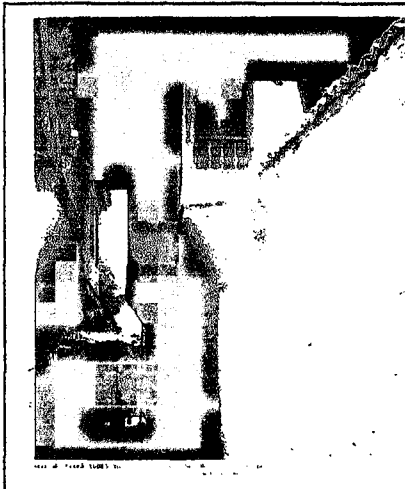
Bu, dokunun zemin düzleminde görülen durumdur. Konutların ikinci ve bazen üçüncü katları ile tanımlanan üst katlar, yani dokuların üst düzlemlerinde strüktürel prensipler aynı olsa da, Tire ve Kula yerleşimlerinin topografik farklılıkları yerleşimlerin karakterlerini ve gelişimini doğrudan etkileyen diğer etkenlerin, iklim ve manzara, etkisinde biçimlenmiştir.

Resim: 4.30 Tire sokak dokusu

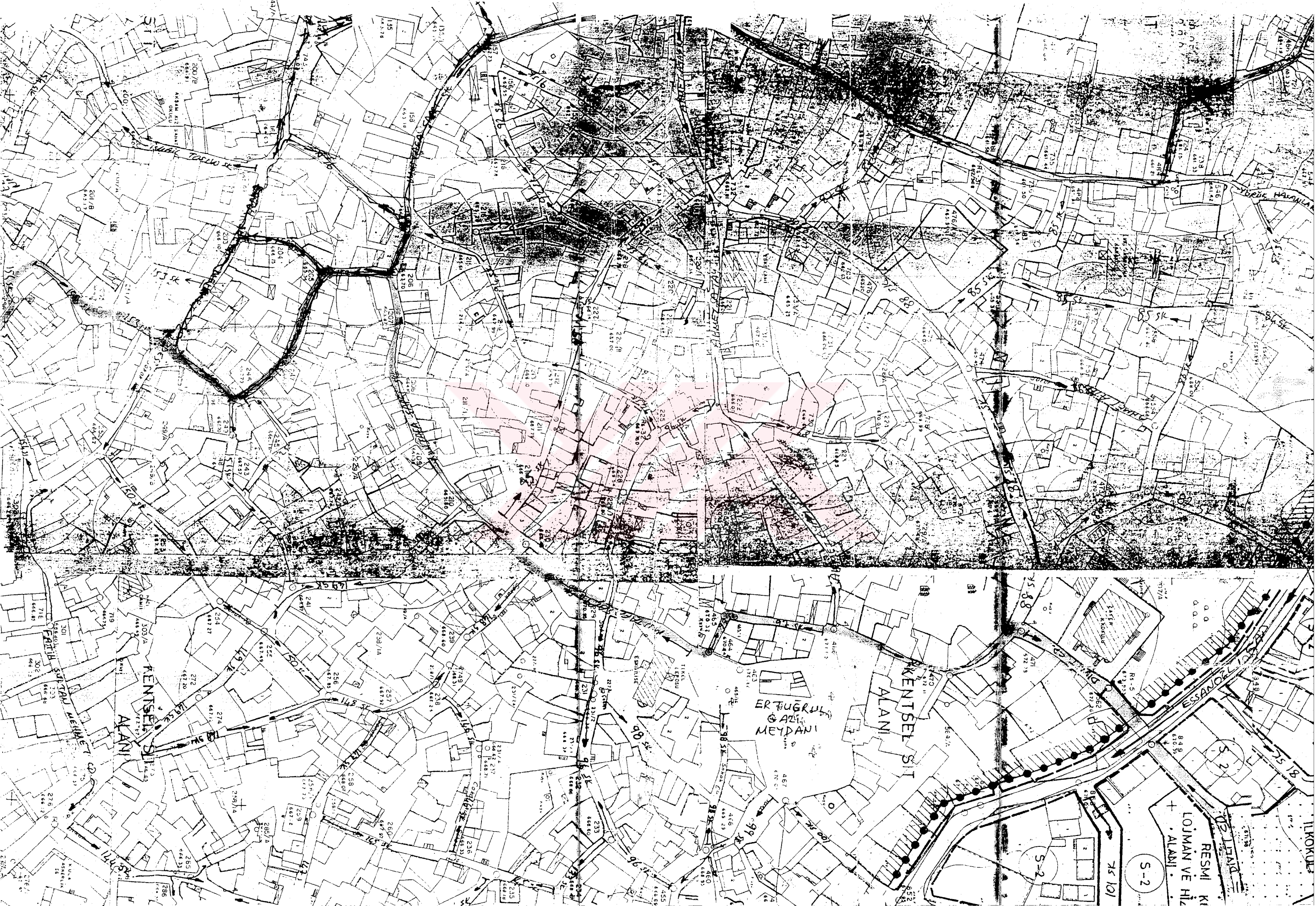
Resim 4.31 Tire sokak dokusu

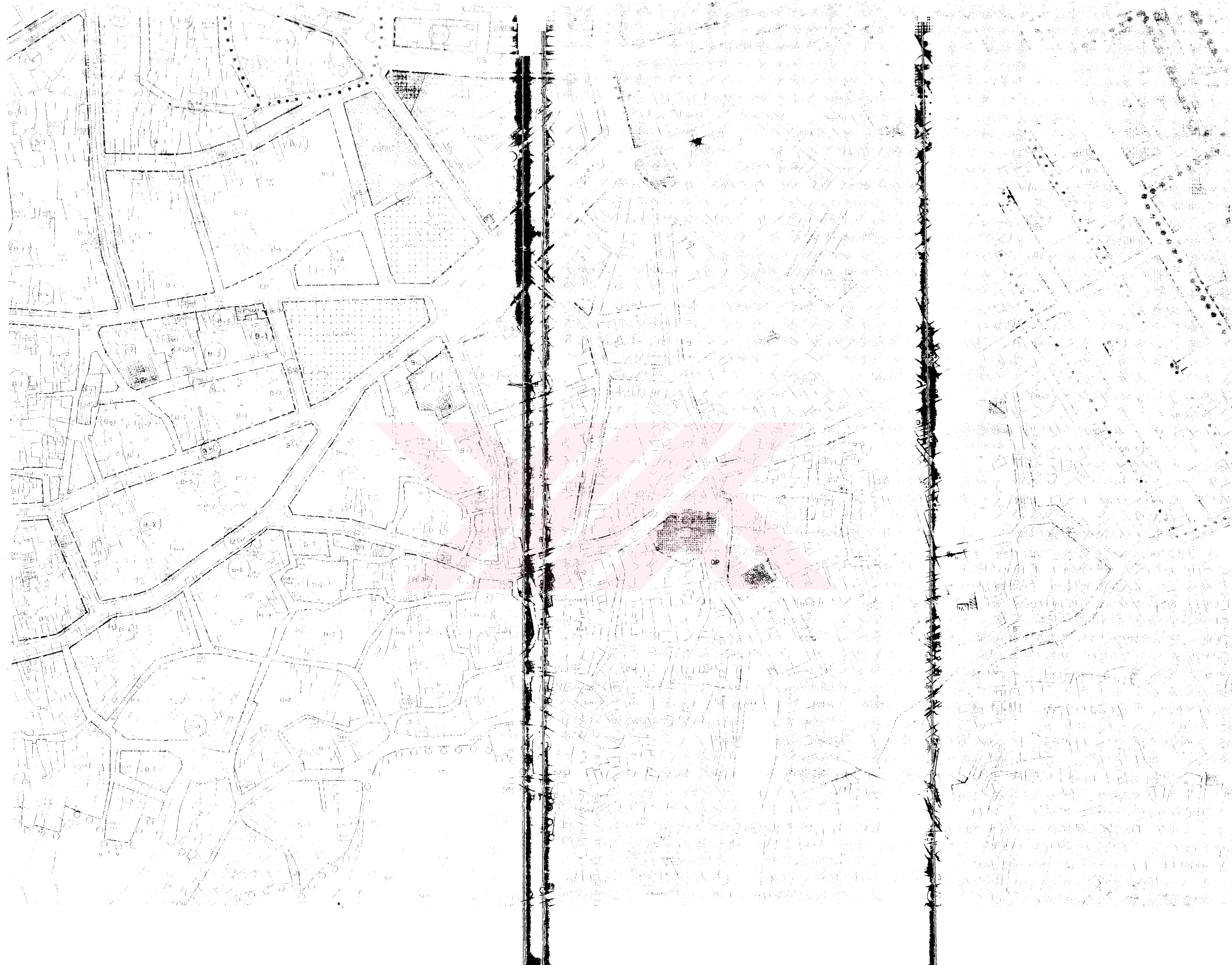
Resim
4.32
Kula'da
sokak
dokusu

Resim
4.33
Kula'da
sokak
dokusu

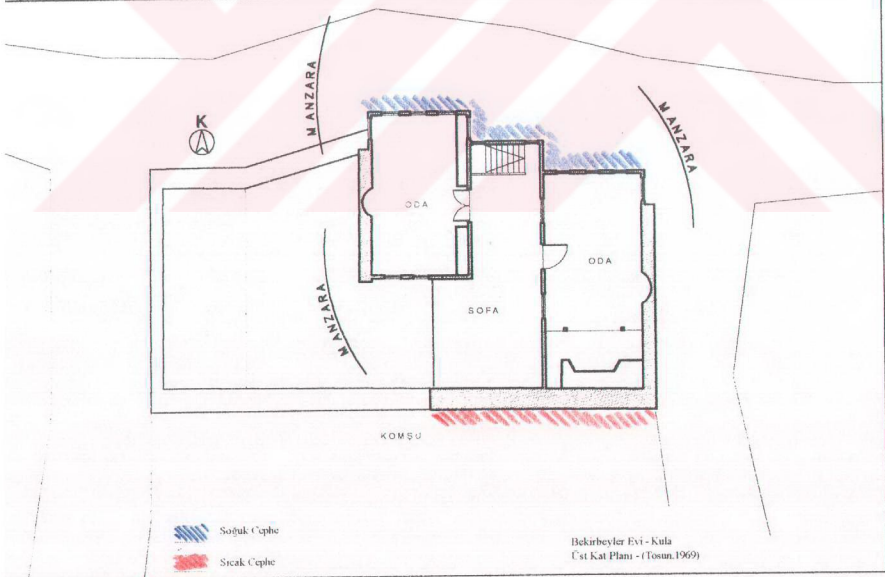
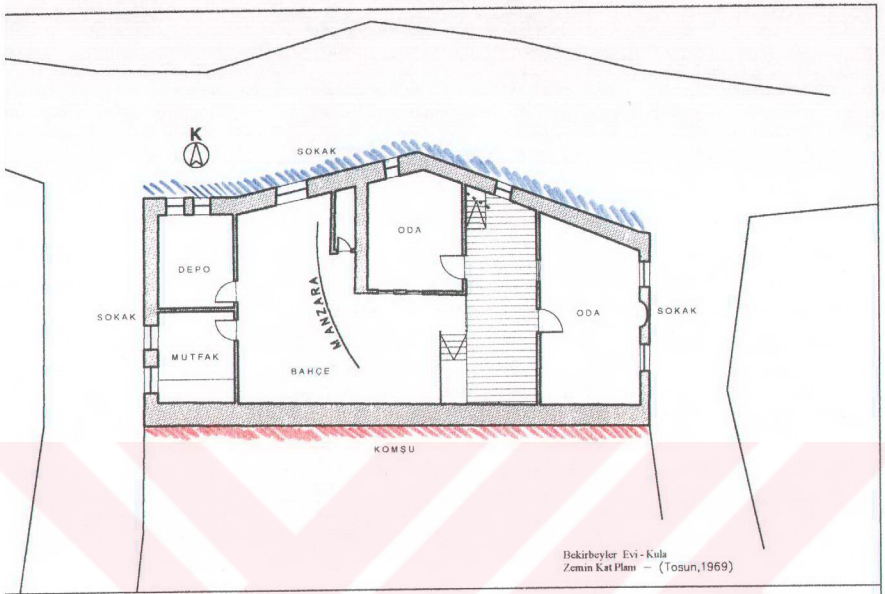
Şekil 4 – 6 Tire Sokak Dokusu

İklim:

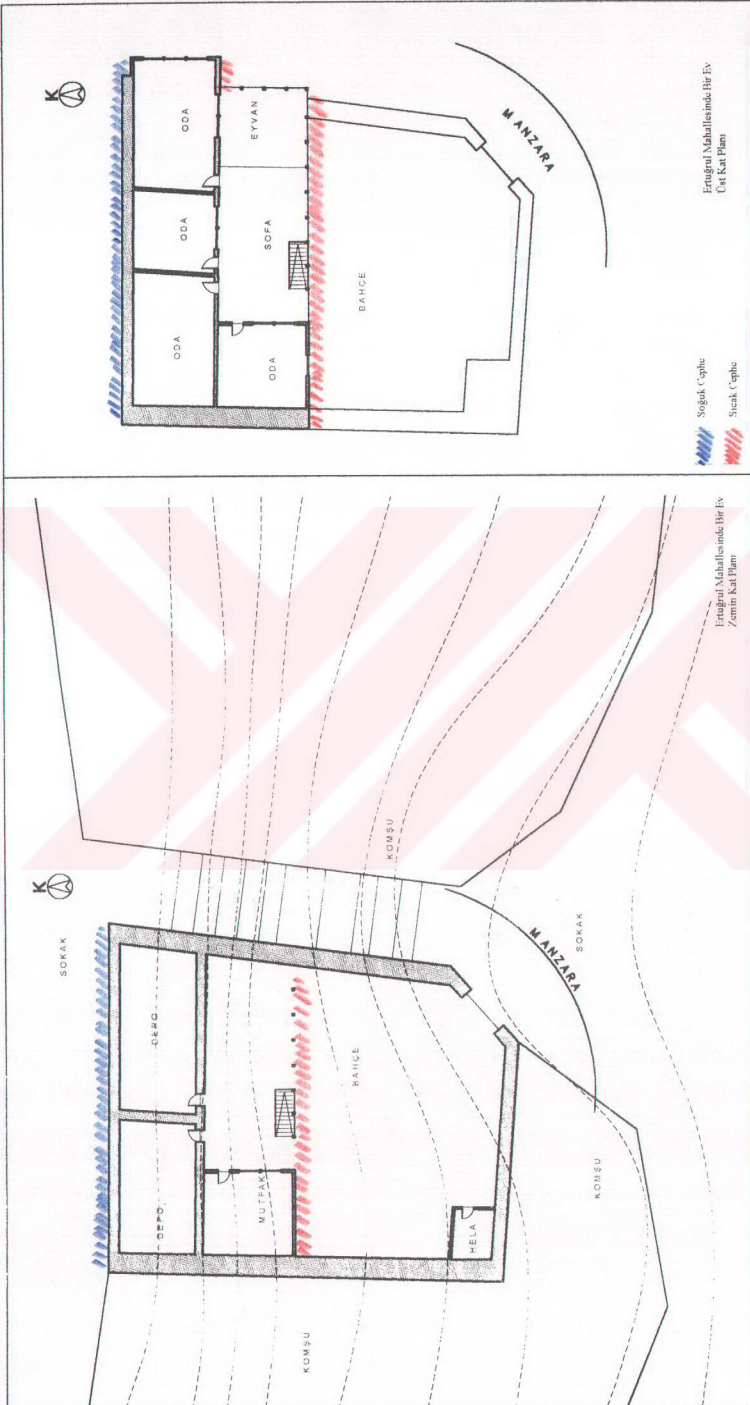
Kula ve Tire'nin geleneksel konutları, oluşumun süreçleri boyunca, içerisinde bulundukları bölgelerin iklimsel verilerinden çeşitli ihtiyaçlar ve öncelikler çerçevesinde etkilenmişlerdir. Konutların bulundukları arsalar yerleşiminden genel konut dokusuna verdikleri cepheye kadar birçok sonucun temelinde iklim etkileri vardır. İklim etkileri her bölgede güneş kontrolü, kuzey yönü, hakim rüzgarlar ve yörenin genel iklim karakteri olarak incelenecektir. Her iki yerleşimde de konutlarda güneş kontrolü için geniş saçaklar ve tepe pencereleri yer yer kullanılmıştır. Bu noktada en büyük farklılıklar sofaların yörenin iklim verileri, güneş ve kuzey yönleri gibi etkenlere dayanarak konumlandırılması ve yapının kuzey yönüne karşı konumlanması gibi dokularının oluşumunda da belirleyici olan ve dokulara doğrudan cephe veren uygulamalarda ortaya çıkmaktadır. Tire'nin topografik yapısı ve Güme dağının yamacına kurulmuş olması, konutların iklimsel etkilere karşı gerekli tedbirleri alacak şekilde yerleştirilmesini çoğunlukla engellemektedir. Fakat bunun aksine Kula'nın düz alanda yerleşmiş olması, konutların gerekli yönleri yönelimini mümkün kılan bir olanak sağlar. Bu durumun tersine Kula ve Tire'de bulunan evlerin büyük bölümünde yapıyı kuzey yönüne mümkün oranda kapatma çabası yerine manzara ve konut içi yaşantının önemi ön planda kalmıştır. Yapıların kuzey duvarları kalın olarak inşa edilse de üst katlarda yapının tüm odaları, yeri geldiğinde sofanın tamamı ile kuzey yönüne de açıldığı görülmektedir. Bu durum Kula ve Tire evlerinden alınan dört konut rölovesi üzerinde şematik olarak gösterilmektedir. (Şema 4-7 a,b,c ve d) Benzer diğer örnekleri ile doku içinde genel bir değerlendirme yapıldığında sit alanı içinde kalan konutlarda iklim etkenlerinin belirleyici olarak Tire'de değerlendirilmediği, Kula'da ise iklim etkenlerine göre yönelim ile yapının sahip olduğu avlu mekanına zorunlu yada isteyerek iklimden bağımsız olarak yönelimi eşit oranlarda görülmektedir. Tablo 4.2 bu durumu göstermek için hazırlanmıştır.

Tablo 4.2 Konut Yönelimi							
	Sofa Yönelimi			Güneş		Rüzgar	
	Dış	Avlu	Dış ve Avlu	Yönlere göre	Yapısal önlemler	Yönlere göre	Yapısal önlemler
Kula	% 5	% 80	% 15	% 55	% 45	% 5	% 95
Tire	% 10	% 10	% 80	% 20	% 80	% 5	% 95

Tablo 4.2 ile ortaya konan veriler çerçevesinde, Kula ve Tire’de topografik farklılığın konut dokusuna tek etkisinin dokunun manzaraya yönelimi olduğudur. Bu sonuç ile sofanın yönelimi dokunun gelişimi için önemli kriterlerden birisi olarak karşımıza çıkar. Kula yöresinde doku genelinde yönelimin kuzey yönüne bağlı olarak belirlenme oranı daha yüksektir. Bu yönelimin Tire’de az görülmesinin en temel sebebi yörenin topografik yapısı sonucunda ortaya çıkan zorunluluklardan kaynaklanmaktadır. Tüm dokular içinde topografya faktörü konutların yerleşiminde en etkili ve biçimlendirici etken olmasına rağmen genel yönelimlerde öncelikli faktör sofanın yani yapı manzarasının bulunduğu yön gelmektedir.

Şekil 4.7 b - Yapıların iklim etkisinde maruz kaldıkları soğuk ve sıcak cepheler.

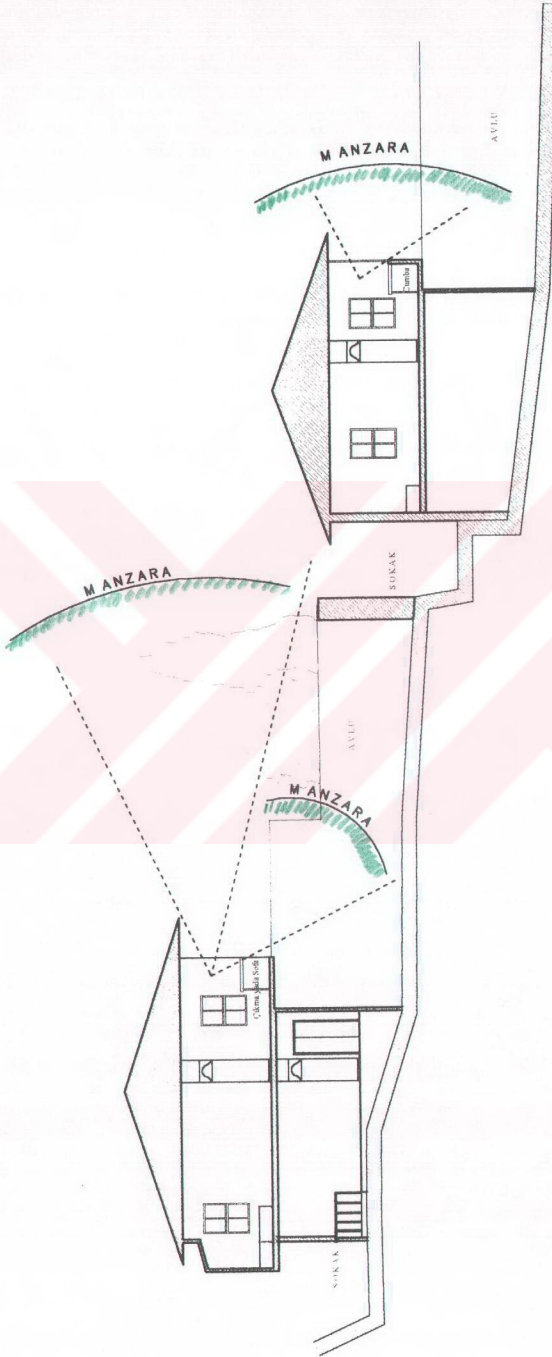
Şekil 4.7 c - Yapıların iklim etkisinde maruz kaldıkları soğuk ve sıcak cepheler.

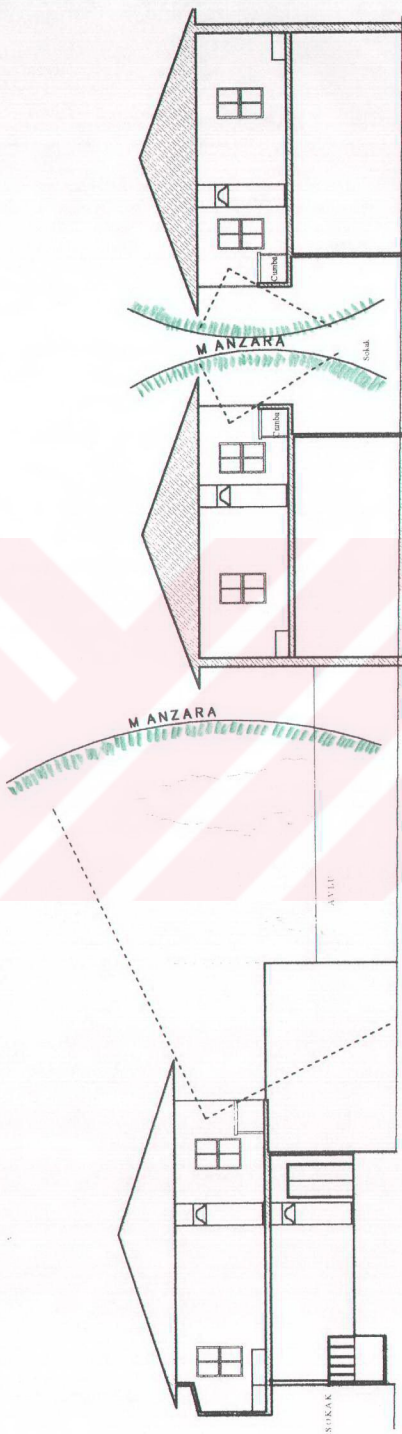
Şekil 4.7 d - Yapıların iklim etkisinde maruz kaldıkları soğuk ve sıcak cepheler.

Manzara :

Konutların yaşantısında en temel değerlerden birisi yapının sahip olduğu manzaradır. Bu noktada zengin bir bahçe ya da avlu veya geniş bir ova manzarası konutun hem kendisine, hem de konutta süregelen yaşama değer katar. Kula ve Tire’de bu açıdan karşılaştırıldığında topografik yapısı Tire’ye geniş bir ova manzarası sunarken Kula’nın düz alanı sadece dar sokaklarını ve avlularını ön plana çıkartmaktadır. Bu noktada Türk evinin mahremiyet, aile yaşantısı gibi toplumsal değerlerinin de etkisi ile doku içinde genel yönelimler belirginleşir. Türk evi sakinleri mahremiyet olgusunu ileri düzeyde ön planda tuttuklarından konut dokularının zemin katları 2 – 2.5 metre yüksekliğinde taş duvarlardan oluşur. Bu durum üst katlarda farklıdır. Türkler sosyal ilişkilerde birbirleri ile bağları koparmamak için zemin katta ayrıldıkları toplum ile üst katlardaki çıkmalar ya da sokağa cephe veren sofalar aracılığıyla iletişim kurarlar. Bu durum genel yönelimler içinde yeri geldiğinde güneş yönü, iklim kriterleri gibi etkenleri bile ikinci sıraya atmaktadır. Türk evi, yapı olarak iç bahçesine, avlusuna açıktır. Bu açılma, iklime bağlı birçok etkene karşı yapısal önlemler alınması zorunluluğunu doğurur. Ahşap paravanlar, gölgelikler gibi elemanlar kullanılır. Kula bu konuda en sıkıntılı yerleşimdir. Düz bir alanda gelişmiş olmasına rağmen meydana çıkan organik doku hem iklim konusunda hem de kısıtlı sokak manzaraları ve konutların kendi iç avlularına yönelimi zorunlu kılar. Tire’de doku eğimli bir alana kurulmuş olduğundan dolayı manzaraya yönelim hemen hemen tüm yapılarda uygulama olarak hakimdir. Bu durumda en önemli etken eğimli araziye yerleşim ile düz bir alana yerleşimdir. Bu durum şekil 4.8 ve şekil 4.9 ’da düz ve eğimli iki örnek ile gösterilmektedir.

Şekil - 4.8 - Eğimli alanda konulan bir Türk evinin manzara yönelimi ve komşu parseller ile ilişkisi.

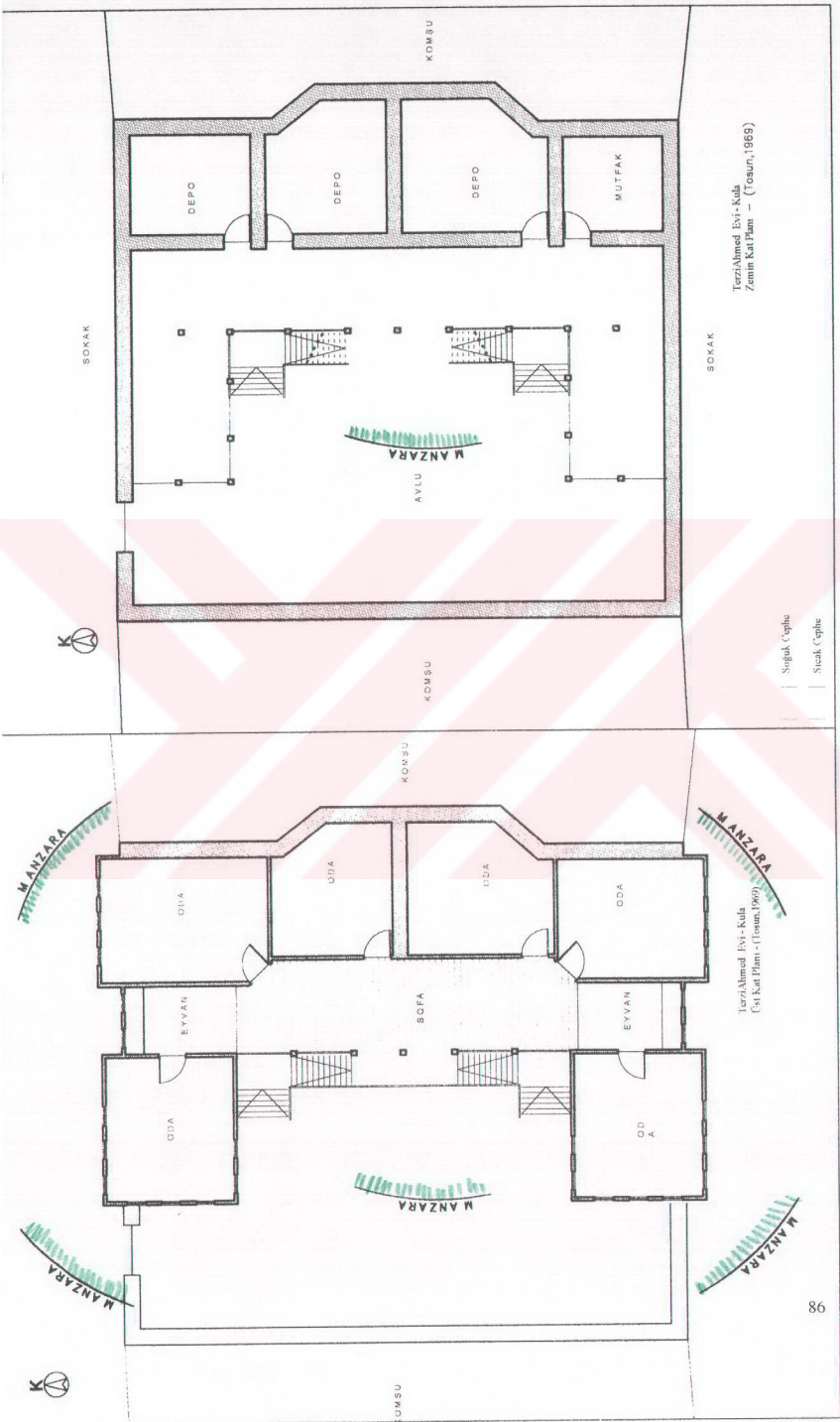
Şekil - 4.9 - Düz alanda konumlanan bir Türk evinin manzar yönelimi ve komşu parseller ile ilişkisi.

Kula ve Tire genelinde yapılar manzara ve iklim yönelimleri açısından değerlendirildiğinde manzaranın öncelikli etken, iklimin ise ikincil olduğu ve çoğunlukla yapısal önlemler alındığı görülmektedir. Rölövesi alınan örnekler üzerinde manzara yöneliminin önemi daha belirgindir. Şekillerde işaretlenen manzara yönleri yapıların aynı zamanda ana yönelimlerini de ortaya koymaktadırlar. Bu durum doku genelinde değerlendirildiğinde, her iki yörenin sit alanı içindeki konutları arasında oranlar tablo 4.3 'te görüldüğü gibi dağılır.

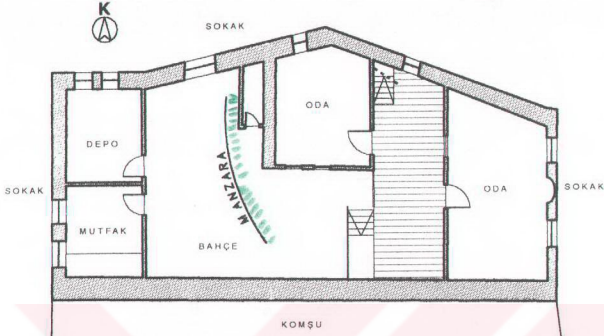
Tablo 4.3 Konutların Manzara ve İklim Etkenleri Açısından Değerlendirilmesi						
Manzara Yönelimi	Dışa Yönelim		Avluya Yönelim		Dış ve Avluya Yönelim	
İklim Yönelimi	Yönlere Göre	Yapısal Önlem	Yönlere Göre	Yapısal Önlem	Yönlere Göre	Yapısal Önlem
Kula	% 1	% 4	% 45	% 35	% 9	% 6
Tire	% 6	% 4	% 4	% 6	% 10	% 70

Tablo 4.3' te belirlenen oranlar ışığında geleneksel konut dokusunu oluşturan konutların tümünün varolan doğa koşulları çerçevesinde biçimlendiği ve genel yönelimin öncelikli olarak manzara olduğu ortaya çıkmaktadır. Güneşe göre yönelim, konutun bulunduğu konuma bağlı olarak değerlendirilmekte ve gerektiğinde çeşitli yapısal elemanlar ile yapay olarak güneş kontrolüne gidilmektedir. Yapılar manzara öncelikli olarak konumlandırılmakta ve olanaklar elverdiği oranda iklime göre yönlendirilmeye çalışılmaktadır.

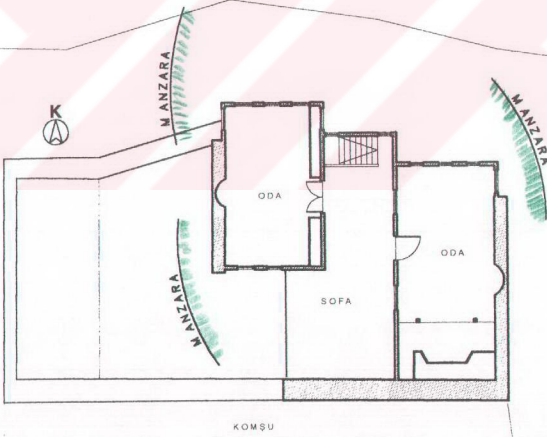
Günümüzde konutların yerleşiminde bu kriterler çok nadiren dikkate alınmakta, bazen de hiçbir biçimde göz önüne alınmamaktadırlar. Gelişen teknoloji, yeni konut imalatlarında birçok fiziksel etkeni, çeşitli donanımlar ile kontrol edilebilir hale getirmiştir. Bu geleneksel konut dokusunda barınmakta olan birçok detayın yok olması sürecini hızlandırmaktadır.

Şekil 4.7 a - Yapıların manzara yönelimleri

Bekirbeyler Evi - Kula
Zemin Kat Planı - (Tosun, 1969)

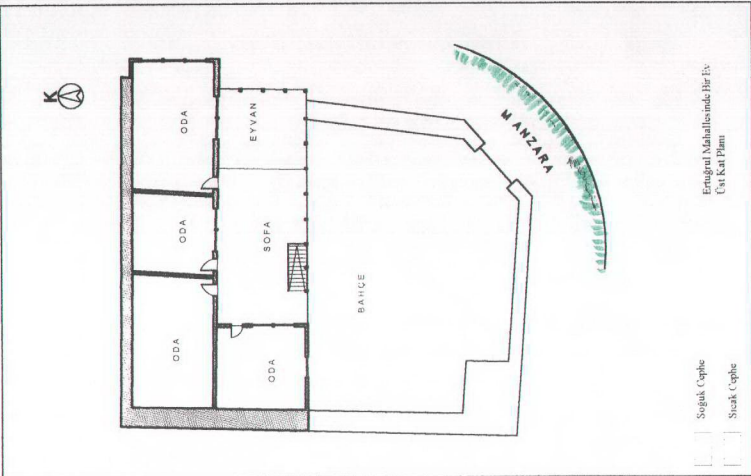
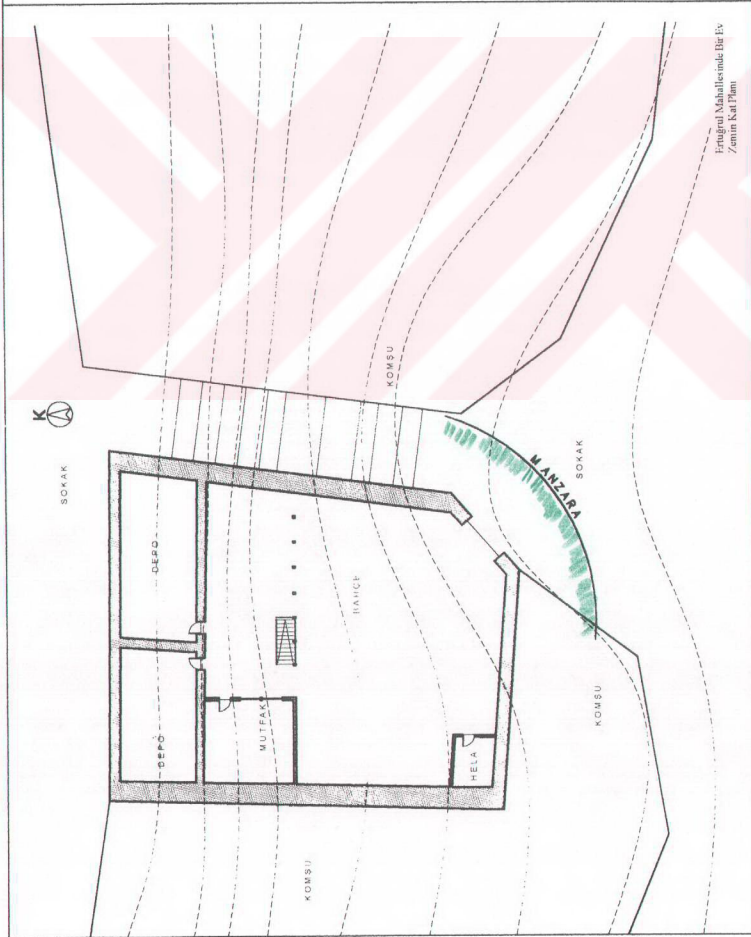

Soguk Cephe

Sıcak Cephe

Bekirbeyler Evi - Kula
1. Kat Planı - (Tosun, 1969)

Şekil 4.7 b - Yapıların manzara yönelimleri

Şekil 4.7 c - Yapıların manzara yönelimleri

Şekil 4.7 d - Yapıların manzara yönelimleri

BÖLÜM. 5

SONUÇ

Geleneksel konut dokusu, yerleşim kriterleri , yapı prensipleri , doğayla uyumu ve ortaya çıkardığı insani boyutlarıyla sadece sosyal açıdan değil, topografya, iklim, oran ve fiziksel kriterleri bakımından da incelenmelidir. Geleneksel konut dokusunun oluşumunu belirleyen temel etkenler yerleşimi oluşturan toplumun kültürel ve sosyal değerlerine olduğu kadar bölgenin genel fiziksel koşullarına da bağlıdır. Bir yerleşimin kurulması ve gelişmesi için yerleşim bölgesi, kendi fiziksel çevresinde, insanları yaşatacak doğal yapıya sahip olmalıdır. Bu noktada deniz, göl ya da nehir kıyıları ya da tarımsal alanlara yakın bölgeler tercih edilir. Tabi bunların dışında yerleşimin kendi sosyo-kültürel çevresi de önemlidir. Ekonomik ve dini birtakım gelişmeler de bir yerleşimin oluşmasında etkili olabilir. Türk toplumunun göçebelikten yerleşik hayata geçerken bu sosyal etkenler ile birlikte çeşitli yerleşim sorunlarına çözüm aramışlardır. Bu noktada yerleşimler arasında benzer gelişimler ortaya çıkmış ve günümüzde Türk Evi olarak tanımlanan konut tipolojisi ve bunların meydana getirdiği konut dokuları gelişmiştir. Zamanla, içinde bulundukları coğrafi özellikler etkisinde belirginleşip, farklılaşan ve günümüze kadar ulaşan yerleşimler biçimlenmiştir.

Fiziksel gelişim sürecinde nasıl Türk evi kendine özgü bir değişim ile çadırdan biçimlenerek bugünkü halini aldıysa, içinde yaşanan doku da benzer bir şekilde gelişmiştir. Yerleşimlerin kurulması aşamasında temel ihtiyaç, o yerleşimin kurulduğu bölge içinde topluluğun varlığını sürdürebilmesidir. Bu sağlandığında bölgede yerleşim başlar. Konutların inşası için gerekli olan yapı malzemesinin bulunması ile önce konut içi ihtiyaçlara karar verilir. Sonra ihtiyaca göre belirlenen bir alan çevrelenir. Bu aşamada konut ile sokak ilişkisi

kurulur ve yüksek bahçe duvarları ile düzensiz bir biçimde gelişen sokaklar tanımlanır. Daha sonra mevcut bahçelerin içine, ailenin ihtiyacı ve ekonomik durumuna göre konutları inşa edilir. Bu durum sonucunda doku organik olarak gelişen zemin düzlemi ve ahşap karkas olarak inşa edilerek daha düzenli biçimlenen st katlara doğru gelişir ve bu genel doku gelişiminin nc boyuttaki vurgusunu arttırır. Doku içinde yaşam geliştikçe sokaklar uzar ve doku ana karakterini kazanır.

Yerleşimlerin büyük bölümü yukarıda açıklanan süreçten geçerek gelişir. Sosyo-kültürel etkenler yaşamın genel yapısını belirler. Bu noktada benzer kültürel değerlere sahip toplumlar benzer tipolojiler geliştirmişlerdir. Fakat bu benzerliğin dışında yerleşimlerin konut dokuları genelinde aralarında kültürel bağ bulunmayan yerleşimlerde de birçok benzerlik görülmektedir. Tire ile Safranbolu, Kula ile Makedonya gibi farklı yerleşimler benzer özellikler barındırmaktadır. Bu durum karşımıza konutların inşa edildiği çevreye ait fiziksel faktörleri çıkarmaktadır. Bu faktörler bölgesel farklılıkları ile her yerleşim için geçerli temel sayılabilecek etkenlerdir. Bir konutun doku içindeki konumlanışı, sokak yapısı, sosyal ilişkiler bu fiziksel faktörlerin etkisinde biçimlenir. Örneğin Tire’de eğimli topografik coğrafiyadan dolayı sofaların büyük bölümü manzaraya yöneldiğinden sokakları daha ıssız alanlar olarak kalır. Fakat Kula düz bir alana kurulduğundan dolayı manzara yönelimi sadece konutların avlusu ve sokaklar olarak biçimlenir ve bu noktada yaşantı sokağa yönelir. Geleneksel konut dokusunun oluşumunda bu denli etkin rolü olan etkenler şöyle maddelendirilebilir:

- Topografya
- İklım
- Manzara

Topografya, konut dokusunu biçimlendiren en temel etkendir. Yerleşimin topografik durumuna göre sokakların yönelimi ve genel yerleşim şeması ortaya çıkmaktadır. Topografyanın konut dokusuna etkileri ř şekilde maddelenebilir:

- Eğimli alanlarda sokaklar, doku içindeki dolaşımı eğime paralel bir şekilde yaparak ara noktalarda kısa ve dik merdiven ya da yokuşlar ile bağlanırlar. Bu sayede eğim doku geneline yayılarak rahat yürünebilir hale gelir.
- Düz alanlarda sokakları biçimlendiren en önemli etken, doku oluşumunda tümüyle konut sahiplerinin ihtiyaçları doğrultusunda yapılan bahçe duvarları ve bunların bir düzenden bağımsız bir şekilde, organik olarak gelişimidir. Bu durum doku içinde yaşıntıyı doğrudan etkiler.
- Eğimli alanlarda konutlar birbirlerinin manzarasını kapatmayacak şekilde inşa edilir. Bunun yanında mahremiyete saygı da önemli bir biçimlendirici etkidir. Konutlar hem kendi avlularına hem de bulundukları bölgenin genel manzarasına yönelebilirler.
- Düz alanlarda konutlar manzaradan bağımsız olduklarından iç avluları ile beraber yaşayacak şekilde inşa edilir. Bu durum sokağa yönelimi ve dokuya cephe veren çıkmaları biçimlendirir. Ayrıca doku içinde komşu iki konutun bitişik yapılması, yoğun konut dokusu içinde bütüncül yeşil alanın artmasına olanak sağlar. Bu durum verimli arazi kullanımı ve mahremiyet gibi önemli sonuçları beraberinde getirir.

İklim, doku kadar konutların kendi iç çözümlerini de biçimlendirecek bir etkidir. Dokunu genel düzeni ve yerleşim kriterleri ile dokuya cephe veren konutların biçimlenişi iklime bağlı etkenlerden kaynaklanır. Güneş, yönler ve mevsim özellikleri bir dokunun genel düzenini belirler. Bu kriterler şu şekilde maddelenebilir:

- Sıcak bölgelerde konutlar güney cephelerini sağır bırakacak şekilde yerleşirler. Sıcak bir bölgede bulunan bir doku içindeki konumu gereği güneye bakan konutlarda, yapıları iklim etkilerinden , güneşten korumak için yapılmış geniş saçaklar inşa edilir.

- Soğuk bölgelerde kuzey yönü sağırdır ve yapı içe kapalıdır. Sokakların yoğun yağışları kaldırabilecek Arnavut tarzı olarak döşendiği bu tip yerleşimlerde sıcak bölgelerdeki örneklerde olduğu gibi iklim etkilerinden, yağmurdan korunmak için geniş saçaklar inşa edilir.
- Güneş her koşulda kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır. Bu noktada konutların dokuya verdikleri geniş saçakların yanı sıra cephelerinde bulunan tepe pencereleri gibi elemanlarda dokunun karakterinde etkilidir.
- Konutların kat yükseklikleri, kat adetleri de iklime göre değişkenlik gösterebilir. Soğuk bölgelerde görülen kış katları doku için önemli bir elemandır.

Manzara faktörü geleneksel konut dokusunda en önemli etkidir. Bir konutun manzara yönelimi tarih boyunca önemli bir kriter olmuştur. Bir konutun değeri öncelikle sahip olduğu çevre ve bu çevreyle kurduğu ilişkiler ile belirlenir. Konutların hem dış yaşantıya, hem de iç yaşantıya hakim bir yapıda olması istenir. Bu noktada Türk evi de yeri geldiğinde dışa, yeri geldiğinde içe yönelmiştir. Topografya ve iklim bir konutun genel yerleşimini etkilese de manzara yöneliminin bu etkenlerin ortaya koyduğu verilerin dışında bir yönde bulunması halinde önemlerini yitirmekte oldukları görülmektedir. Örneğin Tire’de hakim manzara yönü, topografya ve iklim etkileri aksi yönde yönelimi gerektirse bile konutun yerleşiminde en önemli etken olmuş ve topografik etkenler büyük oranda, iklim etkenleri ise bütünüyle yapısal önlemlerle karşılanmıştır. Kula’da ise sokak dokusunun gelişimi bu konuda en önemli belirleyicidir. Konutları bağlı bulundukları sokaklar ile avlularına yönelme zorunlulukları ve komşu konutlarla aralarındaki mahremiyet ilişkileri bu bağlamda etkili olmuş ve iklime karşı yapısal tedbirler getirerek konutlar manzara etkenine göre yönelmiştir. İklime bağlı etkenleri şu şekilde belirtilebilir:

- Eğimli alanlarda konutlar birbirlerinin manzarasını kesmeden, mahremiyete de saygılı bir biçimde yerleştirilmişlerdir. Eğimli alanlarda konutlar sokağa sadece manzara yönelimleri doğrultusunda cephe vermektedirler. Bu durumda konutlar manzara yönelimi açısından çoğunlukla sokağa açılmamaktadırlar. Eğimli alanlarda bulunan konut dokularında bu sebepten dolayı daha az çıkma bulunur. Daha çok manzaraya yönelen sofalar söz konusudur.
- Konutların gelişimi manzara etkenine bağlı olarak biçimlenmiştir Diğer etkenler, ikincil olarak değerlendirmeye alınmıştır. Tire ve Kula örneklerinde de belirtildiği gibi konutlar önce içinde bulundukları ortam ile mümkün olan tüm ilişkileri kurmaktadır. Bu noktada topografik ve iklimsel veriler yeri geldiğinde geniş saçaklar, masif duvarlar, ahşap bölücüler gibi yapı elemanları ile yapısal olarak çözülür.
- Düz alanlarda sokaklara çıkmalar aracılığı ile cephe açılarak buralardan manzara elde edilmeye çalışılmıştır. Bunlar geleneksel konut dokularının en önemli elemanlarından birisidir.
- Düz alanlarda ayrıca yapının avlusuna yönelerek alvu içinde konumlanışıyla yeşile yönelme ve yeşilin bütüncüllüğü sağlanabilmektedir.

Günümüzde yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan birçok yerleşimin en önemli sorunları sosyal yapıdaki değişim ve yapının fiziksel durumunun bozulması olarak tanımlanabilir. Bu gelişim geleneksel konut dokusunu birçok yörede yok olma noktasına getirmiştir. Zamana bağımlı olan bir yapı türünün, zamandan bağımsız çeşitlilikte bir gelişim gösteren sosyal yapıdaki değişim ile tekrar bir noktada güncellenmesi gerekmektedir. Yapıların yaşantısının sağlıklı ve bilinçli bir süreç içine günümüz koşullarına uygun bir hale getirilmesi gerekmektedir. Türk evi içerdiği insancıl tutumuyla tüm zamanlarda var olabilecek bir sosyal güce sahiptir. Bu noktada temel sorun, sosyal gücü ayakta

ve canlı tutabilecek , pratik ve uygulanabilir fiziksel gelişimlerin Türk evine entegrasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu entegrasyon yapısal olmayan, fakat ihtiyaçlara göre belirlenebilen detaylarda her türlü gelişime açık bir değişimi de beraberinde getirerek yapıyı ve dokuyu zaman ile birlikte gelişen bir süreç içinde birleştirebilmelidir. Böyle bir entegrasyon Türk evinin oluşumunun sadece sosyal değil, fakat tüm bir doku ve yaşantıyı oluşturan fiziksel sürecin incelenmesi ile mümkün olabilir.

KAYNAKLAR

- ABACI, T. (1999) Bir Zamanlar Anadolu'da, İstanbul, İletişim Yayınları
- AHUNBAY, Z. (1997), Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon , İstanbul, Y.E.M.
- AKSOY , E. (19)Orta Mekan: Türk Sivil Mimarinin Kuruluş Prensipleri , İstanbul Mimarlık ve Sanat, 7-8 , sf. 39 - 92 ,
- AREL, A. , (1982) Osmanlı Konut Geleneginde Tarihsel Sorunlar, İzmir, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları
- AREL, A. (1999) Cogito; Bir Anatomi Dersi: Ev, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat ve Yayıncılık, Türk Evi Dedikleri
- ARSLANOĞLU, A. İ. (1983) Röleve ve Restorasyon Dergisi, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Sivil Mimarimizin Günümüze Vakfettiği Modern Mimari Manasında Bazı Değerler Üzerine
- ARÜ, K. A. (1998) Türk Kenti , İstanbul, Y. E. M. Yayınları
- BALCI, P. (1991), Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara, Kültür Bakanlığı H. K. Araştırma Dairesi Yayınları, Türk Evini Koruma Konusunda Uygulanacak Yöntemler
- BEKTAŞ, C. (1991) Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara, Kültür Bakanlığı H. K. Araştırma Dairesi Yayınları, Çağdaş Türk Evini Oluşturacak Yaşama Kültürü
- BEKTAŞ, C. (1991) Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara, Kültür Bakanlığı H. K. Araştırma Dairesi Yayınları, Güneybatı Anadolu Yöresinde Halk Yapı Sanatı
- BEKTAŞ,C. (2001) Halk Yapı Sanatı, İstanbul, Literatür Yayınları

- CAMCIGİL, Z. (1990), Geleneksel Türk Evinde İklim ve Etkilerinin Araştırılması, İstanbul, Yüksek Lisans Tezi , Mimar Sinan Üniversitesi
- CERASI, M. M. (1999), Osmanlı Kenti, Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi, İstanbul, Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık
- ÇELİK, H. (1995) Konut Mimarisinin Tarihsel Süreci İçinde Avlu Mekanının Yeri Ve Önemi, İstanbul, Yüksek Lisans Tezi , Mimar Sinan Üniversitesi
- ÇOBANCAOĞLU, T. (1998), Türkiye'de Ahşap Evin Bölgelere Göre Yapısal Olarak İncelenmesi Ve Restorasyonlarında Yöntem Önerileri, İstanbul, Doktora Tezi , Mimar Sinan Üniversitesi
- DURUKAL, A. K. (1997) Research of the Traditional Village Architecture in the Reigion of Tire and the Problems of Conservation, İzmir, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi
- ELDEM, S. H. (1984). Türk Evi, İstanbul, Cilt I - II - III - IV - V , T.A.Ç. Vakfı Yayınları
- ERPİ, F. (1991). Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara, Kültür Bakanlığı H. K. Araştırma Dairesi Yayınları, Sosyo-Kültürel Yapının Yerel Konut Mimarisindeki Yansıması Üzerine Kıyaslamalı Üç Örnek: Anadolu'daki Türk, Rum ve Levanten Konut Mimarileri
- ESER , L. (1955) Kütahya Evleri, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları
- EYÜPGİLLER, K. K. (1999), 19. Yüzyıl Osmanlı Kentinde Etnik ve Fiziksel Çevre, Mimarlık, 287, 49-56
- GÜNAY , R. (1999) Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri , İstanbul, Y. E. M. Yayınları
- HAMAMCIOĞLU, M. & Ahmet Hilmi BALCI, (1995) Birgi'nin Korunması, Ege Mimarlık,
- KARPUZ, H. (1991) Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara, Kültür Bakanlığı H. K. Araştırma Dairesi Yayınları, Trabzon Evlerinin Mimari Özellikleri

- KÖKDEN, U. (1999) Cogito; Bir Anatomi Dersi: Ev, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat ve Yayıncılık, Otağ'dan Odaya
- KUBAN , D. , Türk Evi Geleneği Üzerine Gözlemler , Sanat Tarihimizin Sorunları, İstanbul, Çağdaş Yayıncılık
- KÜÇÜKERMEN , Ö. (1996) Anadolu'daki Geleneksel Türk Evinde Mekan Organizasyonu Açısından Odalar, İstanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu
- KÜÇÜKERMEN , Ö. (1978) Kendi Mekansal Arayışının İçinde Türk Evi, İstanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu
- KÜÇÜKERMEN , Ö. (1995) , Anadolu Mirasında Türk Evleri, Kültür Bakanlığı Yayınları , İstanbul
- KÜRÜM, M. (1995), Türk Evi Mimarisinde Tire Evleri, Ege Mimarlık,
- ÖZBEK, N. (1990), Geleneksel Evlerde Bina Formunu Etkileyen Faktörler ve Formun Tanımlanması, İstanbul, Yüksek Lisans Tezi , İstanbul Teknik Üniversitesi
- PİRİNÇ, F. (1987), Türk Evinde Düşey Sirkülasyon Elemanı Olarak Merdivenler , İstanbul, Yüksek Lisans Tezi , Mimar Sinan Üniversitesi
- SAYAN , Y. (1997), Uşak Evleri , Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları
- ŞENER, H. (1991) Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara, Kültür Bakanlığı H. K. Araştırma Dairesi Yayınları, Alanya'da Geleneksel Konutlar ve Yeni Konut Uygulamaları
- TAYLA, H. (1991) Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara, Kültür Bakanlığı H. K. Araştırma Dairesi Yayınları, Türk Evlerinin Belgelenmesi
- TOSUN , Y. (1969), Milli Mimarimizde Kula Evleri , Ege Üniversitesi , İzmir
- TURAN, M. (1975) OTDÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Vernacular Architecture and Environmental Influences: an Analytic and a Comparative Study
- UĞURLU, K. (1991) Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara, Kültür Bakanlığı H. K. Araştırma Dairesi Yayınları, Oratasya'dan Bugüne Türk Mesken Sanatında Çadır

- ULUENGİN , N. Y. (1998), Türk Sivil Mimarisinde Pencere Açıklıklarının Gelişimi, İstanbul, Y. E. M. Yayınları
- ULUSU T. (1991) Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara, Kültür Bakanlığı H. K. Araştırma Dairesi Yayınları, Geleneksel Konuttan Günümüz Konutuna “Orta Mekan”
- ÜNÜGÜR, S. M. & Hülya Turgut, (1991) Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara, Kültür Bakanlığı H. K. Araştırma Dairesi Yayınları, Çağdaş Türk Evinin Kültürel Özü Ne Olmalıdır
- YÜCEL , A. , SEY , Y. , BAYAZIT , N. , (1968) Bir Güneybatı Anadolu Gezisi Notları , İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Fakültesi Yayınları

Web Siteleri

- <http://www.imece.org/dergi/mart2000/anadoluevleri.html>
- <http://www.kultur.gov.tr/kultursanat/turkevi-ornekler.htm>
- <http://www.kulailcesi.8m.com/index.htm>
- <http://www.arkitera.com/>
- <http://www.izmimod.org.tr/>
- <http://www.mimarlarodasi.org.tr/>
- <http://www.mimarist.org/index.htm>
- <http://www.deu.edu.tr/gundem21/>